

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TRANSFER HARCAMALARI İLE EKONOMİK BÜYÜME
ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1975-2018)**

Hazırlayan
Ahmet KIZILAY

İktisat Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç. Dr. İclal ÜNÜVAR

KARAMAN – 2021

ENSTİTÜ TEZ ONAY FORMU

Doküman No	FR-285
İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
Revizyon Tarihi	27.10.2020
Revizyon No	01
Sayfa No	1/1

TRANSFER HARCAMALARI İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1975-2018)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 23 / 09 / 2021

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 10/09/2021 tarih ve 36/845 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

ÖZET

Türkiye’de yıllar itibariyle gerçekleşen değişkenlikler özellikle devletin yapmış olduğu kamu harcamalarını etkisi altına alarak harcamaların türünde ve harcama sınıflandırmalarında farklılaşmalar meydana getirmiştir. Bu durum doğru orantılı olarak kamu harcaması kaleminden biri olan iktisadi transfer harcamalarının, ekonomi üzerinde oluşturacağı etkinin değişmesinde farklılaşmalar meydana getirerek bu durumun yapısal olarak incelenmesini önemli bir hale getirmiştir. Literatürde geniş çaplı olarak üzerinde durulan nokta ise kamu harcamaları üzerinden ekonomik büyümenin incelenmesi ele alınıp harcama bileşenlerinden faydalanılarak farklı teoremler ve farklı sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu çalışmada Türkiye’nin 1975 ile 2018 yılları arasındaki dönemleri esas alınıp, transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada analiz için kullanılan kişi başına düşen GSYH (Sabit LCU) verisi ile transfer harcamalarının GSYH oranından elde edilen zaman serisinin durağanlıkları ADF, PP ve KPSS birim kök testleriyle tespit edilmiştir. Durağanlıkları bulunan değişkenlerin birbirleri arasındaki uzun dönemli etkiyi incelemek için EKK ve dinamik OLS regresyon yöntemi ile Cointegration (eşbütünleşme) testi yapılmıştır. Test sonucunda, transfer harcamaları ekonomik büyümeyi artırmaktadır. Transfer harcamaları toplumda refahı ve satın alma gücünü artırdığından ekonomik büyümeyi etkilemekte böylelikle transfer harcamaları oranında ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Konu teşkil eden bu iki değişken arasında uzun dönemde bir dengenin mevcut olduğu, oluşan bu dengede herhangi bir dışsal değişiklik meydana geldiğinde, iki değişkenin tekrar dengeye gelerek uzun dönemli denge kalıcılığını sürdüreceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Transfer Harcamaları, Ekonomik Büyüme, Birim Kök Testi, Eşbütünleşme Testi.

ABSTRACT

Changes taking place in Turkey as of year, especially under the influence of spending by public spending that have made the state has created differentiation in the type of expenditures and expenditure classifications by influencing public expenditures. This situation is directly proportional to the increase in economic transfer expenditures, which is one of the public expenditures. It has made it important to examine this situation structurally by creating differentiation in the change of its effect on the economy. The point, which is widely emphasized in the literature, is the examination of economic growth through public expenditures and different theorems and different results have been reached by using the expenditure components. In this study, based on the period between 1975 and 2018 in Turkey, the effect of transfer expenditures on economic growth was examined. The stationarity of the GDP per capita (Constant LCU) data used for analysis in the study and the time series obtained from the GDP part of the transfer expenditures were determined by ADF, PP and KPSS unit root tests. Cointegration test was performed with EKK and dynamic OLS regression method to examine the long-term effect between variables with stationarity. As a result of the test, transfer expenditures increase economic growth. Since transfer expenditures increase the welfare and purchasing power of the society, they affect economic growth and thus contribute to economic growth at the rate of transfer expenditures. It has been concluded that there is a long-term equilibrium between these two variables, and when any external change occurs in this balance, the two variables will return to equilibrium and maintain the long-term stability of the equilibrium.

Keywords: Transfer Expenses, Economic Growth, Unit Root Test, Cointegration Test

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABS	: Analitik Bütçe Sınıflandırılması
AC	: Otokorelasyon
ADF	: Agument Dickey Fuller Birim Kök Testi
BUMKO	: T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
EKK	: En Küçük Kareler Yöntemi
GFS	: Government Finance Statistics (Devlet Mali İstatistikleri)
GSI	: Gayri Safi Yatırım
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KBDG	: Kişi Başına Düşen GSYH
KPSS	: Kwiatkowski Phillips Schmidt ve Shin Birim Kök Testi
LM	: Otokorelasyon Testi
MG	: Milli Gelir
MPC	: Marjinal Tüketim Eğilimi
OLS	: Sıradan (Doğrusal) En Küçük Kareler
PP	: Phillips Perron Birim Kök Testi
TH	: Transfer Harcamaları

TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ

- Tablo-1** : Verilerin Tanımlanması
- Tablo-2** : KBDG Serisi Birim Kök Testi Sonuçları
- Tablo-3** : Transfer Harcamaları/GSYH Serisi Birim Kök Testi Sonuçları
- Tablo-4** : MacKinnon Kritik Değerler Tablosu
- Tablo-5** : KPSS Kritik Değer Tablosu
- Tablo-6** : Cointegration (EŞbütünleşme) Testi Sonuçları
- Tablo-7** : Cointegration (EŞbütünleşme) Testi Kritik Değerler Tablosu
- Tablo-8** : Cointegration (EŞbütünleşme) Testi Kritik Değerler Tablosu
- Şekil-1** : Ak İçsel Büyüme Modeli

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR	iii
TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ.....	iv
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
KAMU HARCAMALARININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	3
1.1.Kamu Harcamalarının Tanımı.....	3
1.2.Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması.....	4
1.2.1. İdari (Kurumsal) Sınıflandırma.....	7
1.2.2. Fonksiyonel Sınıflandırma	8
1.2.3. Ekonomik Sınıflandırma.....	10
1.2.3.1. Cari Harcamalar	12
1.2.3.2. Yatırım Harcamaları.....	13
1.2.3.3. Transfer Harcamaları.....	14
1.3. Transfer Harcamalarının Alt Harcama Türleri.....	17
1.3.1. Toplumsal Transfer Harcamaları	17
1.3.2. Ekonomik ve Finansal Transfer Harcamaları	18
1.4. Transfer Harcamalarının Sınıflandırılması	19
1.4.1. Dolaylı ve Dolaysız Transfer Harcamaları	19
1.4.2. Gelir ve Sermaye Transferi Harcamaları.....	19
1.4.3. Verimli (Üretken) ve Verimsiz (Üretken Olmayan) Transfer Harcamaları.....	20
1.4.4. Ayni ve Nakdi Transfer Harcamaları.....	20
1.5. Harcamaların Sağladıkları Fayda Bakımından Sınıflandırılma	20
1.6. Üretken Harcamalar ile Üretken Olmayan Harcamalar Sınıflandırılması	22
1.7. Kamu Harcamalarının Etkileri.....	23
1.7.1. Kamu Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Genel Etkileri	24
1.7.2. Kamu Harcamalarının Çarpan ve Hızlandırıcı Etkisi	27
1.8. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Nedenleri	29
1.8.1. Para Ekonomisinin Yaygınlaşması	30
1.8.2. Bütçe Usullerinin Değişmesi.....	30
1.8.3. Para Değerinin Düşmesi	31
1.9. Kamu Harcamalarının Gerçekte Artış Nedenleri.....	31

1.9.1. Ekonomik Nedenler	31
1.9.2. Siyasi Nedenler	32
1.9.3. Sosyal Nedenler.....	33
1.9.4. Askeri Nedenler	34
1.10. Kamu Harcamaları Artışlarıyla İlgili Görüşler.....	35
1.10.1. Wagner Kanunu.....	35
1.10.2. Peacock ve Wiseman Yaklaşımı.....	36
1.10.3. Maksimizasyon Yaklaşımı	38
1.10.4. Richard A. Musgrave Yaklaşımı	38
1.10.5. W.W. Rostow Yaklaşımı.....	39
1.10.6. Colin Clark Yaklaşımı.....	39
1.10.7. Henry Carter Adams Yaklaşımı	39
1.10.8. Francesco Nitti Yaklaşımı.....	40
1.10.9. W.J. Baumol Yaklaşımı.....	40
1.11. Kamu Maliyesinin Kamu Harcamalarındaki Yeri, Etkileri Ve Amaçları	41
1.11.1. Kamu Maliyesinin Önemi	41
1.11.2. Maliye Politikası Araçlarından Kamu Harcamalarının Etkileri	44
1.11.3. Transfer Harcamalarının Etkileri.....	45
İKİNCİ BÖLÜM.....	47
EKONOMİK BÜYÜMENİN GENEL ÇERÇEVESİ VE KAMU HARCAMALARI İLE EKONOMİK BÜYÜMEYİ AÇIKLAYAN TEORİLER	47
2.1. Ekonomik Büyüme Kavramı ve Tanımı	47
2.2. Ekonomik Büyümenin Kaynakları	49
2.2.1. İşgücü	50
2.2.2. Sermaye.....	50
2.2.3. Doğal Kaynaklar.....	51
2.2.4. Teknoloji.....	51
2.3. Ekonomik Büyümeye Kamu Harcama Kanallarının Etkileri	52
2.4. Ekonomik Büyümenin Özellikleri.....	54
2.5. Sürdürülebilir ve Yüksek Bir Büyüme Sağlayabilmek İçin Gerekli Unsurlar	54
2.6. Ekonomik Büyümenin Etkileri	55
2.7. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi	56
2.7.1. Üretim Yöntemi	58

2.7.2. Gelir Yöntemi.....	58
2.7.3. Harcama Yöntemi.....	59
2.8. Kamu Harcamaları İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Teoriler	60
2.8.1. Klasik İktisat Teorisinin Kamu Harcamalarındaki Devlet Anlayışı.....	60
2.8.2. Neoklasik İktisat Teorisinin Kamu Harcamalarındaki Devlet Anlayışı	62
2.8.3. Keynesyen İktisat Teorisinin Kamu Harcamalarındaki Devlet Anlayışı.....	63
2.8.4. Neokeynesyen İktisatın (Neoklasik Sentez) Kamu Harcamalarındaki Devlet Anlayışı ...	64
2.8.5. Monetarist(Parasal) İktisatın Kamu Harcamalarındaki Devlet Anlayışı.....	66
2.8.6. Arz Yanlı İktisatın Kamu Harcamalarındaki Devlet Anlayışı	67
2.8.7. Kamu Tercih Teorisinin Devlet Anlayışı	68
2.9. Ekonomik Büyüme Teorileri	69
2.9.1. Keynesyen Büyüme Teorisi	71
2.9.2. Harrod-Domar Büyüme Modeli.....	73
2.9.2.1. Modelin Eleştirisi	76
2.9.3. Neoklasik Büyüme Modeli.....	77
2.9.3.1. Modelin Eleştirisi	80
2.9.4. İçsel Büyüme Modeli	81
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	86
TRANSFER HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	86
3.1. Literatür Araştırması	86
3.2. Veri Seti-Yöntem ve Ekonometrik Analiz	97
3.2.1. Veri Seti	97
3.2.2. Yöntem	98
3.2.2.1. Augmented Dickey Fuller (ADF) Testi.....	100
3.2.2.2. Phillips Perron (PP) Testi	102
3.2.2.3. Kwiatkowski Phillips Schmidt ve Shin (KPSS) Testi	104
3.2.2.4. Cointegration (Eşbütünleşme) Testi.....	106
3.2.3. Bulgular	108
SONUÇ	117
KAYNAKÇA.....	120

GİRİŞ

Kamu harcamaları iktisadi sistem dâhilin de hükümetlerin işlevlerini sağlayabilmeleri için kamu çerçevesince topladığı gelirlerle birlikte sağlanan toplumsal amaçlı faaliyetlerin tamamını içermektedir. Dar ve geniş olarak ifade edilen kamu harcamalarını net ve kapsamlı bir şekilde incelenmesi için alt harcama türlerine değinilerek özelliklerinin açıklanması gerekmektedir.

Genel boyutlu olarak etki gösteren kamu harcamaları, içerisindeki alt sınıflandırmalardan olan ekonomik sınıflandırma paydaşlarından transfer harcamalarını da birlikte icra etmektedir. Bu bağlamda harcamaların yapıldığı alanlar, harcamayı sağlayan kuruluşlar seviyesinde çalışmalar yapılarak literatürde çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Özellikle bu sınıflandırmalar ekonomide sağlanan bütçe metotları içerisinde farklılıklar göstermeleri açısından gerekli bir ayırım yapılarak belirlenmesi açısından büyük önem teşkil etmektedir.

Kamu harcamaları etkilediği alan ve kapsam itibariyle özellikle ekonomik büyüme olmakla birlikte toplumsal amaçlı birden fazla konuya etkide bulunmaktadır. Böylece transfer harcamaları tüketim meyilli fazla olan az bütçeli fertlere hitaben verildiğinden bu tarz harcamaların tüketimi artırma oranı da fazladır. Ayrıca transfer harcamalarının niteliği yüksek işgücü ve emek kapasitesi üzerindeki etkisi nedeniyle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekstra önem teşkil etmektedir. Ekonomik büyüme olgusu da bu tip özelliklere sahip ülkelerde politika oluşumu sağladığından çok daha önemli hale gelmektedir.

Dönemler itibariyle doğrudan veya dolaylı olarak artış görülen kamu harcamalarının sürekli artma meyilli içerisinde olmasının sebepleri, genel boyutlu kapsamı ve sürekliliği açısından birçok çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmada kamu harcamalarının içeriğine girilerek ekonomik sınıflandırma türünden biri olan transfer harcamalarının çeşitleri incelenmiştir. Kamu harcamalarına dayalı ekonomik büyüme modellerinden ve kamu harcamaları artışı görüşlerinden bahsedilmiştir. Bu amaçla çalışma üç bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölümde, genel boyutlu olarak kamu harcamaları ile ilgili konular ile transfer harcamalarının türleri, çeşitleri, kamu harcamaları artış nedenleri ve kamu harcamaları artışlarıyla ilgili görüşler yer almaktadır.

İkinci bölümde, ekonomik büyümenin tanımı, kaynakları, tarihsel gelişimi, harrod-domar büyüme modeli, neoklasik büyüme modeli ve içsel büyüme modeli olmak üzere üç ekonomik büyüme modeli ele alınarak eleştirileri yer almaktadır.

Üçüncü bölüm olan son bölümde GAUSS 19 ekonometri programıyla, 1975-2018 yıllarını kapsayan kişi başına düşen GSYH (Sabit LCU) ile transfer harcamalarının GSYH bölümünden elde edilen veri seti kullanılarak transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.Kamu Harcamalarının Tanımı

Varlık ve hizmet gösteren bütün kamu olgularının yaptıkları harcamalara kamu harcaması denilmektedir. Diğer bir deyişle kamu harcamaları devletin işlevlerini uygulayabilmesi, sosyal gereksinimlerin sağlanabilmesi ve sosyal tabakaların gelirinin arttırılabilmesi hedefiyle iktisadi ve toplumsal yaşama karışabilmek için yapılan mali harcamaların tümünü oluşturmaktadır (Kaya, Kaygusuz ve Altuntepe, 2015: 83-96).

Başka bir tanımlamaya göre ise devletin kamusal gücünün sosyal gereksinimleri yerine getirmek amacıyla toplumsal ve iktisadi yaşama karışmak üzere makul kurallar çerçevesinde yaptıkları harcamaları oluşturmaktadır (Arısoy, 2005: 1-3).

Kamu harcamaları ayrıca geniş ve dar anlamda kamu harcamaları olmak üzere iki şekilde tanım bulmaktadır. Geniş anlamda kamu harcamaları devletin işlevlerinin uygulanabilmesi için sağlanan tüm görevlerinin toplam maliyetine denir. Merkezi yönetim harcamaları, toplumsal güvenlik için yapılan harcamalar, devletin ve kamu kuruluşlarının ekonomik girişim için yaptıkları harcama yüklerini ifade etmektedir (Özmen, 2010: 8).

Diğer bir tanımlamaya göre geniş anlamda kamu harcamaları devlet olmak üzere bütün kamu kurumlarının yapmış oldukları parasal ve parasal olmayan harcamaların tamamını içermektedir. Dar anlamda kamu harcamaları ise hükümetin mali olarak yaptığı harcamaların tamamı sayılmaktadır. Yapılan bu harcamalarında hükümete ve kamu

kurumlarına ayrılan bütçenin miktarının belirlenmesinde önemli yer teşkil etmektedir (Yılmaz ve Kaya, 2005: 259-260).

Devletin varlığı ve işlevleri ile yakından ilgilenen kamu harcamalarının iki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki halkın toplu ihtiyaçlarını ve çıkarlarını karşılamaya hizmet etmek, diğeri ise devletin ve diğerkuruluşların yasal ve politik ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan parasal harcamaları içermesidir. Belirli sosyal ihtiyaçları karşılamak için kullanılan kamu harcamaları, kapsam ve yapı bakımından farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar halkın genel ihtiyaçları (devlet idaresinin ihtiyaçları, sübvansiyonların verilmesi, elçilikler tutmak), ortak ve toplu ihtiyaçlar (eğitim, kültür, bilim, sağlık, güvenlik hizmetleri ihtiyaçları, emekli aylığı), ve devletin ekonomik yapısı (ekonomiye devlet müdahalesi, uluslararası ekonomik ilişkiler, altyapıya yatırım) gibi kapsamları içermektedir (Çakerri, Petanaj ve Muharremi, 2014: 245).

Genel olarak devletin yapmış olduğu kamu harcamaları devletin emtia ve hizmet alımı, idari hükümet harcamaları, eğitim harcamaları, altyapı harcamaları, memur maaşları vs. gibi devletin yapmış olduğu önemli harcamaları oluşturmaktadır. Devletin yapmış olduğu bu harcamaların hepsi özdeş bir bütün oluşturmaktan ziyade ayrı ayrı koşul, tesir ve işlevi yerine getirmeleri yüzünden aralarında ayırım meydana getirmektedir. Bu yüzden devletin yapmış olduğu harcamaların etkisinin daha mutlak bir şekilde görülebilmesi için kamu harcamalarının sınıflandırılmasından faydalanılmaktadır (Akbulut, 2013: 31-32).

1.2.Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Kamu harcamaları; idari sınıflandırma, fonksiyonel sınıflandırma ve ekonomik sınıflandırma olmak üzere üç sınıfa ayrılmaktadır. Kamu harcamaların sınıflandırılması,

bütçedeki kamu harcamalarının harcama türüne veya niteliğine göre sınıflandırılması anlamına gelmektedir. Harcamaların niteliksel sınıflandırılması kamu bütçesindeki devlet harcamalarının sınıflandırma yöntemlerinden biridir. Belirli bir bölümdeki harcamanın her bir alt bölümün sağlayıcısını ayrıştırarak bölümlendirmektedir (Al-Abedallat, Hiyasat ve Aburuman, 2019: 412). Bu sınıflandırmalar benzer vasıfta olan veya aynı özellik de bulunan harcamaların bir araya getirilerek belirli bir grup içerisinde yer almasıdır. Sınıflandırma sayesinde harcamaların yapılışını yönü bakımından daha belirgin olmasını, fazla veya hususi olarak yapılan harcamaları engelleyerek israfı önlemeyi, istek ve zevk uğruna yapılan harcamalardan kaçınmayı sağlamaktadır. Böylece bir araya getirilmiş olan gruplandırmalar daha sağlıklı ve doğru bir şekilde görülebilmektedir (Öner, 1993: 241). Kamunun işlevsel olarak daha pratik, daha etkili ve aktif olarak çalışmasına yardımcı olmaktadır. Böylece harcama planlarının daha sağlıklı hazırlanarak daha yararlı olmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda gruplandırılmış harcamalar arasında kıyaslama yapma imkânı da sağlamaktadır. Böylelikle kamu harcama sınıflandırmalarının, buldukları etki ve özellikleri itibariyle birbirlerinden farklı olmalarından dolayı ve kamu harcamaları için oldukça önem teşkil etmeleri nedeniyle temel ölçütler nezdinde kamu harcamalarının sınıflandırılmasına gerek duyulmaktadır (Moindze, 2009: 3). Görüldüğü üzere büyük önem arz eden sınıflandırma sürecinde 2004 mali yılından önce Türkiye’de kamu kurumları, programlama bütçeleme sistemi çerçevesinde genişletilmiş bir satır ögesi sınıflaması olan program bütçe sınıflaması sistemini kullanmaktaydı. Bu sistemde genel ve ekli bütçe kurumlar tarafından verilen hizmetler, 101 ile 999 arasında parçalara bölünmüş olarak kullanılan hizmet programları olarak kodlanmaktadır. Her bir hizmet programı 01 ile 99 arasında kodlanmış alt programlara bölümlendirilmiştir. Tüm program ayrıyeten cari

harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları sınıflaması adı altında istatistiki ve sıralı bir şekilde belirtilmektedir (Akbeý, 2014: 185).

Program Bütçe Sınıflandırılmasındaki düzenin bozulması, gerekli ölçüde idari ve fonksiyonel sınıflandırmanın karşılanamaması sebebiyle yapılmak istenilen analizlere ve çözümlemelere uygun istatistiksel veriler üretilmemesi ve var olan kodlama sisteminin uluslararası alanda kıyaslama yapılmasına engel olması nedeniyle yeni bir sınıflandırmanın oluşturulmasını doğurmuştur. Bunun üzerine yapılan çalışmalar neticesinde 2004 yılında hazırlanıp kanunlaştırılan ABS (Analitik Bütçe Sınıflandırılması) modeli uygulanmaya başlamıştır (BUMKO, 2004: 6).

ABS (Analitik Bütçe Sınıflandırılması)'nın sistematığı idari (kurumsal), fonksiyonel, ekonomik sınıflandırma ve bu iki sınıfın arasında kalan finansman tipi sınıflandırma şeklinde ayrılmaktadır. ABS'deki kurumsal yani idari sınıflandırma kamunun içerisindeki idari olguları esas almıştır. GFS (Government Finance Statistics) yani devlet mali istatistikleri sistemi ekonomik sınıflandırma ve fonksiyonel sınıflandırmayı kapsamaktadır. ABS içindeki son sistematik olan finansman tipi sınıflandırma ise tek basamaklı bir koddan oluşur ve mali tüzük nedeniyle finansman kaynağının izlenmesi için oluşturulmuştur. Örneğin genel bütçe, sosyal güvenlik kurumları, döner sermaye ve bütçe dışı fonlar söylenilebilmektedir (Kraan, Bergvall ve Hawkesworth, 2007: 26).

ABS ile kamunun yapmış olduğu faaliyetlerin açık ve net bir şekilde görülmesini, istatistiklerin daha sağlıklı ve daha ayrıntılı olarak tahlil edilebilmesini, uygulanacak politikaların etkinliğini artırarak daha verimli olmasını sağlamayı, oluşturulacak programların daha sistemli bir şekilde işlenmesini, bütçe politikalarının

esnekliğini ve saydamlığını sağlamaktır (Jacobs, Héris ve Bouley, 2009: 1-2). Kamu harcamaları sınıflaması için oldukça önem teşkil eden bu durum özellikle konumuz açısından ele alınacak olan transfer harcamaları üzerinden düşünüldüğünde ekonomik sınıflandırmanın yerini fazlasıyla önemli hale getirmektedir.

1.2.1. İdari (Kurumsal) Sınıflandırma

Kamusal kurumların giderlerinin yönetsel yapıya elverişli olarak sınıflandırılmasına dayanmaktadır. Ayrıca idari sınıflandırmada giderlerin nerelere yapıldığına ve yapılan giderlerin de oranlarına dair bilgi verme gayesi bulunmaktadır. İdari sınıflandırmanın oluşturulmasıyla yönetsel olguların tertip edilmesinde, uyum sağlanmasında ve görev dağılımının gerçekleştirilmesinde büyük yarar sağlamaktadır. İdari sınıflandırma, devletin organlarına ve yönetsel ünitelerine özen gösterilerek yapılan harcamaların dağılımını açıkladıkları için kurumsal sınıflandırma olarak da adlandırılmaktadır (Eker ve Bülbül, 2017: 77).

Kamu harcamalarının ana blokları ve bütçenin günlük yönetimi için sorumlulukların belirlenmesi amacıyla idari bir harcama sınıflamasına devlet kuruluşları tarafından ihtiyaç duyulmaktadır (Kilpatrick, 1936: 23). İdari sınıflandırma, harcamayı yapan kuruluşa göre kamu harcamalarının sınıflamasını belirtmektedir. İdari sınıflandırma da kurumların verimliliğinin daha kolay anlaşılmasına fayda sağlamaktadır. Harcamalar her bakanlık, bölüm veya kurum için ayrı bölümlere ayrılmalıdır. Ayrıca İdari sınıflandırma bütçe yönetiminde farklı sorumluluk seviyelerine ve hesap verilebilirliğe göre düzenlenmelidir. Ayrıyeten idari sınıflandırmanın organizasyonel düzenlemelere uygun olması da gerekmektedir (Dayar ve Bakırtaş, 2004: 105).

İdari sınıflandırma her biri iki haneli kod içeren dört hiyerarşik seviyeden oluşmaktadır. İlk seviye bakanlıklar ile düzenleyici ve denetleyici kurumları tanımlar. İkinci seviye, doğrudan birinci seviyeye rapor veren bölümleri tanımlar. Üçüncü seviye, ikinci seviyedeki bölümler altında çalışan birimleri kapsar. Dördüncü seviye, destek ve lojistik birimlerinin yanı sıra bazı özel yönetici birimleri kapsamaktadır (Kraan, Bergvall ve Hawkesworth, 2007: 26).

İdari sınıflandırmadaki birtakım yetersizlikler nedeniyle fonksiyonel sınıflandırmanın oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü idari sınıflandırmada yapılan harcamalar kuruluşlar açısından dönem ve yere göre değişiklik göstermektedir. Bu da harcamaların ne oranda yapıldığına dair tespiti güçleştirmektedir. Oysaki fonksiyonel sınıflandırma harcamaların hangi amaç için yapıldığını gözler önüne sererek daha net tespitler yapılmasını sağlamaktadır.

1.2.2. Fonksiyonel Sınıflandırma

ABD’de 1948 yılında ilk kez mahalli idarelerinde geçerli olan (Doğruyol, 2010: 80) fonksiyonel sınıflama, harcamalar vasıtasıyla ortaya koyulan gayelere özgü hizmetlere denilmektedir. Başka bir ifadeyle devletin toplumsal ve iktisadi vasıflı hizmetleri dikkate alınarak, her bir hizmet kolu için yapmak istenilen harcamalar ele alınmaktadır (Akdoğan, 2014: 84-85). Kısacası Fonksiyonel sınıflamada, harcamaların kim veya hangi kurumlar eliyle yapıldığı değil de ne gayeye yapılmak istenildiği önemlidir.

Modern maliye kavramından ortaya çıkan bu sınıflandırma türü, devletçe yerine getirilen hizmetleri esas almaktadır. Fonksiyonel sınıflandırmada yer alan hizmetlerin her biri devleti oluşturan örgütlerin programları olup, halka sunulan değişik nitelikteki hizmetleri kapsamaktadır (Kolçak, Kalabak ve Boran, 2017: 469).

Fonksiyonel sınıflandırma güvenlik harcamaları, eğitim harcamaları, adalet harcamaları, sağlık harcamaları ve toplumsal hizmet harcamaları gibi alt dallara ayrılarak sınıflandırılmıştır. Fonksiyonel sınıflandırma kamusal faaliyetlerin aktif ve doğru bir şekilde işlemesine, kaynaklardan etkili bir biçimde yararlanılmasına, birtakım hizmetlerin eksik veya sürekli yinelenmesinin önlenmesine ve bilimsel faaliyetlere yardımcı bir boyut kazandırması yönünden önemi ve faydası epeyce büyüktür (International Monetary Fund, 2001: 75).

Fonksiyonel sınıflandırmada Türkiye için örneğin halk sağlığı hizmetleri denilince aklımıza sadece Sağlık Bakanlığı gelmektedir. Fakat sağlık hizmetini sadece Sağlık Bakanlığı sunmaz başka bakanlıkların da bu hizmete dair alakası vardır. Mesela Hudut ve Sahiller Genel Müdürlüğü, Millî Savunma Bakanlığı ve hatta Bayındırlık Bakanlığının sağlık hizmetiyle ilgili alakaları vardır. Benzer bir şekilde savunma ve emniyetle ilgili hizmetleri Millî Savunma Bakanlığı ile birlikte İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı sağlayabilmektedir. Bunun için herhangi bir hizmetin gerçekleşmesinde çeşitli bakanlıkların yaptıkları harcamalar belirlenmeden, uygulanan hizmetler üzerindeki program hedeflemeleri güçleşecektir. Bu yüzden fonksiyonel sınıflandırma karşılaşılan bu güçlükleri yok etmektedir (Devrim, 1999: 112-119).

Fonksiyonel sınıflandırma ayrıca kamusal faaliyetlerin toplam ve birim değerlerine bakmaya, bu değerlerle ilgili kıyaslamalar da bulunmaya, kıyaslama yapılan değerlerin hizmetlerde etkinlik sağlamasına ve hizmet giderlerine ödenen meblağlar ile fayda çözümlemesi yapılmasına olanak sağlamaktadır (Doğruyol, 2010: 81). Aşağıda maddeler halinde görüleceği üzere fonksiyonel harcama türleri, yapılan harcamaların hangi

kurumlar tarafından yapılacağı net bir şekilde görülerek ayırt edilebilmesine fayda sağlamaktadır.

- Genel Kamu Hizmetleri
- Savunma Hizmetleri
- Kamu Düzeni ve Güvenlik
- Ekonomik İşler ve Hizmetler
- Çevre Koruma Hizmetleri
- İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri
- Sağlık Hizmetleri
- Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri
- Eğitim Hizmetleri
- Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri (BUMKO, 2004: 26).

1.2.3. Ekonomik Sınıflandırma

Sınıflandırma türlerinden olan ve konumuz üzerinde büyük önem taşıyan ekonomik sınıflandırma devletin toplumsal amacı gözeterek karşılık beklemeden finansal olarak yapmış olduğu ve GSMH üzerinde doğrudan etkisinin olmadığı harcamalar ile tüketim mallarına özgü yapılarak üretim kapasitesini arttıran ve GSMH üzerinde doğrudan etkili olan harcamalardan oluşmaktadır. Ekonomik sınıflandırma yapılan harcamaların ekonomi üzerindeki etkilerini gözeterek bütçenin ekonomik işlevlerini yapabilmesine imkan sağlamaktadır (Lee ve Johnson, 1973: 242-245).

Ekonomik sınıflandırmada ödenen faktör türüne veya çıktıların ekonomik kullanımına göre de sınıflandırma yapılabilmektedir. Ekonomik sınıflandırma ayrıca uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların sonuçlarının görülüp izlenilebilmesi yönünden

oldukça önemlidir. Bu sayede yapılan harcamaların ne ölçüde ve hangi ödeme kalemlerine yapıldığı açık bir şekilde takip edilebilmektedir (Jittungsakul, 2014: 9).

Bu sınıflandırma türünde bütçeyi analiz etmek ve makro finansal politika pozisyonunu tanımlamak için harcamaların ekonomik bir şekilde sınıflandırılması gerekmektedir. Örneğin devletin ödemiş olduğu ücretlerin toplam devlet harcamalarındaki payı ve kamuya yönelik yapılan transfer değerleri, mali politikaların kamu kuruluşları üzerindeki etkisini gösteren önemli ilkelerdir. Aynı şekilde finansal ve ekonomik çözümler için cari harcamaları yatırım harcamalarından ayırt etmek veya transfer harcamalarını diğer harcamalardan ayırt etmek ekonomik sınıflandırma için büyük önem teşkil etmektedir (Allen ve Tommasi, 2001: 124). Böylece ekonomik sınıflandırma, yapılan harcamaların işlevselliğini ortaya koyarak harcamaların etkilerinin daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesini sağlamaktadır. Aşağıda yer alan ekonomik harcama türleri maddelerinden görüleceği gibi yapılan harcamalar ayrıntılı bir şekilde görünebilecektir.

- Personel Giderleri
- Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri
- Mal ve Hizmet Alım Giderleri
- Faiz Giderleri
- Cari Transferler
- Sermaye Giderleri
- Sermaye Transferleri
- Borç Verme
- Yedek Ödenekler (BUMKO, 2004: 34).

Kısaca yukarıda tanımlandığı üzere ekonomik sınıflandırma, kamu harcamalarının milli gelir üstüne yaptığı ilaveleri esas almakta ve cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olmak üzere üç gruptan oluşmaktadır.

1.2.3.1. Cari Harcamalar

Devletin o yıl içerisinde kamu faaliyetlerini yerine getirmek üzere ihtiyaç duydukları etmenleri almak için tüketim varlıklarına özgü yapılan harcamalardır. Özellikleri sebebiyle yıl boyunca yeniden yapılan ve yararları o yıl içerisinde kaybolan harcamalardır (Öztürk, 2018: 120-122). Kamu çalışanlarına verilen maaşlar, harcırahlar, tamir ve tadilat ödemeleri, alınan herhangi bir araç gereç çeşidi cari harcamaların içerisinde yer almaktadır. Örneğin yapılan bir okul yatırım harcaması olarak tanımlanmaktadır. Fakat okul yapıldıktan sonra hizmete açıldığında okuldaki öğretmen, hizmetli ve diğer çalışanlar ile birlikte ihtiyaç duyulan araç gereçler için yapılan reel harcamalara cari harcamalar denilmektedir (Dornbusch ve Fischer, 1984: 73).

Cari harcamalar, kamusal hizmet sağlayabilmek için gerçekleştirilmekle birlikte o yıl içerisinde tüketilen harcamalardır. Mal ve hizmet kullanımına özgü harcamalar olmaları nedeniyle ekonomide toplam talep, arz ve efektif talep üstünde etkili olarak ekonominin makroekonomik dengelerini etkilemektedir. Ayrıca cari harcamalar, ekonomi içerisinde doğrudan olarak tüketim hacmini etkileyebilmektedir (Aytaç ve Güran, 2010: 132).

Üretimi doğrudan artırmaya yönelik ve milli hasılaya katkıda bulunan harcamalardır. Hükümet cari harcama yaparak ekonomide toplam talebi değiştirebilmektedir. Bu harcama çeşidi sermaye teşkilinden ziyade hükümet tarafından yapılması gereken mecburi hizmetler karşılığında gerçekleştirilmektedir (Shoup, 2017: 5).

Cari harcamalar program bütçe uygulamasında personel giderleri ve diğer cari giderler olarak ayrılırken analitik bütçe sistemine geçişle birlikte içinde barındırdığı sınıflandırma ayrıntılı olarak personel giderleri, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri ve ayriyeten mal ve hizmet alımları kalemi içerisinde yer alan sekiz adet alt başlıktan oluşmaktadır. Bu alt başlıklar ise tedavi ve cenaze hizmetleri, hizmet alımları, yolluklar, tüketime yönelik mal ve malzeme alımları, görev giderleri, gayrimenkul mal bakım ve onarım giderleri, menkul mal gayri maddi hak alım, bakım ve onarım giderleri ile temsil ve tanıtma giderlerini kapsamaktadır.

Devletin toplumsal faaliyetleri icra etmesi için cari harcamaların gerçekleştirilmesi inkâr edilemez boyuttadır. Cari harcamalara, devlet tarafından meydana getirilen kamusal varlıklar için ihtiyaç duyulur. Kamunun üretimde kullandığı bu varlıklar üretim kapasitesini etkileyerek GSMH'ya da katkıda bulunmaktadır. Ayrıca cari harcamalarda meydana gelen artış ekonomi üstünde büyültücü bir etki, oluşan azalış ise ekonomi üstünde küçültücü bir etki meydana getirmektedir (Öztürk, 2018: 120-122).

1.2.3.2. Yatırım Harcamaları

Üretim faktörlerini ve üretim faktörlerinin verimliliğini artıran, yararı birden fazla kullanılmayla bitmeyen mallar için yapılan harcamalara yatırım harcamaları denilmektedir (Özmen, 2010: 15-16).

Başka bir deyişle yatırım harcamaları, imalatı artıran, verimliliği pozitif taraflı etkileyen, kaynakların daha düzgün sarf edilmesi sağlanan, birden çok sağlam mal kalitesinde ve yararı birkaç yıla yayılan mallar için gerçekleştirilen harcamaları kapsamaktadır. Fabrikalar, istimlâk harcamaları, ulaşım, enerji tesisleri ve ar-ge harcamaları vb. bu harcamalar içerisine girmektedir (Özbaran, 2004: 117-118).

Yatırım harcamaları sermaye stokuna eklenen fiziksel veya parasal hizmet satın almalarını içermektedir. Yatırım harcamalarının bu özelliği itibariyle kuramsal olarak harcamaların seviyesinin kısa vadede toplam talebi, uzun vadede ise ekonomik büyümeyi aynı doğrultuda belirlediği ifade edilebilmektedir (Demir ve Sever, 2005: 150).

Program bütçe sisteminde yatırım harcamaları tek başlık halinde gözükrken analitik bütçe sistemine geçişle birlikte ayrıntılı bir şekilde ifade edilen yatırım harcamaları, mal ve hizmet alım harcamalarından olan üretime yönelik mal ve malzeme alımı ile sermaye giderlerini kapsamaktadır.

Yatırım harcamaları nezdinde üretimin artırabilmesi için cari harcamalarında yapılması gerekmektedir. Özellikleri itibariyle farklı olan bu iki harcamayı tanımlama yaparken ifade etmesi kolayken, pratikte harcamaların sınıflandırılmasını yaparken hangi harcamanın cari ya da yatırım harcamasına dahil olduğu ayrımını yapmak güçleşmektedir.

Yatırım harcamaları iktisadi bünye üstünde kapasite çoğaltıcı bir etki meydana getirmektedir. Ayrıca milli hasılaya katkıda bulunmakla beraber kamu kesiminde servet arttırıcı etkiye de sebep olmaktadır. Bunun üzerine yatırım harcamaları ekonomide toplam talep seviyesi ve ekonomide gerçekleştirilmesi istenilen kalkınmanın da sağlanması için önemli özellik oluşturmaktadır (Ulutürk, 2001: 116).

1.2.3.3. Transfer Harcamaları

Devletin toplumsal amacı gözeterek karşılık beklemeden finansal olarak yapmış olduğu ve GSMH'nın üzerinde doğrudan etkisinin olmadığı harcamalara transfer harcamaları denilmektedir. Ekonomi güdülü parasal bağışlar, toplumsal yardımlar, dul ve yetimlere verilen maaşlar, toplumun emniyeti için yapılan harcamalar, kamusal borçların

faizleri ve sübvansiyonlar transfer harcamalarına örnek teşkil etmektedir (Tülümce ve Yayla, 2017: 165-166).

Transfer harcamalarında devletin doğrudan olarak üretim faktörü almaması nedeniyle transfer yapılan şahıslar yönünden elde edilen gelirler milli gelir içerisinde yer almamaktadır. Bu nedenle bu tür harcamalar karşılık beklenmeden yapılan veya o yıl içerisindeki gayrisafi milli hasılaya katkıda bulunmayan harcamalar olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda transfer harcamaları toplam talebin bir ögesi olmaktan ziyade gelirdeki değişiklik usulü ile dolaylı bir şekilde toplam talebi etkileyen harcama türüdür (Heald ve McLeod, 2002: 2-3).

Başka bir ifadeyle transfer harcamaları, devletin herhangi bir bedel istemeksizin toplumsal veya parasal gayeyle yaptığı harcamalar olarak adlandırılmaktadır. Kamu transfer harcamaları hiçbir şekilde varlık ve hizmet beklemeden yapılan bedelsiz harcamaları barındırmaktadır. Transfer harcamaları devletin vasıtası ile kaynak tahsisini şahıslar arasına tekrardan kazandırarak bir alım gücü sağlamaktadır (Öztürk, 2018: 121).

Transfer harcamaları program bütçe uygulamasında iç ve dış borç faiz ödemeleri, sosyal güvenlik ve diğer transferler başlıkları adı altında bütünleşirken bütçe sisteminde değişiklik meydana getirilip analitik bütçe sistemine geçiş yapılmasıyla birlikte daha ayrıntılı bir şekilde ifade edilen transfer harcamaları cari transferler, sermaye transferleri ve faiz giderlerinden oluşmaktadır.

Faiz giderleri borçlanılarak elde edilen paranın, harcanması neticesinde ödemede bulunulması olarak adlandırılmaktadır. Böylelikle faiz giderleri, finansman kısmında borçlanma yoluyla elde edilen paranın anapara geri ödeme harcamasından, ödünç almada ödenen komisyon ve ihracat harcamalarından ayrılmıştır. Buradaki kısımda

devletin borçlanmasıyla kaynaklanan faiz ödemeleri izlenmektedir (Hatıpler ve Keskin, 2019: 581). Diğer bir ifadeyle devlet bazı sebeplerle ülke içinden veya ülke dışından bireylere, kurumlara, diğer ülkelere veya uluslararası kurumlara başvurarak borçlanma yapabilirler. Aldıkları bu borçların tamamını geri ödeyene kadar belirli zaman aralıklarında faiz ödemelerinde bulunurlar. Ödenen bu faizler karşılığında devletin hiçbir şekilde mal ve hizmet alımı yapmaması, faiz ödemelerini transfer harcamaları olarak tanımlamaktadır (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2016: 51).

Cari transferler, cari harcama vasıflı mal ve hizmetlerin alımlarının finanse edilmesi hedefine yönelik karşılık beklenmeden yapılmakta olan harcamalardır. Ayrıca analitik bütçe tasnifi içinde yer almayan aynı boyutlu harcamalar nedeniyle aynı transferler de bu kapsama dahil edilmeyecektir. Transfer harcamalarından nihai bir şekilde kimlerin fayda sağlayacağından ziyade kimlere verildiğine göre tasnif edilmektedir (Bütçe Hazırlama Rehberi, 2021: 15).

Sermaye transferleri ise ödemenin yapılmış olduğu birey ve gruplara ait sermaye niteliği barındıran harcamaların finanse edilmesine yönelik gerçekleştirilen karşılıksız transfer harcamalarıdır (Moğol, 2002: 133). Gerçekleştirilen transfer ödemelerinin cari nitelikli bir ödeme mi olduğu yoksa sermaye nitelikli bir ödeme mi olduğu ayrımını yapabilmek için cari ve sermaye ödemesi farkındaki temel alınan ölçütlere bakılmaktadır. Böylece sermaye transferleri iki şekilde ifade edilmektedir (Hatıpler ve Keskin, 2019: 582). Bunlardan ilki olan yurtiçi sermaye transferi, ülke içerisinde bulunan kurumlara ve bireylere yönelik sermaye birikimi ve sermaye niteliği barındıran mal ve hizmetlerin finansmanı sağlanması için karşılık beklenmeden gerçekleştirilen harcamaları oluşturmaktadır. Yurt dışına yapılan sermaye transferi ise ülke içerisindeki kurumlar hariç diğer ülkelere ve ülke dışındaki eğitim kuruluşlarına yönelik sermaye birikimi ve sermaye

niteliği barındıran mal ve hizmetlerin finansmanı sağlanması için karşılık beklenmeden gerçekleştirilen harcamaları barındırmaktadır (Ayyıldız, 2005: 96).

Transfer harcamaları, yapılma amaçlarına göre alt harcama türleri olan toplumsal transfer harcamaları ve ekonomik ve finansal transfer harcamalarından oluşmakta ve aşağıdaki kısımda daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

1.3. Transfer Harcamalarının Alt Harcama Türleri

Transfer harcamalarının yapılma amaçlarına göre ayırt edilmesi, transfer harcamalarıyla sağlanan faaliyetlerin daha net bir şekilde ortaya koyulmasına yardımcı bulunarak yapılan harcamaların içeriğini ayrıntılı bir şekilde belirleyebilmektedir. Bu sayede aşağıda görüldüğü gibi ayrıştırılmaktadır.

1.3.1. Toplumsal Transfer Harcamaları

Toplumsal amaçlı transfer harcamaları, devlet tarafından sosyal yapının huzurunu, refahını yükseltme ve gelir dağılımında adaleti sağlama gayesiyle belirli birey veya topluluğa özgü karşılık beklenmeden yapılan harcamalardır (Küçüköğlü, Taş ve Ercan, 2018: 450). Ayrıca maddi durumu yerinde olmayan yoksul bireylerin elde ettikleri kazançların faydalarını en yüksek seviyede sağlayamamasından, bu faydaların artırılıp en yüksek seviyede sağlanabilmesi için alınan mal ve hizmetleri kapsamaktadırlar (Kızıler, 2017: 92). Böylelikle devletin toplumsal amaçlı yapmış olduğu sosyal politikaların neticesi olarak yapılan toplumsal transfer harcamaları gelir dağılımı eşitsizliği için çok fazla önem arz etmektedir. Emekli maaşları, dul ve yetimlere verilen maaşlar, burslar, yaşlılara ve evsizlere verilen destekler toplumsal transfer harcamaları olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal transfer harcamaları ile maliye politikasının da gayesi olan gelir dağılımı eşitliğini sağlama amaçlanmaktadır (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2016: 53).

1.3.2. Ekonomik ve Finansal Transfer Harcamaları

Ekonomik ve Finansal gayeli transfer harcamaları, devletin belli sektör ve kesimlerin üretimlerine yardım amaçlı yapmış oldukları harcamalardır (Aydın, Kaya ve Sezer, 2017: 479). Yani devlet tarafından ekonomik ve finansal uygulamaların işleyişi açısından yapılan harcamalardır. Belirli sebeplerle herhangi bir verginin hiç istenilmemesi veya azaltılarak istenmesi, bireylere yatırım yapmaları için verilen parasal destekler ve teşvikler ekonomik ve finansal transfer harcamalarına örnek olarak verilebilmektedir (Ağcakaya, 2003: 85-86). Ekonomik transfer harcamaları belirli malların fiyatlarını azaltmak üzere yapıldığından fiyatı düşürülmüş malları sarf eden kesimlerin gelir dağılımı üzerinde etkide bulunmaktadır. Finansal transfer harcamalarının ise gelir dağılımı üzerinde doğrudan olmayan bir etkisi olmakla birlikte bu harcama türü kamu kesiminin kendi içerisinde veya yurt dışına yapılan transferleri içermektedir. Transfer yapan kamu kurumu nezdinde harcama, transfer yapılmış kuruma ise gelir olarak görülmektedir (Bedir, 2001: 26).

Transfer Harcamaları İçerisinde Dörtlü Bir Sınıfa Ayrılmaktadır:

- Dolaylı ve dolaysız transfer harcamaları,
- Gelir ve sermaye transferi harcamaları,
- Verimli (üretken) ve verimsiz (üretken olmayan) transfer harcamaları,
- Aynî ve nakdi transfer harcamaları

Şeklinde sınıflandırılması ayrı bir fayda sağlamaktadır.

1.4. Transfer Harcamalarının Sınıflandırılması

Transfer harcamalarının sınıflandırılması, yapılan harcamaların geniş bir boyut içermesi nedeniyle tasnifinin yapılarak ayırt edilmesini sağlamakta ve gerçekleştirilen harcamaların türlerini oluşturmaktadır. Böylece gerçekleştirilen transfer harcamalarının ayrıntılı bir şekilde belirlene bilmesini sağlamaktadır.

1.4.1. Dolaylı ve Dolaysız Transfer Harcamaları

Birtakım bireylerin veya toplumsal grupların alım gücünü yükseltmek için yapılmaktadır. Bireylerin kazançlarına dolaylı olarak tesirde bulunan transfer harcamalarına dolaylı transfer harcamaları, bireylerin kazançlarına doğrudan tesirde bulunan transfer harcamaları ise dolaysız transfer harcamaları olarak adlandırılmaktadır. Tüketici için belirli malların fiyatlarının makul düzeye indirilmesi gibi iktisadi gayeli parasal yardımlar dolaylı transfer harcamalarıdır. Topluma yönelik olarak yapılan az gelirlilere, işi olmayanlara, durumu olmayan talebelere destek için verilen ödemeler, dul ve yetimlere verilen maaşlar, emekli aylıkları, kamu kuruluşlarının borç faizleri ve gazilere verilen maaşlar dolaysız transfer harcamalarına örnek teşkil etmektedir (Edizdoğan, 2008: 94).

1.4.2. Gelir ve Sermaye Transferi Harcamaları

Transfer harcamaları hem gelir hem de sermaye transferi biçiminde olabilmektedir. Sermaye transferi de kendi içinde dolaylı sermaye transferleri ve dolaysız sermaye transferleri olarak ayrılmaktadır. Dolaysız sermaye transferinin en karakteristik örneği savaşta mağlup olan ülkelerin savaşı kazanan ülkelere ödediği savaş tazminatıdır. Dolaylı sermaye transferine ise ev imalında ve bazı bireyler ile kurumların yatırımlarına verilen sosyal yardımlar örnek gösterilebilir. Buna karşın gelir transferine gazi maaşları ve farklı toplumsal yardım örnekleri söylenebilir (Doğruyol, 2010: 83).

1.4.3. Verimli (Üretken) ve Verimsiz (Üretken Olmayan) Transfer Harcamaları

Verimli (üretken) ve verimsiz (üretken olmayan) transfer harcamaları üretimin üstünde ödemenin tesirde bulunup bulunmadığına göre tanımlanmaktadır. Ekonomik ve finansal gayeli transfer harcamaları verimli (üretken) transfer harcamaları içerisine girmektedir. Çünkü üretim ve kazanç üstünde etkilidirler. Toplumsal gayeli parasal yardımlar ise verimsiz (üretken olmayan) transfer harcamalarının içerisine girmektedir. Çünkü üretimin üstünde etkili değildirler. Yalnızca toplumsal ölçekli hedeflerin gerçekleşmesi için katkı da bulunurlar (Edizdoğan, 2008: 94-95).

1.4.4. Ayni ve Nakdi Transfer Harcamaları

Harcamaların finansal veya belirli bir mal ya da hizmet kullanımı şeklinde meydana gelmesine binaen yapılan transfer harcamalarıdır. Belirli bir mal ya da hizmet kullanımına ayni transferler denilmektedir. Gözü görmeyen engelliler ya da gazilerin toplu taşıma araçlarını ücretsiz kullanmaları, durumu olmayan muhtaçlara belirli sağlık koşullarının ücretsiz uygulanması ayni transfer harcamaları olarak adlandırılırken, bireylere finansal olarak yardım da bulunarak gelirlerini artırmasına da nakdi transferler denilmektedir. Yaşlılık maaşları, çocuklu ailelere yapılan destekler ise nakdi transfer harcamaları olarak tanımlanmaktadır (Uluatam, 2005: 240-247).

1.5. Harcamaların Sağladıkları Fayda Bakımından Sınıflandırılma

Devletin ifa ettiği harcamaların sağlamış oldukları faydaların boyutu göz önünde bulundurularak yapılan sınıflandırmalardır (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2016: 77). Bunlar toplumun bütün fertlerine fayda sağlayan harcamalar, bazı sınıflara veya gruplara özel çıkar sağlayan harcamalar, bütün topluma faydalı olmakla birlikte bazı fertlere özel

çıkar sağlayan harcamalar ve belirli fertlere fayda sağlayan harcamalar olmak üzere dört grup teşkil etmektedir.

Toplumun bütün fertlerine fayda sağlayan harcamalar, devletin klasik işlevlerini yerine getirebilmek için yapmış olduğu harcamalardır. Diploması, eğitim, sağlık, savunma ve iç güvenlik vs. harcamaları bu sınıflandırma içerisine girmektedir. Kısacası devletin bu tür harcamaları belli başlı kısma değil de toplumun tamamına fayda sağlayan harcamaları kapsamaktadır (Eker ve Bülbül, 2017: 92).

Bazı sınıflara veya gruplara özel çıkar sağlayan harcamalar, devletin halka fayda sağlayacak gerekçesiyle yaptığı ve yürüttüğü işlerle ilgili harcamalardır. Bunlar yoksullara, engellilere ve kimsesizlere yapılan destekler ile faaliyet gösteren iyileştirme merkezleri ve engelliler için oluşturulan eğitim harcamalarını kapsamaktadır. Bu harcamalar toplumsal birlik ve beraberlik için gerekli bulunan harcamalardır (Türk, 1999: 58).

Bütün topluma faydalı olmakla birlikte bazı fertlere özel çıkar sağlayan harcamalar, bu harcama çeşidi toplumun bütününe yapılmasına rağmen her fert aynı derecede faydalanamaz. Bazı fertler biraz faydalanmaktayken, bazıları ise oldukça fazla faydalanmaktadır. Bunlar adalet, tapu, noter, pasaport ve postane hizmetleri için yapılan harcamaları kapsamaktadır (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğu, 2016: 77).

Harcamaların sağladıkları fayda yönünden inceleyeceğimiz son grulamada belirli fertlere fayda sağlayan harcamalar, kamu sektörünün pazar isteğine göre ve pazar ekonomisi kuralları içerisinde üretimde bulunması nedeniyle meydana gelen harcamalardır. Örneğin, kamu iktisadi teşebbüslerin yapmış olduğu harcamalardır. Devlet tarafından üretilen mal ve hizmetler için yapılan harcamalardan sadece bu mal ve

hizmetleri kullananlar faydalanmaktadır. Toplumun geriye kalan bölümü ise fayda elde edemeyecektir (Devrim, 1999: 112-119).

Ayrılan bu harcama gruplarının sağladıkları faydaların sınıflandırılmasında, belirli fertlere fayda sağlayan harcama çeşitlerinin tarihi ilerlemeler içerisinde toplumun bütün fertlerine fayda sağlayan harcamalara doğru yöneldiği görülmektedir (Plehn, 1902: 31). Örneğin eskiden telekomünikasyon hizmetinden belirli fertler faydalanmaktayken şuan mevcut şartlar da toplumun bütün fertleri faydalanmaktadır. Bunun üzerine sağladıkları faydalar itibariyle gruplandırılan harcamaların zamanla birbirlerine yön alabileceğini ortaya koymaktadır.

1.6. Üretken Harcamalar ile Üretken Olmayan Harcamalar Sınıflandırılması

Genel olarak açık bir kavram teşkil etmeyen üretkenlik kavramı yapılan tanımlar itibariyle devletin ekonomi potansiyelini artıran harcamalar ya da ekonominin üretim kapasitesini artıran harcamalar üretken harcamalar olarak adlandırılırken, ulusal kaynakların yararsız kullanılmasına neden olan harcamalar da üretken olmayan harcamalar olarak adlandırılmaktadır (Eker ve Tüğen, 1993: 93).

Başka bir ifade ediliş şekline göre harcama karşılığında elde edinilen bir ürünün en düşük üretim maliyetine karşılık olarak ederine göre satılması, kısacası geliri ile giderine tekabül ettiği faaliyetlerin kendisini amorti edebilmesine göre değerlendirilmesidir (Edizdoğan, 2008: 85). Ayrıyeten üretken ve üretken olmayan harcamalar arasındaki fark kullanılarak farklı harcama türlerinin optimal kompozisyonları belirlenilmektedir. Üretken harcamalar altyapı, hukuk sistemi, eğitim ve öğretim harcamalarını içermektedir. Üretken

olmayan harcamalar ise ulusal savunma, milli parklar ve sosyal programlar gibi harcamaları içermektedir (Carboni ve Russu, 2013: 1-2).

Üretken kamu harcamaları özel sektörün verimliliğini artırırken, üretken olmayan harcamaların hane halkının faydasını artırmaktadır. Üretken kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi etkilediği, üretken olmayan harcamaların ise ekonomik büyümeyi etkilemediği savunulmaktadır. Ayrıca üretken olmayan harcamalar gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme üstünde olumsuz bir etkiye sahipken gelişmekte olan ülkelerde kısa dönemde olumlu, uzun dönemde ise olumsuz bir etkiye sahip olmaktadır (K.Mukui, Awiti ve Onjala, 2018: 3-7).

Kamu harcamalarının klasik işlevlerinden biri olan sosyal gereksinimlerin yerine getirilmesinden ayrı olarak ulusal gelirin kesimler ve bireyler arasında dağılımını, tam istihdamın sağlanmasını, kalkınmanın hızlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamada doğrudan etki de bulunmaktadır. Böylece ekonomiler zamanla iktisadi ve toplumsal yaşamın düzenlenmesi için devlete mecbur hale gelerek üretken kamu harcamaları sayesinde ekonomik yaşamın devlet yardımına dayanan bölümünü ortaya koymaktadır (Türk, 1999: 56-57). Harcamaların dönemler itibariyle veya ulusal kaynakların dağılımı itibariyle üretken olup olmadığı farkını ortaya koymak çok güçtür. Çünkü kısa zaman içerisinde üretken olmayan bir harcama uzun zaman aralığında ekonominin potansiyelini artırarak üretken olabilmektedir.

1.7. Kamu Harcamalarının Etkileri

Devletin türlü araçlarla edindiği kaynakları kamu faaliyetlerini yerine getirmek üzere kullandıktan sonra, devlet tarafından yapılan bu hizmetlerle eş değer olarak harcanan

kamu harcamaları çeşitli iktisadi ve toplumsal değişkenler üstünde etkisini göstermektedir (Eker ve Tüğen, 1993: 99).

Politika ve yapısal parametreler ile belirlenen hükümet bütçelerinde benzersiz iç kamu yatırım payını belirleyerek, ekonomik büyümenin geleneksel belirleyicilerinin daha güçlü büyüme etkileri yarattığını tespit etmektedir. En uygun kamu harcama kompozisyonu üzerindeki dolaylı etkileri ise kamu tüketiminin marjinal faydası ile ilgili olarak özel tüketimin marjinal faydasının artırılmasını sağlamasıdır (Chen, 2006: 128).

Kamu kesimi, ekonomi üzerinde özel kesim tarafından üretilmeyen ürünlerin üretilmesini sağlayarak ekonomik yaşamın ilerlemesine katkıda bulunurken, yapılan hizmetlerin katkısını elde edebilmek için de gerekli olan bu materyallere farklı kaynaklar sayesinde ulaşarak faydalanmaktadır (Işık, 2014: 135-136).

Devlet kamu faaliyetleri yoluyla çeşitli plan ve programların da sayesinde ekonomi içerisine kendisini müdahil etmesi sonucu, ekonominin dengesi üstünde tesirde bulunmaktadır. Kamu harcamalarının da bir vasıta sağlayıcı olarak ekonomi üzerinde etkide bulunmaktadır. Böylece kamu harcamalarının iktisadi faaliyetler üstündeki etkileri ve yaptıkları neticesinde meydana gelen çarpan ve hızlandıran etkileri önemli bir hal almaktadır.

1.7.1. Kamu Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Genel Etkileri

Kamu harcamalarının aktif bir şekilde sarf edilmesi ekonomi üzerinde, gelir dağılımı, fiyatlar genel seviyesi, istihdam ve üretim gibi faktörlere tesirde bulunmaktadır. Kuşkusuz kamu harcamaları, harcamanın çeşidine ve özelliğine göre değişiklik göstermektedir (Pehlivan, 2018: 80).

Kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi gelirin tekrar dağıtımını ile olmaktadır. Böylece devlet kamu harcaması tarafıyla müdahale ederek, ekonomide üretim gerçekleşikten sonra meydana gelen gelir dağılımını bozukluğunu gidermeye çalışmaktadır. Devletin transfer harcamaları gelir dağılımını dolaysız etkilerken, cari harcamalar ve yatırım harcamaları gelir dağılımı üstünde dolaylı etkide bulunarak bozukluğun giderilmesine fayda sağlamaktadır (Eker ve Tüğen, 1993: 100). Devlet, zengin kesimin gelirleri ve lüks malları üzerinden satış vergileriyle elde ettiği fazla gelirleri fonlara aktararak bu fonlar sayesinde gelirler yoksul kesimin yaşam standardını geliştirmek için refah programlarına yönlendirilmektedir. Böylece kamu harcamaları eşit gelir dağılımı hedefine ulaşmaya yardımcı olmaktadır (Biplab, 2013: 4). Fakat kamu harcamalarının bazıları gelir dağılımı üzerinde olumlu etki yaparken bazıları ise olumsuz etkide bulunmaktadır. Örneğin, devlet borçlandığında karşılık olarak tahvil sahiplerine ifa ettiği faiz harcamaları olumsuz etki yapmaktadır.

Kamu harcamalarının bir başka etkilediği fiyatlar genel seviyesi ise özel sektörden kamu sektörüne türlü vasıtalar ile transfer edilen kaynakların, kamu faaliyetlerini yerine getirmek için kullanarak tekrardan ekonomiye dâhil edilmesiyle etkide bulunmaktadır. Devletin türlü araçlarla yani vergi, resim, borçlanma vs. gibi alım gücünü etkilemesi mal ve hizmetlere olan talebi düşürerek fiyatlar genel seviyesinde değişikliğin yaşanmasına neden olmaktadır. Kamu harcamalarında devamlı gerçekleşen artışlar ise fiyatlar genel seviyesini artırarak enflasyonist bir ortam hazırlamaktadır. Bu gibi durumlar da cari ve transfer harcamalarının olabildiğince düşürülmesi gerekmektedir (Eker ve Bülbül, 2017: 98-99).

Kamu harcamalarının etkilediği diğer bir alan olan istihdam kavramı ise üretim verimliliğini artıran yatırım harcamaları sayesinde eksik istihdam üzerinde etkide

bulunarak fayda sağlamaktadır. Bu harcamaların, öncelikle emek yoğun sektörlere verilerek yapılması halinde tam istihdamın gerçekleşmesinde etkili olabilmektedir. Ayrıca cari harcamaların artmasıyla toplumsal yardımlar tüketilen malları artırarak, bu malların üretiminde artış meydana getirmesiyle istihdam düzeyini yükseltmektedir (Doğruyol, 2010: 96-97). Kamu harcamalarının etkin talep seviyesi üzerinde de doğrudan etkisi bulunmaktadır. Ekonomiler bunalım esnasındayken kamu harcamalarındaki artış daha fazla talep yaratılmasına yardımcı olarak istihdam ve üretim seviyesini artırmaktadır (Biplab, 2013: 3).

Kamu harcamalarının son olarak etkilediği üretim kavramı ise kamu harcamalarıyla devlet, ekonomik kaynaklarıyla üretim yapabileceği gibi piyasadan kamusal mal ve hizmetleri satın almasıyla da üretimi uyarabilmektedir. Bu halde üstünde durulması gereken nokta, yapılan çeşitli harcamaların üretimi arttırıcı etkide olup olmayacağını saptanmasıdır (Edizdoğan, 2008: 104-107). Harcamaların esas itibariyle üretim üzerindeki etkisini üç ana kavram altında bir araya getirecek olursak. Hizmette bulunmaya, tasarruf yapmaya ve yatırımlara doğrudan etkide bulunmaktadır. Kamu harcamaları şartlara göre üretim üzerinde bazı zamanlarda özendirici bazı zamanlarda ise engelleyici etkide bulunmaktadır. Son olarak ekonomik faktörlerin farklı idari kuruluşlar arasında çeşitli biçimlerde sarf edilmesini sağlamaktadır. Sonuç itibariyle kamu harcamalarının üretime etkisi harcamanın yapılışıyla yoğun bir ilişki içerisinde (Eker ve Bülbül, 2017: 97).

Kamu kesimi eliyle yapılan harcamalar ekonomi üstünde kendisinin sağlamış olduğu etkiden çok daha fazla oranında etki sağlamaktadır. Bu etki ise kamu harcamaları çarpan ve hızlandıran etkileri penceresinde ele alınacaktır.

1.7.2. Kamu Harcamalarının Çarpan ve Hızlandırıcı Etkisi

Ekonomi üzerine yapılacak ilave yatırımlar milli gelirden, bir dönem zarfında yapılan ilave yatırımların belli bir katsayıyla çarpımı ölçüsünde artış oluşturmaktadır (Türk, 1999: 80). Çarpan kavramıyla otonom yatırımlar da gerçekleşen bir artışın milli gelir üzerinde oluşturacağı artış gösterilmektedir (Aksoy, 2011: 133). Çarpan etkisi marjinal tüketim eğilimiyle ilişkili bir şekilde, kamu harcamalarında artma veya vergi oranlarında azalma olarak gerçekleşen bir finansal büyüme durumunda harcanabilir gelire etkide bulunarak özel tüketim harcamaları aracılığıyla toplam çıktıda artış gerçekleştirmektedir (Corchón, 2009: 2).

Kamu harcamalarında yaşanan bir artış milli gelir ve istihdam seviyesinde artırıcı etki göstererek yatırım harcamaları gibi aynı etkide bulunmaktadır. Çarpan etkisini formül ile göstermek gerekirse; Y milli geliri, I yatırımları, C tüketim harcamalarını, k çarpan katsayısını ve c marjinal tüketim eğilimini göstermektedir. Böylece;

$$Y = C + I \quad (1.1)$$

$$\Delta Y = \Delta C + \Delta I \quad (1.2)$$

$$\Delta C = c * \Delta Y \quad (1.3)$$

$$\Delta I = \Delta Y - \Delta C \quad (1.4)$$

$$\Delta I = \Delta Y - c * \Delta Y \quad (1.5)$$

$$\Delta I = (1-c) * \Delta Y \quad (1.6)$$

$$\Delta Y = 1 / (1-c) * \Delta I \quad (1.7)$$

$$k = 1 / (1-c) \quad (1.8)$$

$k = 1 / (1-c)$ çarpan formülü bulunur. Formül nihayetinde ulaşılan k çarpan katsayısı yatırım harcamalarında oluşacak artışın milli gelir düzeyini kaç misli artıracığını göstermektedir. Buna göre k çarpan katsayısı marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak büyümesini gerçekleştirecektir. Yani marjinal tüketim eğilimi arttıkça k çarpan katsayısı artmaktadır (Eker ve Bülbül, 2017: 101-104). Çarpan etkisinde uzun vadeli denge çıktı seviyesi otonom harcamalarla orantılıyken hızlandırıcı etkisi ise yatırımların neden olduğu değişikliklerin sonucudur (Westerhoff, 2006: 89).

Kamu harcamalarında oluşan bir artışın tüketim mallarındaki talebi artırarak yatırım harcamaları sayesinde milli geliri artırmasına ise hızlandırıcı etkisi denmektedir (Pehlivan, 2018: 82). Yani hızlandırıcı etkisi, tüketim malları talebinde gerçekleşen ufak değişikliklerin üretimde ihtiyaç duyulan yatırım malları talebinde büyük değişiklikler yaratabileceğini belirten bir teoridir (Bohner, Gelles ve Heim, 2010: 1). Hızlandırıcı etkisi aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

$C_t = t$ dönemdeki tüketim malı talebi

$C_{t-1} = t - 1$ dönemdeki tüketim malının talebi

$I_t = t$ dönemdeki yatırımlar

$k =$ hızlandırıcı oranı

$$I_t = k * (C_t - C_{t-1}) \quad (1.9)$$

$$k = \frac{I_t}{C_t - C_{t-1}} \quad (1.10)$$

$k = \frac{I_t}{C_t - C_{t-1}}$ şeklinde bulunmaktadır (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğu, 2016: 87-

88).

Hızlandıran fonksiyonu tüketim talebinde yaşanan değişmeler ile yatırımlar üstünde meydana gelen artma ilişkisini açıklamaktadır. Harcamalarında tüketim talebini artırıcı tesirde bulunması nedeniyle yatırım seviyesindeki artmalara hızlandıran işleyişi üstünden etkide bulunmaktadır. Böylece tüketim talebi ile yatırımlar arasında işlevsel bir ilişki mevcut olmaktadır. Ayrıca hızlandıran etkisi, çarpan mekanizmasının tesirin de daha fazla artış da bulunarak ekonomiye tetikleyici bir ivme de katmaktadır (Edizdoğan, 2008: 113). Gerçekleştirilen tüketim harcamaları çarpan mekanizması yoluyla dolaysız bir şekilde, hızlandıran etkisi yoluyla ise yatırım harcamalarına olumlu etkide bulunarak dolaylı bir şekilde MG düzeyinin yükselmesine sebebiyet vermektedir. Çarpan etkisi ile hızlandıran prensibi beraber düşünöldüğünde tüketim harcaması ve yatırım harcaması yükseldiğinde MG ve istihdam seviyesi yükselirken tüketim harcaması ve yatırım harcaması düştüğünde MG ve istihdam seviyesinde ciddi azalışlar gerçekleşebilmektedir (Akıncı, 2019: 3).

1.8. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Nedenleri

Kamu harcamalarının görünüşte artması; ihtiyaçlarda radikal bir farklılık gerçekleşmemesine ve toplum için ulaştırılan hizmetlerde farklılık görülmemesine rağmen harcamaların sayısal olarak artmasını ortaya koymaktadır (Akdoğan, 2014: 78). Kamu harcamalarının görünüşte artışına etkide bulunan üç etmen vardır. Bunlar; para ekonomisinin yaygınlaşması, bütçe usullerinin değişmesi ve para değerinin düşmesidir.

1.8.1. Para Ekonomisinin Yaygınlaşması

Devletin kamu hizmetlerini para ödemedeki aynı olarak gerçekleştirdiği yürütümlerini para ödeyerek yani nakdi olarak yaptırması sonucunda kamu harcamalarında meydana gelen sayısal artışlara denmektedir. Kısacası toplum için ulaştırılan hizmetlerde farklılık oluşturmamasına rağmen bütçede finansal olarak artışın gerçekleşmesine neden olmasıdır (Akdoğan, 2014: 78). Örneğin, Türkiye’de gerçekleştirilen askerlik hizmeti aynı olarak bir bedel ödenmeden yapılmasına karşılık olarak askerlik hizmetinin paralı olarak yapılması halinde kamu harcamalarında yapılan bu finansal olgu kadarıyla bir artış olacağından bu durum gerçekte bir artış değil görünüşte bir artış olacaktır (Pehlivan, 2018: 77).

1.8.2. Bütçe Usullerinin Değişmesi

Devlet bütçesi önceden safi bütçe usullerine göre yapılmaktaydı. Bu durum yapılan bir harcama giderinden aynı dönem içerisinde giderden gelecek olan gelirin payı düşürülerek kalacak kısmın gösterilmesiyle olmaktadır. Bunun sonucunda, harcanan giderler ve elde edilen gelirlerin net olarak görülebilmesi üzerine safi bütçe usulünden gayrisafi bütçe usulüne geçildi böylece bütçede harcamalar bütünüyle gider kısmına gelirler ise bütçe gelir kısmına yazılarak bütçe de bir artış meydana getirmektedir (Erginay, 1994: 142). Örneğin, eski bir okulun yerine yeni bir okul inşaa edilmesi gerektiğinde okul kalıntılarının satışından elde edilmiş olan gelirden okul için ödenilen giderin çıkarılması sonucunda kalan kısmın bütçe içerisinde belirtilmesi safi bütçe usulüne, elde edilen gelirden ödenilmiş olan gider düşülmeden tek tek bütçe içerisinde gösterilmesine ise gayrisafi bütçe usulüne örnektir.

1.8.3. Para Değerinin Düşmesi

Toplum için ulaştırılan hizmetlerde rakamsal veya niteliksel bir farklılaşmanın etkisine bağımlı bulunmaksızın bütçe de artış meydana gelmesinde paranın değerinin azalmasının büyük etkisi vardır (Akdoğan, 2014: 79). Paranın kıymetinin azalmasıyla, elde edilecek mal ve hizmetler için ödenecek tutar paranın kaybettiği paha ölçüsünde artmaktadır. Bu sebeple gelecek dönemler için alınan mal ve hizmetlere daha çok para sarf edilmek durumunda kalınacaktır. Paranın kıymetinin azalmasıyla birlikte kamu giderlerindeki görünüşte yaşanacak olan artmaları tespit edebilmek için fiyat göstergelerine bakılmaktadır. Böylece fiyat göstergeleri sayesinde giderlerde oluşan gerçek artma büyüklüğü ile görünüşte oluşacak artma büyüklüğünün varlığı belirlenmektedir (Pehlivan, 2018: 77-78).

1.9. Kamu Harcamalarının Gerçekte Artış Nedenleri

Kamu harcamalarının gerçek artışını net bir şekilde ifade edecek kriter kamu harcamalarının Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) veya Milli Gelir (MG) oranının da artış olmasıdır (Erginay, 1994: 143). Kamu harcamalarının gerçekte artışını oluşturan ekonomik nedenler, siyasi nedenler, sosyal nedenler ve askeri nedenler olmak üzere dört başlık içerisinde toplanmaktadır.

1.9.1. Ekonomik Nedenler

Kamu harcamalarının uzun vadede artışını belirtirken ekonomik büyüme ve büyüme kavramından sağlanan şehirleşme ve sanayileşme gibi etmenler üzerinden araştırmak daha doğru olmaktadır. Devlet kamu sektöründe büyümeyi sübvansedecek ve büyümeden elde edilen yararın ise eşit bir şekilde dağılımı konusunda etkinliklerini büyütmesini zorunlu hale getirecektir. Sosyal güvenlik, eğitim, sağlık ve taşımacılık gibi hizmetlerde talep esnekliği zenginleşen toplumlarda büyümekte ve lüks mallar koşulundaki

bu hizmetlerin çoğunluğu kamu kesimince sağlanabilecek hizmetler durumunda gözükmektedir (Uluatam, 2005: 218).

Böylelikle devlet bir çok hizmeti gerçekleştirebilmek için kendisine görev üstlenmekte ve piyasada bulunan monopolist eğilimlerin kaldırılması için düzenleyici etkinliklerde bulunarak kamu harcamalarında artışlara neden olmaktadır (Dağ ve Tügen, 2018: 220-222). Dolayısıyla devletin ekonomiye karışması, yeni işlevler yüklenmesi ya da piyasadaki istikrarsızlığı önlemeye özgü devlet etkinlikleri kamu harcamalarında artış sağlamaktadır. Ayrıca devletin, belli başlı sahalar üzerine yatırımlarda bulunması, ekonomi resesyona içerisindeyken genişletici politikalar seyrederek harcamalarında artış gerçekleşmesi nicelik ve nitelik bakımından kamu harcamalarını artırmaktadır (Çaşkurlu ve Arslan, 2017: 139).

1.9.2. Siyasi Nedenler

Devletin anlayışında oluşan çeşitli değişimler sonucunda yapmış olduğu bir takım ekonomik ve toplumsal faaliyetlerde daha fazla etkili olmaktadır. Böylece çeşitli toplumsal tabakalar ve çeşitli baskı toplulukları tarafından yöneltilen talepler üzerine siyasal iktidarın bu taleplerden kendisini soyutlayamayacağını bilerek davranması kamu harcamalarında artış meydana getirmektedir (Türk, 1999: 39).

Siyasal iktidarların seçim periyotlarında baskı topluluklarının etkilerine daha fazla maruz kaldıkları, bu baskı topluluklarının da büyük oranda kendi faydalarını düşündükleri bilinmektedir. Ancak seçim zamanlarında siyasal iktidarların oy toplama düşüncesi, toplulukların seçim zamanlarında ellerinin güçlenmesi ve halk düşünceli politikadaki artışlar nedeniyle kamu harcamalarında artış oluşturmaktadır. Özellikle bu

durum seçim zamanlarının iyice yaklaşmasıyla kamu harcamalarında daha fazla artış oluşturmaktadır (Uluatam, 2005: 218-219).

Siyasilerin seçim zamanlarında kamu harcamalarında daha fazla artış gösterme eğilimleri halkın mevcut parasını sarf ediyor olmaları nedeniyle harcama artışlarını tetiklemektedir. Böylelikle toplumsal, finansal destekler ve sübvansiyonlar da devamlı artış gerçekleştirmektedir (Demir O., 2001: 16). Kamu harcamaları ülke içerisinde olduğu gibi ülke dışarısından da artış gösterebilmektedir. Ülkeler açısından uluslararası faaliyetlerde bulunulması ulusal faaliyetlerle eş değer tutulduğundan ve bir harcama gerektirdiğinden bu durumlarda kamu harcamalarında bir artış meydana getirmektedir (Türk, 1999: 39).

1.9.3. Sosyal Nedenler

Gerçekleşen ikinci dünya savaşından sonra toplumun geçim seviyesini artırma düşüncesinin önemli olmaya başlamasıyla birlikte toplumda işsizliğin ortadan kaldırılmasında, yoksul ve parasız kişilerin yaşadıkları problemlere çözüm üretmede devlete olan beklentiler artmıştır. Devletin tüm bu problemlere çare bulmak ve artan geçim seviyesini toplumun geneline yayması için daha fazla kamu harcaması gerçekleştirmek mecburiyetinde kalmaktadır. Böylece 21.yy ilk başlarında GSMH'nin %10 civarına bile yaklaşmayan kamu harcamaları, sadece sosyal olguları yürüten bir araç olmaktan ziyade toplumsal refahın ulaşabildiği en yüksek seviyeye taşımaya çalışan bir araç olmasıyla birlikte o yıl içerisindeki GSMH'nin yarısından fazlasını geçmektedir (Pehlivan, 2018: 75).

Ülkelerde gerçekleşen iktisadi ilerleme ve sosyal kalkınmışlık düzeyi paralelinde devletin sorumlu olduğu fonksiyonların artması neticesinde topluma yönelik yapılan hizmetlerde artış meydana getirerek kamu harcamalarında artış sağlamaktadır. Bu şekilde gerçekleşen kamu harcamalarının nedeni ise kırdan kente göçün artmasıyla yani

şehirleşme sonucunda altyapı, temizlik, aydınlanma vs. gibi sorunlar karşısında devletin topluma yönelik vermiş olduğu hizmetlerde gerçekleşen artışlardır (Çaşkurlu ve Arslan, 2017: 140). Gerçekleşen artışlar esas itibariyle sosyal kalkınmışlığın bir ihtiyacıdır. Sosyal yapının gelişmesine engel olunamayan toplumsal ilerleme isteği kamu harcamalarının artma eğilimi göstermesine neden olmaktadır. Örneğin, ülkelerde gerçekleşen şiddetli kentleşme olgusu toplumsal gelişme ihtiyacının işaretidir. Ülkelerde fazlalaşan kentleşme, ihtiyaçları çoğaltarak halka temin edilen kamusal hizmetlerin çeşitlenmesine ve daha nitelikli olmasına neden olarak kamu harcamalarının artış göstermesine sebebiyet vermektedir (Alkan ve Ümit, 2015: 249). Yani toplumun bütünü bakımından bir anlam içermesi ve toplumsal gayeler nedeniyle harcamaların yapılarak kamu harcamalarında artış oluşturmasıdır.

1.9.4. Askeri Nedenler

Devletlerin ister savaş öncesi ister savaş sonrasında askeri amaçlı yaptıkları savunma harcamaları ve teknolojiye ayak uydurmak için alınan veya üretilmeye çalışılan teknolojik faaliyetleri kamu harcamalarında artış meydana getirmektedir (Şener, 1996: 32). Özellikle günümüzde devletlerin bütçesi içerisinde ulusal savunma harcamalarının yeri ciddi boyutlar içerisinde. Barış zamanlarında bile oluşacak bir duruma karşı tedbir alma, ülkelerin birbirleri arasındaki siyasi ilişkilerinin durumu da harcamalar üzerinde etkiye bulunarak kamu harcamalarını artırmaktadır (Akdoğan, 2014: 82). Savaşların birey ve kuruluşların üstünde oluşturduğu yıkımların yanı sıra kamu harcamalarında artmalara neden olarak ekonomi üstünde ciddi tahribatlara yol açmaktadır. Böylelikle ülkelerin bulunmuş olduğu konum, ülkeler arasında oluşan huzursuzluklar ve savaş ihtimalleri nedeniyle ülkelerin askeri harcamalarda bulunmalarına etki ederek kamu harcamalarında artışlara sebebiyet vermektedir (Kuruca, 1971: 312). Ayrıca gün geçtikçe ilerleyen

teknolojiye ulaşmadaki üretim maliyetleri ve o teknolojiyi ülkeye kazandırma çabalarındaki yapılan harcamalar kamu harcamaları üzerinde ciddi artışlar oluşturmaktadır.

1.10. Kamu Harcamaları Artışlarıyla İlgili Görüşler

Kamu harcamaları artışları üstüne yoğunlaşan genel görüş çoğunlukla Wagner Kanunu'nun kapsamında yer almakta ve biçimlenmektedir. İktisadi olarak araştırılmasının yanında ayrıca siyasi ve sosyal olguları ele alarak inceleyen harcama artışlarıyla ilgili görüşler de ön plan da bulunmaktadır.

1.10.1. Wagner Kanunu

19. yy. da Alman ekonomist Adolph Wagner kamu faaliyetleri artışlarının ekonomi üzerinde uzun dönemli bir bağıntının mevcudiyeti üstünde durmasıyla, kamu kesiminin gayri safi milli hasıla miktarının görece büyüdüğü bu ilişkininde fert başına gelir artışı oluşumundan kamu harcamaları yönüne doğru olacağını söylemektedir (Akalin, 1986: 144-145).

Wagner kamu harcamalarında gerçekleşen artışların ekonomik büyüme nedeniyle meydana geldiğini ayrıyeten aralarında pozitif bir bağıntının varlığını belirtmektedir. Wagner kamu harcamalarında yaşanan artışları ülkelerin sanayileşme ve gelişme süreçleri esnasındaki kamusal ihtiyaçların boyutunda yaşanan artmalara, gelirden gerçekleşen artışlarla birlikte kültür ve refah harcamalarında yaşanan artışlara ve kalkınma ile teknolojideki değişimler neticesinde iktisadi verimliliğin sağlanabilmesi için yapılan kamu harcamalarına bağlamaktadır (Magazzino, 2010: 3).

Wagner ayrıca bir ülkedeki toplumun servetinde oluşacak bir artışın kamu faaliyetleri üzerindeki talebini artıracığını öne sürmektedir. Böylece servette gerçekleşen bu artışların sarf edilebilir milli gelir artışlarına neden olmasıyla, halkın da

gereksinimlerine hitap edecek gösterişli ve yüksek bedelli mallar talep etmeleri neticesinde kamu harcamalarında artış oluşturacaktır. Wagner ayrıyeten kamu harcamalarındaki artış meyilini talep etmeninden ayrı olarak dolaysız bir şekilde bağdaştırdığı sanayileşme durumu ile toplumsal gelişme olgularına bağlamaktadır (Şener, 1996: 28-29).

Endüstrileşme neticesiyle birlikte özel sektör tarafından sağlanan hizmetlerin kamu sektörüne ihtiyaç duyulmasıyla özel sektörün yerine geçebilmektedir. Bir diğeri de Wagner'in endüstrileşen toplumun eğitim, sağlık gibi toplumsal faaliyetleri üstüne yapılan kamu harcamaları artışlarını talep esnekliğiyle açıklamasıdır. Yani bu faaliyetler seçkin kaliteli veya gelir esnekliği olan gereksinimlerdir. Böylece gayri safi milli hasıla da artış yaşanırken faaliyetlere yapılmış harcamaların fazla miktarda artması kamu harcamalarının gayri safi milli hasıla büyüklüğünü artırmaktadır (Akalin, 1986: 144-145).

Wagner kanunu, kamu harcaması artışlarının temelini izah etmek de olabildiğince başarılı olmasına rağmen toplumsal seçim kuramını taşınamaması ve devletin şahıslardan özgün bir şekilde karar alan bir olgu olarak görülmesi nedeniyle kanun eksik kalmaktadır. Ayrıyeten Wagner yasası, 1870 ile 1913 dönemi arasındaki kamu harcamalarındaki herhangi bir artışın gerçekleşmemesi durumunu izah edememesi yönünden dolayı da eksik görülmektedir (Sönmez, 1987: 10-11).

1.10.2. Peacock ve Wiseman Yaklaşımı

19. yy. sonlarına ve 20. yy. ortalarına kadarki dönemde Peacock ve Wiseman İngiltere'de ki kamu harcamalarının yükseliş sebeplerini araştırmışlardır. Araştırmalarda Wagner'in öne sürdüğü kamu harcamalarındaki yükselişlerin varlığını kabul etmişler ancak bu yükselişlerin devamlı olmadığını sıra dışı zamanlarda sıçrayışlar gerçekleştirerek yükseldiğini belirtmişlerdir (Bölükbaş, 2017: 15).

Peacock ve Wiseman, Wagner kanunundaki kamu harcamalarının GSMH’da ki oranının devamlı artacağı fikrinden ayrı olarak siyasi, iktisadi ve sosyal kaos zamanlarında kamu harcamalarının sıçramalı bir şekilde yükseliş trendinde olacağı söyleyişi, Peacock ve Wiseman yaklaşımının sıçrama hipotezi olarak isimlendirilmesine neden olmaktadır. Ayrıca bu hipotez sıra dışı zamanlarda birden yükseliş gösteren kamu harcamalarının yeniden önceki düzeyine gelemediğini ve sıçramanın gerçekleşmesinin ardından ise meydana gelen seviyenin aşağısına düşmediğini belirtmektedir (Kutbay ve Gerede, 2019: 1976).

Sıra dışı şartlar sebebiyle ve savaş yıllarında vatandaşların oldukları dönemlerin aksine yeni gereksinimlerini teşhis ederek daha çok kamu harcaması yapma isteğiyle daha fazla vergi yüküne katlanacak düzeye gelmektedirler. Böylece vergiden sağlanan gelirlerin yükselmesi de kamu harcamalarını yükselteceğinden dolayı hipotez neticesinde sıra dışı durum geçse dahi geçtikten sonra vergiler ve kamu harcamaları eski seviyesine gelmemektedir (Akbulut, 1993: 247).

Kısacası Peacock ve Wiseman yaklaşımı kamu kesiminin yaptığı harcama olgusu dikkate alındığında kamu harcamalarının savaş öncesi veya sıra dışı gerçekleşen hallerde yükseleceğini, savaş sonrası zamanda ise yeniden istikrarın sağlanarak harcama düzeyi ve vergi yükünün eski düzeyine inmeyeceğini açıklamaktadır (Akkaya, 2016: 15). Yaklaşımın eksik görülüp yargılanan tarafı ise araştırmanın belirli yıl aralığındaki mevcudiyete bağlı kalması ve bağlı kalınan yıllar arasındaki devletlerin şartlarını içermesidir (Çaşkurlu ve Arslan, 2017: 142).

1.10.3. Maksimizasyon Yaklaşımı

A. Downs, J.M. Buchanan, G. Tullock ve J. Diamond tarafından öne sürülmüş yaklaşımdır. Bu yaklaşım neticesinde demokrasiyle idare edilen devletlerde iktidarların bireysel hayat zamanlarını halkın ise refahlarını en üst seviyeye çıkarma uğraşları kamu harcamalarının yükselmesine sebep olmaktadır. Aynı biçimde Diamond da siyasetçilerin oy durumunu en yükseğe çıkarma hususundaki seçimlerinin kamu harcamalarını yükselteceğini söylemektedir (Çaşkurlu ve Arslan, 2017: 142).

1.10.4. Richard A. Musgrave Yaklaşımı

Birçok görüş de olduğu gibi kamu harcamalarının yükselişi Musgrave tarafından da araştırılmıştır. Ekonomist Musgrave, kamu harcamalarının artmasının toplumlarda ekonomik büyüme ve gelişme modeliyle ilgili olabileceğini öne sürerek kişi başına gelirin düşük seviyelerinde kamu hizmetlerine olan talep düşük olma eğilimindedir, bu da birincil ihtiyaçları karşılamaya adanmış olduğunu ve kişi başına gelirin bu düşük seviyelerin üzerine çıkmaya başladığını göstermektedir. Gelir artışlarının kamu sektörünü etkileyerek sağlık, eğitim ve ulaşım gibi hizmetlere olan talebi artırmaya başlamış böylece hükümeti bu harcamaları artırmaya zorlamaktadır (Emmanuel ve Prosper, 2018: 55). Yani bir ekonominin geleneksel bir ekonomiden sanayileşmiş bir ekonomiye doğru geliştiğinde devlet harcamalarının nasıl artma eğiliminde olduğunu açıklamaktadır (Victor, 2011: 4).

Musgrave'ye göre kamu harcamalarındaki yükseliş devamlı ve sistemli bir şekilde olmamaktadır. Yalnızca savaşlardan ötürü durumların kamu harcamalarını artırdığını, yapılan askeri bazlı giderlerin düşülmesi durumunda kamu harcamalarında reel boyutlu bir yükselişin bulunmadığını saptamıştır. Musgrave ayrıca ülke ekonomisinin ilerleme süreciyle ilgili olarak kamu harcamalarının öğelerinin toplumsal harcamalar

lehine değişerek, kamu harcamalarının da böylelikle seviyesinin artacağını belirtmektedir (Akkaya, 2016: 17).

Musgrave kısaca, ekonomilerin kalkınma esnasında geçirmiş olduğu evreler ile birlikte yaşanan kamu harcamalarındaki değişmeleri incelemiştir. Yani kalkınma esnasında yaşanan evreler nedeniyle farklı türde kamu harcamaları belirgin olmaktadır. Böylece harcamaların tanımlamalarını, bunları içeren şartları ve toplumsal etmenleri ayırt etmek gerekmektedir (Durmuş, 2006: 261).

1.10.5. W.W. Rostow Yaklaşımı

Rostow'un görüşüne göre, iktisadi ilerleme ile bu ilerlemenin mevcut hale getirilmesini temin eden devletin katkısına göre kamu harcamalarının yükseldiğini söylemektedir. Ayriyeten finansal olan kadar finansal olmayan işlevlerin yapılabilmesi açısından devletin üstlendiği katkının yükselmesi durumu da kamu harcamalarının yükselmesine sebebiyet vermektedir (Bölükbaş, 2017: 17).

1.10.6. Colin Clark Yaklaşımı

Kamu giderlerinin yükseliş sebebini ifade etmenin aksine kamu giderlerinin MG göre mevcudiyetinin ne durumda olduğunu araştırmıştır. Kritik limit hipotezi olarak bilinir ve vergilendirmenin tolerans düzeyi ile ilgilidir. Böylece Colin'e bakıldığında, vergiyle karşılanan kamu giderlerinin MG büyüklüğü %25'in üzerine çıkmamalıdır. %25'i aştığında bütçe dengesi olsa bile enflasyonun ortaya çıkması gerektiğini ortaya koymaktadır (Sunday, 2019: 43).

1.10.7. Henry Carter Adams Yaklaşımı

Wagner'in öne sürdüğü fikirleri esas anlamıyla doğrulayan Adams, 1890 yılında yapmış olduğu incelemeler neticesinde kamu harcamalarının hem mutlak hem de

göreceli olarak yükseliş içerisinde olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca Adams'a göre tüm devletlerdeki hizmetlerin benzer ağırlıkta gelişmeyeceği fikriyle beraber yükselişin sebeplerinin de devletler arasın da değişkenlik gösterebileceğini belirterek bu değişkenlikleri de devletlerin iktisadi ve toplumsal etmenlerine bağlamaktadır (Caymaz, 2016: 10).

1.10.8. Francesco Nitti Yaklaşımı

Francesco, harcamalarla alakalı olarak yaptığı araştırmalarında yükselişin reddedilemez bir durum olduğunu doğrulamakla beraber esasen yükselişin sebebini askeri giderlerle alakalı durumların oluşturduğunu söylemektedir. Böylece bu yaklaşıma göre askeri giderler bütün giderlerden düşürüldüğünde yani içerisinde yok sayıldığında elde edilen giderlerde herhangi bir yükselişin oluşmaması gerekmektedir. Fakat giderlerde oluşan yükselişi yalnızca askeri giderlerle bağdaştırmak yanlışlığa sebebiyet vermektedir. Francesco bu yaklaşımı onaylamakla birlikte yükselişin esasen en mühim sebebini askeri giderlerin yani savaşla alakalı harcamaların oluşturduğunu öngörmektedir (Caymaz, 2016: 10).

1.10.9. W.J. Baumol Yaklaşımı

Baumol'a göre kamu sektörü önemli ölçüde işgücü ağırlıklı bir şekilde üretim gerçekleştirmektedir. Yani netice itibariyle işgücünün verimini azaltacak ve kamusal işlevlerin birim maliyetini yükseltecektir. Bu da dolayısıyla kamu giderlerini yükseltmektedir. Baumol, kamu sektörünün yetersiz olduğunu bu yetersizliğinde kamu giderlerindeki yükselişi oluşturacağını söylemektedir. Ayrıca ekonomide etkin ve etkin olmayan olarak iki sektörün mevcudiyetinden bahsetmiştir. Bu sektörlerden de etkin olanı imalat sanayiye, etkin olmayanı ise hizmetleri oluşturmaktadır. Bu sektörler arasındaki

ücret seviyelerinin de hemen hemen aynı oluşu nedeniyle kamu sektörünün de hizmetlere öncelik vermesiyle kamu giderlerinin yükseleceğini söylemektedir (Şener, 1996: 31).

Ayrıca ilki olan etkin sektörde verimlilik de artış olurken ikinci sektörde ise verimlilik sabit kalmaktadır. Oluşan bu verimlilik artışı ayrımı ise işgücünden oluşmaktadır. İşgücü belirli zamanlarda üretim için bir araç işlevi görürken diğer husus da doğrudan nihai ürünü temsil etmektedir (Baumol, 1967: 416).

1.11. Kamu Maliyesinin Kamu Harcamalarındaki Yeri, Etkileri Ve Amaçları

Kamu maliyesi teoremindeki gelişmeler devletin yapmış olduğu kamu harcamalarının ve kamudan sağlanan gelirlerin ölçüsünde ve bileşiminde oluşturacağı düzenlemelerle, ekonomik yaşamda önemli bir rol alması durumunu yaratarak kamu maliyesinin harcamalar üzerinde bulunacağı etkileri ön plana çıkarmaktadır. Bu durum kamu maliyesinin işlevselliğini, etki boyutunu ve neyi ifade ettiğini belirleme açısından önemli bir durum oluşturmuştur.

1.11.1. Kamu Maliyesinin Önemi

Ülkelerde farklılık gösteren toplumsal ve ekonomik yöntemlerin işleyişi, mali araçlar vasıtasıyla kamu maliyesinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Devletlerin bulundukları bu mali araçların ekonomi üstündeki etkileri sayesinde de kamu maliyesinin inceleme alanına girmiştir. Kamu maliyesinin araştırma konusu yaptığı bu mali olgular ise kamusal hizmetleri yerine getirebilmek için kamu harcamaları, borçlanma, bütçe ve kamu gelirleri gibi mali araçları kapsamaktadır. Bunun üzerine maliye politikası ise hükümetlerin iktisadi ve toplumsal amaca yönelik gerçekleştirmek istedikleri politikaları mali araçlar vasıtasıyla uyarlamasıdır.

Diğer bir tanımlamada ise maliye politikası ekonomik yapı içerisinde kullanılan kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin yani mali araçların iktisadi politikalar çerçevesinde kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Tokatlıoğlu ve Selen, 2019: 21). Bu tanımlamalar neticesinde devletlerin kullanmış oldukları kamu harcamaları ve kamu gelirleri gibi mali araçların iktisadi amaçlara ulaşmak için yapıldıkları görünmektedir.

Kamu maliyesi devletin işlevlerini siyasi, iktisadi, parasal ve hukuki tutumlarla çözümlenmektedir. Devletin uyguladığı vergi, bütçe ve kamu harcamalarının yapılabilmesi için siyasi ve hukuki bir takım işlemlerin olması gerekmektedir. Ekonomi üzerinde gerçekleştirilen harcamalar ve kazanılan gelirler ciddi etkilerde bulunmaktadır. Böylece bu harcamalar ve gelirler için üretilen malların ne olacağı ve ne miktarda üretileceği ayrıca bunları üretebilmek için temin edilecek kaynakların ne şekilde elde edileceği siyasi işlemleri zorunlu hale getirmektedir. Devlet hizmetlerini ve kamusal idari fonksiyonlarını yapabilmesi için devletin harcama da bulunması, bu harcamalar için mali kaynak sağlanması, bu kaynakların nasıl karşılandığı ve sağlanan kaynakların ne olacağı hakkındaki durumun sosyal yapı içerisindeki bulunacağı etkinin dengeli bir biçimde dağıtılması kamu maliyesinin boyutunu içermektedir (Öztürk, 2018: 11).

Kamu maliyesi, gerçekleşen globalleşme ve değişkenlikler üzerine boyutunda, işlevinde ayrıca devletlerin ekonomik bünyesinde ciddi etkiler oluşturmaktadır. Kamunun ekonomi içerisindeki büyüklüğünü tespit etmede kamu (harcamalarının, gelirlerinin, borçlarının) ve bütçe kaleminin nispi oranları ile MG içerisindeki oranları epeyce etkide bulunmaktadır.

İlk başta gelen ve en etkili ölçütlerden olan kamu harcamalarının nispi oranları ile gayri safi milli hasıla paylarını içeren büyüklüklerdir. Güncel hayatımızda olduğu gibi

kamu harcamalarının toplumsal gayeli devlet mantığıyla birçok harcamada bulunmaktadır. Böylece fazlaşan harcamalar nedeniyle devlete düşen görevleri de gittikçe artırmaktadır.

Kamu harcamalarının niceliği gayri safi milli hasıla oranı ile tespit edilebileceği gibi kamu harcamalarının nüfusa bölümünden elde edilen kişi başına düşen kamu harcamaları nezdinde de tespit edilebilmektedir. Ancak çoğunlukla kamu harcamalarının gayri safi milli hasıla payından yararlanılmaktadır. Ayriyeten kamu harcamaları nispi ölçüde ve gayri safi milli hasıla payı ölçüsünde devamlı büyüme gerçekleştirmektedir (Öztürk, 2018: 12).

Devletler ekonomik büyüme, ekonomik istikrar, gelir dağılımında adaleti sağlama ve toplumun refahını artırmak gibi amaçlarını kamu harcamaları, kamu gelirleri, bütçe ve borçlanma gibi mali araçlarından sağlamaktadır. Kısacası maliye politikalarının amaçları devletin belirlediği makroekonomik ve toplumsal amaçlı planlardan meydana gelmektedir (Richard, Michael ve Norman, 1999: 173-174). Özellikle ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için devletin rolüne yadsınamaz ölçüde ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle yoğun bir şekilde hem üreten hem de tüketen toplumlarda fertlerin milli gelirden aldıkları payın artmasına neden olmakta ve bu da netice itibariyle ekonomik büyümenin gerçekleşmesinin göstergesi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Tokatlıoğlu ve Selen, 2019: 27).

Bu yüzden devlet hem kısa vadede makroekonomik dengesizliği hafifletmek hem de uzun vadede büyümeyi teşvik etmek bağlamında maliye politikasının niteliği ve yürütülmesi, politika tartışmalarında doğal olarak ön plana çıkmakta ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde devletin önemli işlevleri bulunmaktadır (Vito ve Howell,

1997: 179-180). Çünkü devlet sosyal yapının ekonomik düzeyini belirlemede ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde önemli işlevleri yerine getirmek durumundadır. Bu işlevleri belirlemede kendine uygun gördüğü mali araçlarla (kamu harcamaları, kamu gelirleri) sağlamakta ve bu araçların ne olacağına ilişkin konular ve teoremlere aşağıda değinilmektedir.

1.11.2. Maliye Politikası Araçlarından Kamu Harcamalarının Etkileri

Kamu harcamaları ve kamu gelirlerinden oluşan bu araçlar devletin belirlemiş olduğu kararlardan ziyade ekonomik değişkenler üzerinden de etkilenmektedir. Fakat bu durum kamu harcamalarının ve kamu gelirlerinin politika aracı olmasını göz ardı ettirmemektedir. Yalnızca bu politika araçlarının verimliliğini etkileyerek devletin belirlemiş olduğu amaca yönelik etkisini zayıflatmaktadır. Dolayısıyla bu politika araçları her ekonomik etken için değişkenlik göstererek farklı sonuçlar doğurabilmektedir (Taner, 2008: 17-22). Ayriyeten ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin de net bir şekilde belirlenebilmesi için kamu harcamalarının seviyesi veya türlerinden ziyade mali açıdan elde edilmesine göre de değişkenlik gösterebileceği bilinmektedir (Haralambie, 2010: 564). Böylece kullanılan kanallar ve politika araçları gelir sisteminin yapısına, devletin büyüklüğüne, kamu harcamalarının bileşimine, mali pozisyonun sürdürülebilirliğine ve mali yönetişime bağlı olduğu gibi makroekonomik hedeflerin sürdürülebilmesi ve uzun vadeli ekonomik büyüme için belirlenen politikalar üzerinden de kritik öneme sahiptir (Irena, 2016: 1373).

Kamu harcamalarının politika aracı olarak büyük önem taşıdığı bu nokta ise toplam talep üstündeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Talep üstündeki etkisi ise kamu harcamalarının mal piyasalarında herhangi bir karşılığının bulunup bulunmadığına göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle hem konumuzla ilgili hem de kamu harcamalarının

bulunduğu etkinin belirlenmesindeki ehemmiyetini kamu harcamalarının iktisadi sınıflandırması belirlemektedir.

Kamu harcamaları iktisadi yönden reel harcamalar (cari harcamalar, yatırım harcamaları) ve transfer harcamaları olarak sınıflandırılmaktadır. Devletin mal ve hizmet alımına yönelik yapmış olduğu harcamalara reel harcamalar denilmektedir. Böylece hem cari harcamalar hem de yatırım harcamaları mal ve hizmet alımı nedeniyle yapıldıkları için toplam talep üstünde dolaysız ve güçlü bir etkide bulunurlar. Toplam talep üzerindeki etkileri ise reel harcamaların, yapılan harcamaların tüketim kesimini etkileyiş biçimine bağılı olarak toplam talebe de aynı şekilde etki göstermesidir (Tokathoğlu ve Selen, 2019: 32).

1.11.3. Transfer Harcamalarının Etkileri

Asıl konumuz olan transfer harcamaları üzerinden incelendiğinde ise, devletin hiçbir şekilde mal ve hizmet alımına yönelik yapmadığı harcamaları kapsamakta ve yapılan harcamaların iktisadi olgular üzerindeki etkisi marjinal tüketim eğilimi üzerinden dolaylı, dolaysız ve geç bir şekilde oluşmaktadır. Böylece transfer harcamaları, MPC'si yüksek olan iktisadi birimlere yapıldığında gösterdiği etki şiddetli olmaktadır. Tam tersi durumda, transfer harcamalarının MPC'si düşük olan iktisadi birimlere yapıldığında ise gösterdiği etki geç oluşmaktadır. Bu nedenle bu harcamalar politika aracı olarak kullanıldığında cari harcamalar ve yatırım harcamaları kadar etki gösterememektedir (Ari ve Yıldız, 2018: 59-60).

Reel harcamalarda olduğu gibi transfer harcamaları da alt başlıklara ayrılmaktadır. Transfer harcamalarındaki bu ayırım ise iktisadi transfer harcamaları ve toplumsal transfer harcamaları şeklinde bölümlenmektedir. Transfer harcamalarının alt

başlıklarından olan iktisadi ve toplumsal transfer harcamaları $k = \frac{c}{1-c}$ çarpanı üzerinden aynı şekilde etkilenmektedirler. Transfer çarpanı üzerine ilişkili olan iktisadi ve toplumsal transfer harcamaları reel harcamalar arasında yapılan seçim gibi siyasetçilerin tercihlerini hangi siyasi yöntemden kullanacağı belirlemektedir. Buda dolayısıyla siyasetçilerin çıkarına meyil eden harcama kalemi ne ise onun üstünden belirlenecektir.

Transfer harcamaları çarpanı ise;

$$Y + \Delta Y = (1/1-c) (Ca + cY - cT + cTr + c\Delta Tr + I + G) \text{ formülünden,} \quad (1.11)$$

$$Y = (1/1-c) (Ca + cY - cT + CTr + I + G) \text{ formülü çıkartıldığında,} \quad (1.12)$$

$$\Delta Y = (1/1-c) c\Delta Tr = c/1-c Tr \text{ böylece,} \quad (1.13)$$

$$\Delta Y / \Delta Tr = kTr = c/1-c \text{ 'ye ulaşılmaktadır.} \quad (1.14)$$

Transfer harcamaları çarpan etkisinin kamu harcamaları çarpanından ayrımını ifade etmek gerekirse, kamu harcamaları gerçekleştirildikten sonra mal ve hizmet üretiminde bir artma gerçekleşirken, transfer harcamalarında herhangi bir mal veya hizmet üretimi gerçekleşmez. Örnek üzerinden açıklamak gerekirse, 100 miktarlık bir kamu harcaması gerçekleşmesinde gelirden 250 birim miktarlık artışa sebep olabilir. Böylece gerçekleşen artmanın 100 birim miktarı mal ve hizmet 150 birim miktarı ise tüketim de gerçekleşen artmadan kaynaklanabilir. Transfer harcamalarında ise yine aynı şekilde 100 miktarlık gerçekleştirilen bir transfer harcamasının tüketimde oluşturacağı artma aynı şekilde gerçekleşecek fakat mal veya hizmet üretiminde ise herhangi bir artma gerçekleştirmez. Görüldüğü üzere transfer harcaması çarpanı, kamu harcaması çarpanı kadar etki göstermemekle birlikte kamu harcama çarpanına göre daha küçük ölçeklidir.

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜMENİN GENEL ÇERÇEVESİ VE KAMU HARCAMALARI İLE EKONOMİK BÜYÜMEYİ AÇIKLAYAN TEORİLER

2.1. Ekonomik Büyüme Kavramı ve Tanımı

Son yıllarda ülkelerin birbirleri arasındaki gelir seviyelerinde önemli ölçüde farklılıklar görülmektedir. Ülkelerin gelirlerinde yaşanan bu değişiklikler fertleri, sosyal ve ekonomik açıdan etkilemektedir. Bu da netice itibariyle gelişmemiş ülkelerde yoksulluk, gelir adaletsizliği ve bölüşüm sorunları gibi çeşitli olumsuz koşulları beraberinde getirerek ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. İşte bu yüzden oluşturulan gelirlerin veya üretilen malların oranı kadar bunların paylaşım şekli de önemlidir (Tonus, 2015: 2-3). Böylece çalışmanın bu kısmında büyüme modelleriyle önem teşkil eden kamusal politikaların işlevi incelenmiştir. Fakat ilk olarak ekonomik büyüme kavramının tanımlamasının yapılması gerekmektedir.

Ekonomik büyüme, kaynak arzı veya kalitesindeki bir artış gibi teknolojideki bir iyileşmeden kaynaklanan üretim olanakları eğrisindeki bir dışa kaymadır. Aynı zamanda reel verimin (gayri safi yurtiçi hasıla) veya kişi başına reel verimin artışı olarak da adlandırılmaktadır. Ekonomik büyümenin ölçütleri, GSYİH, GSMH ve Kişi başına gelir gibi göstergeleri işaret eden temel olarak nicel önlemlerdir (Ohachenu, 2016: 4).

Ekonomik büyüme temelde, ekonomide meydana getirilen mal ve hizmetlerin oranında veya bedelin de yani üretim kapasitesinde yıllar itibariyle oluşan artışı ifade etmektedir. Ekonomik büyümenin yıllar itibariyle gidişatını belirlemede veya ülkelerin birbirleri arasındaki büyüme verilerini karşılaştırmada en fazla seçilen metot ise verimlilik artışı kriteridir (Gürak, 2006: 15-16). Ekonomik büyüme, belirli bir ekonomi yılında belirli bir ekonomi için kişi başına düşen GSYH'daki artış olarak tanımlandığından ekonomik büyümenin GSYİH ile ölçülebildiğini göstermektedir. Ayrıca ekonomik büyüme sürdürülebilir kalkınma içinde gerekli olmakla birlikte tek başına yeterli olmasada şarttır (Njokı, 2016: 3). Yani ekonomik büyüme temel olarak bir ülkenin toplam üretim çıktısının veya tüm üretiminin bir değeri olan GSYİH'daki (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) büyüme ile ölçülmektedir (Burduli, 2012: 1).

Başka bir yazarın tanımlamasında ise ekonomik büyüme, belirli bir zaman içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin üretim hacminin artmasıdır. Diğer bir deyişle ülkedeki mal ve hizmetlerin üretim kapasitesinin yükselmesine denilmektedir. Yapılan bu tanımlamalar neticesinde iktisadi büyüme üretim olanakları eğrisi üzerinden de izah edilecek olursa üretim olanakları eğrisinin sağa doğru kayması durumunda büyüme söz konusu olacaktır (Merter, 2017: 130). Yani üretimde teknolojik yeniliğin gerçekleşmesi, emeğin verimliliğinde bir artışın yaşanması gibi nedenler üzerine üretim olanakları eğrisinde sağa doğru kayma meydana gelerek büyüme yaşanacaktır. Böylece üretim

olanakları eğrisinin sağa doğru kaymasına neden olan bu etmenler büyüme teorilerinin konularını oluşturmaktadır.

Ekonomik büyüme kişi başına reel gayrisafi milli hasıladaki artışlar itibarıyla daha tutarlı bir şekilde ölçülmektedir. Bu yüzden ülkelerin üretim kapasitesinin artması veya daha verimli sarf edilmesi halinde oluşacak bu artışlar uzun yıllar neticesinde gerçekleşeceğinden ekonomik büyüme genelde uzun dönemli bir sorun olarak görülmektedir (Acar, 2008: 16-17). Ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde esas etkenler ise emeğin niteliği ve oranı, sermaye oranı ve niteliği, doğal kaynakların niteliği ve oranı ve son olarak teknolojik düzeyde gerçekleşen ilerlemeler oluşturmaktadır.

Ekonomide üretilen mal ve hizmetlerde yaşanan artışlar veya milli gelirden gerçekleşen artışlar olarak tanımlanan ekonomik büyüme kavramının diğer önemli bir hususu da, kalkınma kavramıyla çok sıkça karıştırılmasıdır. Halbuki ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları birbirlerinden farklı özellikler taşımaktadır. Ülkelerin nüfus, işgücü ve toprak gibi üretim faktörlerinde gerçekleşen artışlara ekonomik büyüme, sektörlerin dağılımlarında yaşanan değişimler veya işgücünün sektörler arasındaki dağılımında oluşan bünyesel değişiklikler ise kalkınma olarak ifade edilmektedir (Acar, 2008: 9). Böylece ekonomik büyüme genel yapısı itibarıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri alakadar ederken kalkınma kavramı ise ekonomik olarak bünyesel değişiklikler meydana getirdiğinden daha ziyade gelişmemiş ülkeleri ilgilendirmektedir.

2.2. Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Ekonomik büyüme ekonomide meydana getirilen üretim oranındaki artışlar olarak ifade edildiğine göre, üretim içerisine dahil edilen üretim faktörlerinin oranı arttıkça ekonomik büyümede o oranda artış gösterecektir. Ekonomide ekonomik büyümeyi

belirleyen üretim faktörleri ise; işgücü, sermaye, doğal kaynak ve teknolojik ilerlemelerdir. Üretim faktörlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini işlevsel olarak ifade edecek olursak;

Δ = üretim faktörlerindeki artmalar Y = Gayri Safi Milli Hasıla

L = İşgücü S = Sermaye

D = Doğal Kaynaklar

T = Teknolojiyi ifade ederek

$\Delta Y = f(\Delta L, \Delta S, \Delta D, \Delta T)$ şeklinde gösterilmektedir. (2.1)

2.2.1. İşgücü

Yukarıdaki söz konusu ekonomik büyümenin kaynağı olan üretim faktörlerinden *işgücü*; ülkede yaşanan nüfus artışıyla birlikte işgücüne katılım oranında artış oluşturarak hem piyasada tüketici miktarının büyümesini hem de üretilecek olan mal ve hizmetler için üretim işlevindeki işgücü miktarının artmasına neden olarak ekonomik büyüme için büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle nüfusun ekonomi üstünde yadsınamaz ölçüde etkisi bulunmaktadır. Ayrıca işgücünün verimliliğinin artırılması için ülkedeki eğitim, sağlık ve teknolojik malların artırılmasıyla nitelikli işgücüne katkıda bulunarak beşeri sermayenin de artmasını sağlayacaktır.

2.2.2. Sermaye

Ekonomik büyümenin bir diğer ögesi olan *sermaye*; büyümenin gerçekleşmesi ve üretimde artışların yaşanması için en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Çünkü makinelerin, sanayi araç ve gereçlerin, cihazlar gibi fiziksel sermaye faktörlerinin sayesinde üretimde artışlar yaratarak büyümeye katkı sağlamaktadır. Böylece üretim

yapılabilmesi için işgücü ve sermaye öğelerinin birlikte kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Aksi takdirde işgücü miktarını yeterli seviyede karşılayacak fiziksel sermaye bulunmuyorsa o işgücünün üretimde verimli olması beklenilmemelidir. İşte bu yüzden sermaye büyüme için önemli bir yer teşkil etmektedir. İnsan veya fiziksel sermaye ilavelerine verilen çıktı kalitesi ve üretkenliği ile de değişmektedir. Bu durum, toplam rakamlara dayanan makroekonomik literatürün kamu yatırımının veya sermayenin büyümeye etkisi üzerindeki belirsiz sonuçları bulmasının nedenini açıklamaya yardımcı olmaktadır (Herrera, 2007: 17-19).

2.2.3. Doğal Kaynaklar

Büyüme öğelerinden üçüncüsü olan *doğal kaynaklar*; insanın içerisine dahil olmadığı doğada kendiliğinden var olup insanların ihtiyaçlarını karşılamak için sarf edilebilen veya her an değerlendirilebilmek için bekleyen bütün varlıkları belirtmektedir. Doğal kaynakların bir ülkede çokça bulunması sadece ekonomik büyümeyi pozitif taraflı etkilerken yalnızca doğal kaynaklar üzerinden büyümenin gerçekleşmesi ise mümkün değildir. Kısacası çokça doğal kaynağın bulunması ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için mecburi bir durum taşımamaktadır. Örneğin az ölçüde doğal kaynağa sahip ülke olan Japonya önemli derecelerde ekonomik büyüme sağlamaktadır (Taban, 2016: 34). Böylelikle doğal kaynaklar orman ve balık birikiminden oluşan aktif bir şekilde bulunan kaynaklar, insanın etkisi olmadan doğada kendi halinde bulunan cansız kaynak niteliğinde olan madenler ve enerji kaynaklarından oluşmaktadır (Köktürk, 2002: 1).

2.2.4. Teknoloji

Büyümenin son olarak önemli kaynaklarından *teknoloji*; üretim için lazım olan bilgi, beceri, yönetim ve pazarlama sayesinde kazanılan tecrübelerin tamamını kapsamaktadır. Teknolojik ilerleme sayesinde daha fazla üretim yapabilme veya üretilecek

olan mal ve hizmetlerin niteliğinde arttırıcı etkide bulunmayı sağlamaktadır. Ayrıca ülkede eğitim seviyesinin artırılması teknolojik gelişme oluşturma durumunu etkileyerek büyük katkı sağlamaktadır. Bunun yanında teknolojik ilerlemeler verimlilik de artışlar yaşanmasına da yardımcı olmaktadır. Özellikle ülkelerdeki araştırma geliştirme faaliyetlerine ayrılacak pay teknolojik ilerlemeler için o derece artış sağlamaktadır. Gerçekleşen teknoloji transferleri ise işgücünün yeteneklerinin artmasına yardımcı olarak beşeri sermaye yatırımlarını teşvik edebilmektedir. Kısacası teknolojik yenilikler uzun dönemli ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için büyük önem teşkil etmektedir (Easterly ve Wetzel, 1989: 5-6).

2.3. Ekonomik Büyümeye Kamu Harcama Kanallarının Etkileri

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisine genel boyutlu olarak bakıldığında, harcamaların milli gelir üzerine yaptığı etkiler ile birlikte devletin yapmış olduğu kamu harcamalarının ülkelerin büyümesi için olmazsa olmaz bir durum oluşturduğu ve birçok yapılan çalışmada da bunun sonucu görülebilmektedir. Bu genel boyutlu ele alınan kamu harcaması kısıtlamasının genelden özele doğru indirgeyerek incelendiğinde, alt harcama türlerinin ayrıştırılarak tek tek ele alındığında buldukları etkilerin ve harcama türlerinin büyümede oluşturacağı etki kanalları konusunda bilgi vermektedir. Dolayısıyla ekonomik sınıflandırma içerisindeki kamu harcamalarının alt harcama kaleminden ilki olan cari harcamalar üzerinden bakıldığında üretim, toplam talep ve tüketim miktarında etkide bulunarak söz konusu büyümede artışlar gerçekleştirmektedir. İkincisi, yatırım harcamaları ise cari harcamalar gibi toplam talep üzerinden ve ekonomi nezdinde kapasite arttırıcı etkide bulunmasından dolayı uzun dönemde büyümenin gerçekleşmesini ve ayriyeten üretim artışı için cari harcamalardan bağımsız olamayacağını cari harcamalarında gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Üçüncü

yani sonuncusu olarak konumuzun içeriğini oluşturan transfer harcamalarının dönemler itibariyle harcama payının önem kazanmasıyla birlikte içeriğini oluşturan cari transferler, sermaye transferleri ve faiz giderlerinin önemini de artırmıştır. Böylece cari transferler, cari harcama nitelikli mal ve hizmet alımına yönelmesi ve ekonomide gelir dağılımı eşitsizlikleri ve sosyal sınıflar arasındaki gelir dinamiklerindeki artmaların engellenmesinde önemli bir rol üstlenmesi sebebiyle toplumsal dengeyi sağlayıp siyasal dengesizlikleri azaltması büyümeyi artırıcı etkilerle sonlanmaktadır (Keane ve Prasad, 2000: 25). Sermaye nitelikli mal ve hizmet alımına yönelik kaynak sağlama nedeniyle verilen sermaye transferleri ise sermaye birikimi ve sermaye niteliği barındırması ve birey başına beşeri sermaye yatırımlarında artmalar gerçekleştirilmesiyle büyümeyi artırıp ivme kazanmasını sağlamaktadır (Zhang, 1995: 210). Faiz giderlerinin ekonomiye bulundurduğu etki olabildiğince farklı karışıklıklar ve türler içerir. Kamu transfer harcamalarının alt kalemi olan faiz giderlerinin boyutunun artması veya zamanla payında artış gerçekleşmesi ekonomik büyümeyi negatif doğrultuda etkileyerek büyümede düşüşe neden olmaktadır. Ayriyeten devletin almış olduğu borcun alınan birime, kuruma, kuruluşa veya hangi ülkeden alınıp alınmadığına, borcun büyüklüğüne ve geri ödeme faizine bakılarak farklı sonuçlar doğurması sebebiyle büyüme üzerindeki olumlu olumsuz etkilerini belirlemektedir (Altınöz ve Altuntaş, 2021: 105). Böylelikle genelden özele bakılıp incelendiğinde ayrımı yapılan transfer harcamalarının ve alt harcama kalemlerinin tümüyle ele alınıp değerlendirilmesiyle bulunduğu etki, bireylerin gelir düzeyindeki değişimin alım gücünü artırarak toplam talebi doğrudan olmayarak da gözükse etkileyerek büyüme için tetikleyici bir ölçüt oluşturmasıyla büyümede artış gerçekleştirmektedir.

2.4. Ekonomik Büyümenin Özellikleri

İyi bir ekonomik büyüme; işgücüne katılımı teşvik etmeli, fertlerin kaderleri üzerinde karar verebilmelerini ve kontrol edebilmelerini sağlamalı, gerçekleşen refah fazlalığını adaletli bir şekilde dağıtmalı, toplum içerisinde düzeni ve bütünleşmeyi sağlamalı, insani gelişmenin geleceğini koruyabilmelidir (Semmlero, Greiner, Diallo, Rajaram ve Rezai, 2011: 49). Böylece birçok konuda etkin olan ekonomik büyümenin özellikleri aşağıdaki gibidir;

- Ekonomik büyüme kantitatif ve niceldir. Yani sayısal olarak ifade edilebilmektedir.
- Ekonomik büyüme kapsadığı dönem itibariyle uzun dönemli bir yapıdadır.
- Ekonomik büyüme artış oranları olarak reel artışları belirtmektedir.
- Ekonomik büyüme ikame yatırımlar ile bir ilişkide bulunmamaktadır.
- Ekonomik büyüme gelir dağılımını iyileştirmeyi sağlayan bir unsur değildir.
- Ekonomik büyüme statik değil dinamik bir yapıdır.
- Ekonomik büyüme makro düzeyde bir olgudur (Taban, 2016: 21).

2.5. Sürdürülebilir ve Yüksek Bir Büyüme Sağlayabilmek İçin Gerekli

Unsurlar

Makro ekonomik istikrar, fiyat istikrarı ve sürdürülebilir kamu finansmanını kapsamakta ancak esas itibariyle mikro olguları barındırmaktadır. Yani maksat firma ve kişilerin en uygun üretimin gerçekleştirilebilmesi konusunda lazım olan öğeleri taşıyabilmesidir. Özellikle bilgi üretim etmenleri için oldukça büyük önem teşkil

etmektedir. Genel boyutlu yapısal reformlarla birlikte sosyal güvenlik reformu, vergi reformu, işgücü piyasasına yönelik düzenlemeler, eğitim reformu, enerji piyasasına yönelik düzenlemeler ve rekabet ortamının oluşturulması gerekmektedir. İyi yönetimde ise siyasi istikrar, hukukun üstünlüğü, şeffaflık ve hesapverebilirlik, mevzuat ve düzenlemelerin etkinliği, devlet hizmetlerinin kalitesi, yolsuzlukların önlenmesi gerekmektedir (Suiçmez ve Ekinci, 2008: 13-15). Ayriyeten kaynakların yaygın olarak kullanılmasından ziyade daha yoğun olarak kullanılması, her bir doğal kaynak biriminden daha iyi bir değer elde etmek için ham kaynağı kullanmak yerine işlenmiş kaynaklara yönelmek, kıt kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını ve bu kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılmasını sağlamak ve etkin bir muhasebe sisteminin kurulması gerekmektedir (Vän, 2008: 1).

Büyüme artırıcı reformların, ülkeleri belirli bir istikrarsızlık düzeyi için ülkeler arasında gözlemlenen azami büyüme düzeyine yaklaştırdığı görülmektedir. Başka bir deyişle büyüme artırıcı reformlar, mikroekonomik istikrarsızlığın boşa olmasını ve bunun yerine büyümeyi sağlamak için kullanılmasını sağlayabilir. Bu etki aktif işgücü piyasası programlarını genişletmek düzenli çalışanlar için istihdamı korumayı azaltmak ve işsizlik sigortası yenileme oranlarını azaltmak için geçici olarak belirlenmiştir. Yeni ve halen açıklayıcı bir metodolojik yaklaşım bu sonucun temelini oluşturur ve bu nedenle geçici olarak kabul edilmektedir (Cournede, Garda ve Ziemann, 2015: 7).

2.6. Ekonomik Büyümenin Etkileri

Büyüme, ülkeler nezdinde sosyal, siyasal ve ekonomik olarak birçok alanda etki göstererek gelişimini sağlamakta ve değişiklikler oluşturmaktadır. Bunun üzerine aşağıda ekonomik büyümenin bazı önemli etkileri açıklanmaktadır.

- Ekonomik büyüme gelir dağılımı adaletsizliğini iyileştirmek zorunda değil ancak gelir dağılımı adaletsizliğini iyileştirebilir.
- Ekonomik büyümeyle yapısal değişiklikler meydana gelmektedir.
- Ekonomik büyüme ile birlikte mal çeşitliliğinde artış gerçekleşebilmektedir.
- Ekonomik büyüme sayesinde işgücüne katılım (istihdam) artabilmektedir.
- Ekonomik büyüme ülkedeki sektörel dağılımı etkilemektedir.
- Ekonomik büyümeyle etkilenen sektörler ağırlıklı olarak sanayi kesimine aktarıldığında kırdan kente göçü artırarak çarpık kentleşmeye neden olmaktadır.
- Ekonomik büyüme sayesinde bireylerin gelirlerinde yaşanan artış sonucu tüketimlerinde değişiklik göstererek lüks mal tüketim eğilimini artırmaktadır.
- Ekonomik büyüme ile birlikte yeni girişimciler dahil olmakta ve girişimciler sayesinde yeni tekniklerin kullanılması sağlanmaktadır.
- Ekonomik büyümeyle gerçekleşen kırdan kente göçle birlikte kentleşmenin sonucu olarak toplumun yapısında değişiklikler meydana getirebilmektedir (Broadberry, 2016: 3-4).

2.7. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi

Ekonomik büyüme tanımlamalarda da yapıldığı üzere reel gelirlerdeki artışları göstermektedir. Reel gelirdeki bu artışları ifade etmek için ise MG, GSMH ve GSYH gibi ölçütlerden faydalanılmaktadır. MG (Milli Gelir), ülke vatandaşlarının bulundukları üretim faktörlerini hem ülkelerinde hem de diğer ülkelerde üretime katkıda bulunmalarıyla

yapılan ödemelerin tamamını oluşturmaktadır. Milli geliri hesaplamak için, yurtiçi gelir ile yerli üretim faktörlerinin yabancı ülkelerde elde ettikleri faktör gelirleri toplamından yabancı üretim faktörlerinin ülkede elde ettikleri faktör gelirlerinden çıkarılması gerekmektedir (Kurihara, 2012: 13-18). GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) ise, bir ülke vatandaşları tarafından bir yılda hem o ülkede hem de diğer ülkelerde üretilen nihai malların piyasa değerlerinden oluşmaktadır. Yani GSMH, ülkedeki yabancı vatandaşların üretime yapacakları katkıyı kapsamazken ülke vatandaşlarının ise yabancı ülkelerdeki üretime yaptıkları katkıyı kapsamaktadır. Böylece GSMH'nın hesaplanabilmesi için GSYH ile ülke vatandaşlarının yabancı ülkelerdeki üretime yaptıkları katkılar toplamından yabancı ülke vatandaşlarının ülkedeki üretime yaptıkları katkıdan çıkarılması gerekmektedir. GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) da ülke içerisinde bir yılda üretilen nihai malların ve hizmetlerin piyasa değerlerinden oluşmaktadır. Böylelikle GSYH'da ülkedeki yabancıların elde ettikleri gelirler katılırken tersi durumdaki ülke vatandaşlarının yurt dışında elde ettikleri gelirler katılmamaktadır (Kurihara, 2012: 13-18, Parasız, 1996: 16). Bu hesaplamalar da kullanılan temel üç yöntem ayrımı yapılmaktadır. Bu ayrım üretim yöntemi, gelir yöntemi ve harcamalar yöntemi olarak ayrıştırılmaktadır. Üç yöntemde varsaydığı esas nokta toplam hasıla, toplam gelir ve toplam harcamalar eşitliğidir. Hasılayı, üretim yöntemiyle kazanılan değerler göstermektedir. Gelirleri, gelir yöntemiyle kazanılan değerler gösterirken harcamaları ise harcamalar yöntemiyle kazanılan değerler göstermektedir. Böylece bu yöntemlerle ulaşılan değerler birbirlerine denk çıkmaktadır (Bos, 2013: 16-18). Ayrıca üretim yaklaşımı ve gelir yaklaşımı üretim fonksiyonları kavramını ve makroekonomik büyüme modellerini üretim faktörleri açısından yansıtmaktadır.

Ülkemizde GSMH, SMH ve MG oluşumlarının hesaplamasını (DİE) Devlet İstatistik Enstitüsü yapmaktadır. DİE hesaplamalarında hesaplama yöntemlerinden olan üretim yöntemini baz almakta ve diğer yöntemlerden de faydalanarak üretim yöntemini desteklemektedir (Berber ve Bocutoğlu, 2010: 25-26).

2.7.1. Üretim Yöntemi

Ülkede bir yıllık zaman içerisinde üretilen nihai malların değerlerini temel alan bir hesaplama yöntemidir. Yukarıdaki tanımlamalardan da bilineceği üzere üretim yönteminde yalnızca nihai mallar hesaplanmakta, ara mallar ise hesaplama dahil edilmemektedir. Üretim sırasında nihai malların değeri benzer şekilde üretim işleminde yaratılan (brüt) katma değer toplamına eşit olduğundan üretim yöntemi yalnızca nihai malları yani (brüt) katma değerler toplamını hesaba katmakta, ara malları hesaplamanın içerisine katmamaktadır. Kısacası üretim yaklaşımı (brüt) katma değer yaratan bir kavram olduğunu ortaya koyularak ara tüketimin çıktıdan düşülmesiyle elde edilmektedir (Parasız, 1996: 18). Formülasyon aşağıdaki gibidir;

$M = \text{Mal Fiyatını}$

$T = \text{Mal Miktarını oluşturduğu düşünüldüğünde GSYH'yı } M \times T \text{ vermektedir.}$

Böylece $GSYH = M \times T$ 'dir. (2.2)

2.7.2. Gelir Yöntemi

Ülkede bir yıllık zaman içerisinde üretime dahil edilen üretim faktörlerinin mal ve hizmet üretimine yol açarak kazandıkları gelirleri esas alan yöntemdir. Gelir yönteminde üretim faktörlerinin üretime dahil edilmeleriyle kazanılan emeğin ücreti, sermayenin faizi, rant ve girişimcinin karı gibi gelirlerle üretim faktörlerinin mal ve hizmet üretim değerlerine kısaca (brüt) katma değerlerine denk olmaktadır. Dolayısıyla GSYH;

ücret, faiz, rant ve kar payları toplamından oluşmaktadır (Mondıru ve diğerleri, 2016: 14-17). Formülasyon aşağıdaki gibidir;

$$N = \text{Ücret}$$

$$F = \text{Faiz}$$

$$R = \text{Rant}$$

$K = \text{Kar}$ olduğu düşünülürse GSYH'yı $N + F + R + K$ toplamı vermektedir. Böylece $GSYH = N + F + R + K$ 'dir. (2.3)

2.7.3. Harcama Yöntemi

Ülkede bir yıllık zaman içerisinde üretime dahil edilen üretim faktörlerinin mal ve hizmet üretimine yol açarak kazandıkları gelirlerin harcanmasını esas alan yöntemdir. Harcama yönteminde bir yıllık zaman içerisinde yapılan tasarrufların GSI (Gayri Safi Yatırım) harcamalarına çevrildiği farz edilmektedir. Ayrıca GSI harcamaları stok değişimlerini de içermektedir. Dolayısıyla GSYH; tüketim harcamaları, yatırım harcamaları ve kamu harcamaları toplamından ihracat ile ithalat farkının eklenmesi sonucu bulunmaktadır (Berisha ve diğerleri, 2014: 10). Formülasyon aşağıdaki gibidir;

$$C = \text{Tüketim Harcamalarını}$$

$$I = \text{Yatırım Harcamalarını}$$

$$G = \text{Kamu Harcamalarını}$$

$$X = \text{İhracatı}$$

$M = \text{İthalatı}$ içerdiği düşünülürse GSYH'yı $C + I + G + (X-M)$ işlemi vermektedir. Böylece $GSYH = C + I + G + (X-M)$ 'dir. (2.4)

2.8. Kamu Harcamaları İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Teoriler

Kamu harcamaların ekonomik teorisi genel olarak iktisat ve maliye algısı içerisinde önemli bir yer edinerek değişkenlik göstermektedir. Yıllar itibariyle ekonomiye müdahale edilmeden piyasa olgusu içerisinde büyüme elde edilebileceğine ilişkin çelişkiler, ülkeler arası büyüme rekabetinin artması ve çeşitlilik gösteren zıt ekonomik teoremler neticesinde kamu harcama teoremlerinin de o doğrultuda değişkenlik göstermesine neden olmuştur.

2.8.1. Klasik İktisat Teorisinin Kamu Harcamalarındaki Devlet Anlayışı

Klasik iktisat XVIII. yy sonlarına doğru ivme kazanmasıyla ve liberal politikaların gelişmesinde büyük öneme sahip olması sebebiyle, 1929 yılında gerçekleşen büyük ekonomik buhrana kadar etkisini sürdürmüştür. Önemli öncülerinden olan Adam Smith “Ulusların Zenginliği” kitabıyla liberal yöntemlere, piyasada oluşabilecek herhangi bir bozukluğun kendisini otomatik olarak düzenleyeceğine ve ekonomide devletin rolüne kısmen değinerek belirtmiştir (Susam, 2009: 10-11). Böylece klasik iktisat teorisi ekonomi de bir aksaklık oluştuğunda veya bir bozulma gerçekleştiğinde devletin herhangi bir müdahale de bulunmasını gerek görmemektedir. Çünkü devletin bulunacağı herhangi bir müdahalede piyasanın işleyişini yani doğal düzenini bozacağını düşünmektedirler. Bunun üzerine devletin üstleneceği belli başlı görevlerinin olduğunu dile getirmişlerdir. Belirledikleri bu görevler ise ülkeye gelebilecek her türlü tehditlerden koruma, sosyal yapı içerisindeki düzeni, huzuru sağlama ve son olarak ülke içerisindeki fertlerin hiçbir şekilde bireysel olarak fayda sağlayamadıkları fakat toplumun geneli için fayda sağlayan yapı ve kamu kuruluşlarını inşa ederek çalıştırmaktır. Kısacası devletin işlevleri arasında savunma, altyapı ve adalet görevleri yer almaktadır.

Klasik iktisat teorisinde devletin yapacağı kamu hizmetlerinin minimum seviyede olması gerektiğini belirtmişlerdir. Yani klasik ekonomide olabilecek en küçük devlet düşüncesi hakimdir. Böylece klasikler kamu giderlerinin en az seviyede gerçekleştirilmesini, denk bütçeyi, vergilerin yansız bir şekilde yapılmasını ve daha çok kamu gelirlerine önem vermişlerdir. Kamu harcamalarının bu kadar düşük tutulmasının en büyük sebebi ise liberal ekonomi içerisinde devletin yansız bir tavır sergilemesiyle kişilerin tercihlerinde değişikliklere neden olmayıp piyasanın dengesini bozmama düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Öner, 2015: 12-13).

Klasik iktisatçılar yapılan kamu harcamalarının üretime dahil edilerek kaynakların yok edildiğini ayrıca üretime dahil olmayan kişilere yönelik aktarıldığını belirterek bu durumun ekonomik düzeni bozacağını dolayısıyla da devletin ekonomiye müdahale edeceğini bu yüzden de kamu harcamalarının olabildiğince minimum seviyede tutulması gerektiğini savunmuşlardır (Cannan, 2000: 45).

Devletin borçlanarak elde etmiş olduğu kaynakları kamu harcamalarına yöneltip artırması durumunda artış gerçekleşen kamu harcamalarının ekonomide hiçbir etkisinin olmayacağını, alınan bu kaynakların kamu harcamalarında kullanılmasının yerine üretimde artış gerçekleştirecek verimli alanlara yönlendirilmesi gerektiğini belirterek bu durumun ilerleyen zamanlarda olumsuzluklar yaratacağını söylemişlerdir (Bırol ve Gencer, 2014: 262-266).

Kısaca klasik iktisat teorisinin devlet anlayışı üç temel konuya dayanmaktadır. Bunlar; kamu harcamalarının her zaman etkisiz olduğu varsayımı, harcama politikalarının ve vergilerin tarafsızlığı son olarak da tüketici devleti varsayımı altında denk bütçe uygulamasını söylemektedirler.

2.8.2. Neoklasik İktisat Teorisinin Kamu Harcamalarındaki Devlet Anlayışı

Neoklasik iktisat teorisi, temel noktada klasik iktisat görüşüyle aynı varsayımları savunmaktadır. Klasiklerin görüşlerinden ayrı olarak neoklasik iktisatçılar, her zaman tam rekabetin olmayacağını, bir mal veya hizmetin değerinin sağladığı fayda ve bulundurduğu kar ile ölçülebileceğini belirtmişlerdir (Öztürk, 2010: 75-76).

Neoklasik görüşte, devletin ekonomi üzerinde bulunacağı müdahalelerin piyasanın işleyişini bozacağını düşünmektedirler. Böylece neoklasik iktisatta klasik iktisadi görüşteki gibi devleti sadece savunma, sosyal yapı içerisindeki düzeni ve huzuru sağlama konularında müdahil etmektedir. Ayrıca neoklasik teoride bütçenin ve piyasanın denk olduğu savunulmaktadır (Olukayode ve Oyelade, 2018: 37).

Neoklasik iktisatta ekonomi belirsizlikten uzak bir sistemdedir. Pazar ve ekonomik piyasa ekonomik yasalarla tanımlanabilir. Daima istikrarlı olma eğilimindedir. Bireyleri rasyonel kabul ederler. Denge ve sürekli büyüme potansiyeli vardır. Neoklasik yaklaşım ayriyeten açıklık avantajına ve aynı zamanda normatif düzeyde bir avantaja da sahiptir (Baltatescu, 2015: 683).

Neoklasik iktisadi görüş, para politikasını tamamen yok saymasa da piyasa bozukluklarında az da olsa para politikalarının kullanılmasını uygun görmüşlerdir. Ancak maliye politikalarını ise tamamen yok saymışlardır. Kısaca neoklasik iktisat teoremi de klasikler gibi devleti ekonomi içerisinde etkisiz görerek kamu harcamalarını (cari, yatırım ve transfer harcamalarını) yok saymaktadır.

2.8.3. Keynesyen İktisat Teorisinin Kamu Harcamalarındaki Devlet Anlayışı

1929 yılında büyük ekonomik buhrana çözüm üretemeyen klasiklerin varsayımları çökerek yerini Keynes'in öne sürdüğü ülkelerin durgunluk dönemlerinde yaşadıkları sorunlardan kurtulabilmeleri için ekonomiye devletin müdahalede bulunması gerektiği fikri savunulmuştur. Bu müdahalelerin ise vergileri düşürerek veya kamuya yönelik yapılan harcamaların artırılarak olunabileceği ileri sürülmüştür. Böylece keynesyen iktisat, para politikasını yok saymasa da toplam talebi etkileyebilmek için maliye politikalarının daha etkin olacağını gözler önüne sermiştir (Tokatlıoğlu ve Selen, 2019: 61).

Keynesyen iktisat teorisi klasiklerin öne sürdüğü ekonomide dengenin kendiliğinden gerçekleşip tam istihdamda sağlanacağı tezine karşı çıkararak ekonomide dengenin eksik istihdamda da gerçekleşebileceğini belirterek devletin ekonomiye müdahalesinin gerektiğini bunun içinde en önemli ve en temel aracın maliye politikası araçlarının olduğunu söylemiştir (Biol ve Gencer, 2014: 266-269).

Keynes'e göre etkin talep üretmek ve dağıtmak için kaynakları harekete geçiren ekonomik gündem geleneksel makroekonomik politikalar kümesinden başka bir şey içermemektedir. Keynesyen maliye politikası, toplam talep üzerinde özellikle tüketim ve yatırım üzerinden doğrudan bir etkiye sahiptir ve devletin ekonomik müdahalesinin ana aracıdır. Böylece bir yandan vergi politikasını işleyerek, diğer yandan da kamu harcamalarını yönetmektedir. Ayrıca vergi politikası, kamu harcamaları için temel bir finansman kaynağıdır. Ancak vergiler, toplam talebi doğrudan etkilememektedir. Bu durumda devlet ekonomiyi kendi haline bırakmayarak ekonomik denge için müdahalede bulunması gerekmektedir (Arestis, Filho ve Terra, 2018: 4-6).

Keynesyen iktisadi görüşte, vergi politikası da mevcut gelirin artmasına ve böylece etkin talebi artırmaya yardımcı olabilmektedir. Aynı zamanda eşit olmayan bir şekilde dağıtılan geliri, gelir vergisi veya miras vergileri ile yeniden tahsis etmek için kullanabilmektedir. Keynesyen görüşte tarafsızlık var olmayacaktır. Çünkü vergi, borç ve en önemlilerinden olan kamu harcama politikaları ekonomik, mali ve sosyal amaçlar için kullanılmaktadır (Azodo, 2014: 19). Dolayısıyla keynesyen görüşte makro amaçların gerçekleştirilmesinde yani ekonomik istikrarın sağlanmasında, ekonomik gelişmede, kaynakların verimli kullanılmasında, gelir ve servetin adil dağılımını sağlamada, yatırım ve tasarrufları teşvik etmede, dış ticaret açıklarını engellemede, üretimi teşvik etmede ve sosyal alanlarda kamu harcamaları ve vergiler düzenleyici bir rol üstlenerek değişiklik oluşturan politika araçlarındandır.

2.8.4. Neokeynesyen İktisatın (Neoklasik Sentez) Kamu Harcamalarındaki Devlet Anlayışı

Neoklasik sentez keynesyen bir bakış açısı sunan bir teorem olarak ifade edilmektedir. Değişikliklerden kaynaklanan milli gelir iş çevrimlerinin belirlenmesi toplam talepteki fiyat ve fiyat esnekliği nedeniyle mikro ekonomik analizlere rehberlik etmektedirler. Sentez dönemler arası optimizasyonun ve Robert Lucas'ın vurguladığı rasyonel beklentilerin sistematik bir şekilde uygulanmasını içermektedir. Sentezde bu fikirler fiyatlandırma ve çıktı kararlarına uygulanır. Neoklasik sentez, para politikasının teorisi ve pratiğine ilişkin Milton Friedman ve Karl Brunner gibi parasalcıların görüşlerini de içermektedir (Goodfried ve King, 1997: 231-233).

Neokeynesyen iktisat teoremi, devletin ekonomi üzerinde bulunacağı müdahaleleri onaylasa da yapılacak olan müdahalelerin yalnızca maliye politikaları üstünden değil de daha geniş boyutlu politika araçlarıyla da gerçekleştirilmesini

savunurlar. Neokeynesyen görüşte toplam talebi etkilemede maliye politikası araçları gibi para politikası araçları da ciddi yer bulmuştur. Maliye politikası araçlarının yanında para politikası araçlarının bu kadar önemli bir şekilde yer alması ise maliye politikası araçlarının toplam talep üstündeki çarpan mekanizmasının düşünüldüğü kadar etkili olmayışından kaynaklanmaktadır (Gali, 2009: 1-2).

Neokeynesyen iktisatta para politikasının potansiyel olarak güçlü etkilerinin olduğu kabul edilmektedir. İktisatçılar piyasa oranlarının toplam talebin faize duyarlı bileşenleri üzerindeki etkisinin doğrudan kredi etkisinden daha az önemli olduğunu düşünmektedirler. Böylece neoklasik sentezde para politikası güçlü bir araç ancak enflasyonu kontrol etmeye ya da istikrar politikasını üstlenmede para politikasının kademeli etkisinin olacağını belirtmişlerdir. Para politikasının sektörler arasında çarpıtmalar yarattığından maliye politikasının da kullanılması gerektiğini söylemişlerdir. Sentez toplam talebin olması gerektiğini belirterek etkin makroekonomiyi sağlamak içinde para politikası tarafından yönetilmesi gerektiğini söylemektedir (Goodfried ve King, 1997: 231-233).

Sonuç itibariyle neokeynesyen görüşün önerdiği politikalar ve esas yapısı itibariyle kaynesyen iktisat teoremiyle benzerlik göstermektedir. Ekonomide herhangi bir bozulmanın yaşanıp tam istihdamda sapmalar olduğunda dengeyi en kısa zamanda gerçekleştirmek için keynesyen para politikaları ve maliye politikaları uygulamaları tavsiye edilmektedir. Gerçekleşen petrol kriziyle birlikte de 1970’li yıllarda ihtişamını kaybeden neokeynesyen görüş böylece önemini yitirmeye başlamıştır (Alper, 2016: 98).

2.8.5. Monetarist(Parasal) İktisatın Kamu Harcamalarındaki Devlet Anlayışı

Monetarizm 1950’li yıllarda baskın olan keynesyen teoriye tepki olarak ortaya çıkmıştır. Chicago okuluna mensup olan bu görüş, devletin ekonomide bulunacağı müdahalenin maliye politikası üzerinden değil de para politikasıyla yapılması gerektiği düşüncesini savunan bir teoridir. Böylece monetaristler, keynesyen politikaların 1970’li yıllarda yaşanan stagflasyona çözüm üretememesi üzerine ivme kazanarak ekonomiye hakim olmuştur. Kısacası 1970’li yıllar parasalcılığın ihtişamlı yılları olarak ifade edilebilmektedir (Daniel, 2011: 2-3).

Monetarist görüşte, rekabetçi piyasa ekonomik organizasyonun en iyi şeklidir. Ekonomik unsurlar neoklasik fiyat teorisi ile açıklanmaktadır. Devlet değişen ekonomi kaynaklarından uzak durmalıdır. Ayrıca en önemlisi toplam talebi belirleyen unsur ekonomideki paranın miktarıdır. Para bolluğu ve kısa vadeli ekonomik büyüme arasındaki pozitif korelasyonların yol açtığı para politikaları, geleneksel ekonominin canlanması olasılığını destekleyen keynesyen politikaların iyi ayarlanamadığını tespit etmektedir. Para politikalarının ve para arzının bu kadar önemli olduğu monetarist görüş, klasiklerin öngördüğü savlara bir adım daha benzemektedir (Havi ve Enu, 2014: 62).

Monetaristler piyasada gerçekleşen dengesizliklerin sebebini devletin yapmış olduğu para politikalarına ve maliye politikalarına bağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle bu politikalar ekonomide istikrarı sağlamak yerine tam tersine bozucu etkide bulunan politika araçları olarak görülmektedir. Monetaristler, kamu harcamalarının vergilerle finansmanın sağlanmasında bu durumun piyasaya ilave vergiler yaratacağını belirterek ekonomideki canlılığı azaltacağını bununda kamu harcamalarının MG üstündeki etkisini düşüreceğini belirtmişlerdir (Daniel, 2011: 3-5).

Parasal politikalar üretim, istihdam ve fiyat değişimlerinin de belirleyicisidir. Parasal dürtüleri ile ekonomik döngüdeki gelişmeleri kontrol edebilirler. Kısacası monetarist görüş, tek başına uygulanan maliye politikalarının etkisiz olacağını, etkisi bulursa bile bunun çok az bir oranda gerçekleşeceğini savunarak para ölçüsünün önemini unutulmayarak politikalara dahil edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

2.8.6. Arz Yanlı İktisatın Kamu Harcamalarındaki Devlet Anlayışı

Arz yanlı iktisat, keynesyen teoriye karşı gelişerek 1970'li yıllarda ilk kıvılcımlarla ortaya çıkmıştır. Savundukları görüş ise kamu harcamalarına yönelik yapılan politikalarda toplam talep tarafıyla değil de ekonominin arz tarafıyla ilgilene ekonomik teoremdir. Bunun üzerine 70'li yıllarda gerçekleşen petrol krizine çözüm üretemeyen keynesyen politikalar nedeniyle ekonominin arz yönüne ağırlık verilmesi gerektiği büyük önem bulmuştur. Arz yanlı iktisatta kamu kesimi minimum düzeyde olmalı, kamu harcamalarının azaltılması ve daraltıcı para politikası ile enflasyona müdahalede bulunulmalıdır. Böylece kamu harcamaları minimum düzeyde kalacak, kamu büyüklüğünün ekonomideki yükü kısılmış olacaktır (Doğan, 2006: 254-255).

Arz yanlı iktisat, fiyat kuramının makroekonomik değişkenlere uyarlanmasına dayanmaktadır. Teoride devletin piyasaya bulunacağı müdahalenin azaltılmasını, harcamalar ve vergilerin azaltılarak bütçenin kısılmasını, belirlenen hedeflere yönelik maliye politikalarının değil para politikalarının kullanılması gerektiğini ve kamuya ayrılan kaynakların boş yere tüketilmemesi için tedbirlerin alınması gerektiği savunulmuştur (Johnson, 2018: 28-29).

Arz yanlı görüş de devlet fonksiyonları reel talep üstünde dolaylı bir etkileşimde bulunmaktadır. Yalnızca para arzındaki farklılaşmalardan dolayı nominal

talebi etkilemektedir. Arz yanlı iktisatta transfer harcamalarının etkin bir şekilde kullanılacak alanlara yönlendirilmesinin negatif etkiler doğuracağı savunulmaktadır. Bunun üzerine arz yanlı iktisatta maliye politikası araçlarının bir öneminin olmadığını devletin yapacağı müdahalelerin ekonomideki istikrarı bozacağını düşünmektedirler (Tokatlıoğlu ve Selen, 2019: 76-77).

Arz yanlı teoremden böylece devletin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olmayacağını büyüme için özel kesimin olması gerekmektedir. Teoremden daraltıcı para politikalarının kullanılması tavsiye edilmektedir. Ayrıca arz yanlı iktisatta da klasikler gibi bütçenin denkliliği söz konusudur.

2.8.7. Kamu Tercih Teorisinin Devlet Anlayışı

Kamu tercihi teorisi ekonomi içerisindeki devletin kapsadığı alanların azaltılması gerektiğini savunmaktadır. Kamu tercihi teorisinin özü doğada statik genel bir iktisadi varlığın sorunlarını analiz etme, tam rekabetçi bir piyasa ekonomisinde denge ve böyle bir dengenin istikrarı gibi dinamik soruları araştırmaktadır. Kamu tercihi teorisi, sadece iktisadın siyaseti açıklamadaki kullanımını değildir siyasi ve ekonomik alt sistemleri arasındaki etkileşimleri de kapsayan bir sosyal sistemdir. Kamu tercihi Schumpeter'in kapitalizm kitabından geliştirilmiştir. Teoride kişilerin kamu ekonomisi de dahil olmak üzere bütünüyle kendi çıkarlarına yönelik hareket edeceklerdir (Bögenhold, Bonnet, Dejardin ve D.Garcia, 2016: 204-205).

Teoriye göre devletin piyasadaki işlevlerinin artması durumunda çıkar gruplarına aktarılan kaynaklarında artacağını söyleyerek bu durumun da doğal olarak kamu kesimine yönelik yapılacağından kamu harcamalarının da artış gerçekleştirecektir. Dolayısıyla devletinde bu artışı karşılayabilmek için kaynak olarak oy potansiyeli göz

önünde bulundurulduğunda vergi yolu yerine borçlanmayla karşılayacaklarını belirterek aktarılan kaynakların ekonomideki istikrarı bozacağını savunmaktadırlar (Tokatlıoğlu ve Selen, 2019: 79).

Teoride politik ekonomik sistem seçmenler, politikacılar, bireysel çıkarlar (oy kullananlar, kar maksimizasyonu) ile ekonomiyi içselleştirmişlerdir. Teorisyenler, kamu politikasının sadece kendi çıkarlarını yansıttığını savunurlar. Özel çıkarlar ise kamuya mal olan devlet politikaları ile sonuçlanmaktadır. Kamu tercihi iktisatçıları, çıkar grubu siyaset teorisine de önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ancak çıkar gruplarının ulusal ekonomiyi engelleyerek zarar vereceklerini düşünmektedirler (Pincus, 2014: 7-8).

Kamu tercihi teorisi, kamu ekonomisinin yeterli olmadığını belirterek kamu ekonomisi başarısızlığı kuramını geliştirmişlerdir. Teoride devlet, gereksiz işlemlere kaynak ayırıp israfına neden olan müdahaleci bir yapı olarak görülmektedir (Arslan, 2010: 33). Ayriyeten kamu ekonomisindeki esas hedefin kamunun faydasını gözetmek ya da sosyal faydayı maksimum etmek düşüncesini göz ardı ederek doğrulamazlar.

2.9. Ekonomik Büyüme Teorileri

Ekonomik büyümeyi sağlayan üretim faktörleri ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin üretim hacmini artırıcı etkide bulunduğunu söylemiştik. Bunun üzerine bu olgu iktisatçılara ve yıllara göre değişiklik göstermektedir. Böylece bu kısımda büyümenin tarihsel süreci incelenmeye çalışılacaktır.

Büyüme üzerine gösterilen ilginin 1870 yılından 1929 yılına değin azalmasıyla birlikte büyüme konusundan mikro iktisat kısmına doğru geçiş yaşanmıştır. Ancak 1929 yılında yaşanan ekonomik buhran üzerine 1930'lu yıllara gelindiğinde Keynes'in ortaya attığı genel teori kitabında piyasanın kendi haline bırakıldığında otomatik olarak tam

istihdama ulaşamayacağını söylemiştir. Bunun üzerine büyüme sağlayan ekonomilerde bu durumun uygulanabilirliğini inceleyen Harrod-Domar büyüme modeli, 1930'lu yıllardan 1950'li yıllara kadar büyüme teorilerinin hakimi olduğundan büyüme teorilerinin ilk halkası olarak düşünülebilir.

Harrod-Domar büyüme modelinin peşinden Solow ve Swan'nın geliştirdiği neoklasik büyüme modeli gelmektedir. 1980'li yıllara kadar etkisini sürdüren neoklasik büyüme modeli ise büyümenin gerçekleşebilmesini teknolojik gelişmelere bağlamaktadır. Fakat neoklasik büyüme modelinde bu teknolojik gelişmeler modele dışsal olarak katılmaktadır. Yani ekonomik büyümeyi teknolojik gelişmelere bağlayan bu modelde büyümenin oluşumunun açıklanamamasının üzerine modele eleştiri olarak geliştirilen ve 1990'lı yıllardan itibaren büyüme konusuna ilgiyi artıran içsel büyüme modeli gelmektedir. Kısaca Keynes'in ortaya attığı görüşlerle başlayan Harrod-Domar büyüme modeliyle 1950'li yıllara kadar önemli bir şekilde dile getirilen büyüme konusu, içsel büyüme modeline gelinceye kadar literatürde arka planda kalmış fakat içsel büyüme modeli sayesinde tekrardan ilgi kazanmıştır.

Peki büyüme nasıl gerçekleşir sorusunu soracak olursak? geleneksellerin verecekleri yanıt tasarruf-yatırım eşitliğinden söz ederek daha çok tasarruf yaparak büyüme gerçekleşir şeklinde olacaktır. Neoklasiklere göre ise piyasa ekonomisi kendi haline bırakılsa kendiliğinden dengeye ulaşacak cevabı gelecektir. Yani tasarrufların yetersiz olduğu durumlarda keynesyen görüşler devreye girecek ve dengeye nasıl gelineceğinin yolu gösterilmiş olacaktır. Denge noktasına gelindiğinde ise ekonomik büyüme dışsal teknolojik yenilik sayesinde gerçekleşip yeni denge noktasına ulaşacaktır (Gürak, 2006: 15-16).

2.9.1. Keynesyen Büyüme Teorisi

Keynesyen makroekonomik teorisi, artan devlet harcamalarının daha yüksek toplam talebe yöneltme ve ekonomik büyümenin hızlı bir şekilde artmasını sağlama eğiliminde olacağını varsayar. Kamu harcamalarını toplam gelirin belirleyicisi olarak görmektedir. Devlet harcamalarının para arzı, vergilendirme, işgücü, teknolojik işgücü büyümesi ve serbest piyasalar gibi dışsal faktörlerle ekonomik büyümeyi hızlandırdığını göstermektedir (Facchini, 2014: 3-4). Devlet özel sektörden borçlanarak çeşitli harcama programları yoluyla parayı özel sektöre geri vererek ekonomik gerilemeleri tersine çevirebilmektedir. Yüksek devlet tüketiminin toplam talep üzerindeki çarpan etkisi ile istihdamı, karlılığı ve yatırımı artırması muhtemeldir (Ağırman ve Yılmaz, 2018: 520). Bu nedenle hükümet harcamaları tekrarlayan nitelikte olsa bile ekonomik büyüme olumlu katkıda bulunabilir. Devlet harcamalarının ekonomik büyümeyi hızlandırdığını göstermektedir. Böylece devlet harcamaları toplam çıktıyı değiştiren dışsal bir güç olarak kabul edilmektedir (Loizides ve Vamvoukas, 2005: 126). Böylece Keynesyen teoride kamu harcamaları büyümeyi etkileyen en önemli unsurlardan bir tanesidir. Keynesyen iktisatçılar kamu harcamalarının, özel kesim tarafından yapılamayan altyapı hizmetleri, toplumsal güvenlik hizmetleri, savunma hizmetleri, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi kamusal malların üretimine yönelik olması sebebiyle pozitif dışsallıklar yaratarak büyümeyi olumlu etkileyeceğini savunmaktadırlar. Keynesyen teoride, ekonomik büyümenin sebebini kamu harcamalarının artışı oluşturmaktadır (Nyasha ve Odhiambo, 2019: 1-3). Teoride kamu harcamaları ekonomik büyüme üzerinde etkide bulunmak, gelir dağılımında adaleti ve ekonomik istikrarı sağlamak için kullanılan önemli bir maliye politikası aracıdır. Bu kapsamda kamu harcamalarında gerçekleşen artmalar MG bir artış gerçekleştirerek, büyüme üstünde etkide bulunan dışsal bir etken olarak görülmektedir. Bu teoriye göre,

nedensellik kamu harcamalarından ekonomik büyüme doğru olmaktadır (Anowor ve Nwanji, 2018: 41). Teoremden mali politika bileşeni olan kamu harcamalarındaki bir birimlik artma, çarpan katsayısı kadar MG artmaya sebebiyet vermektedir. Diğer bir söylemle kamu harcamalarında gerçekleşen artmalar daha fazla milli gelir artmalarını meydana getirmekte yani büyüme etkilemektedir (Samudram, Nair ve Vaithilingam, 2009: 699).

Keynesyen teoride, devletin büyüme artırması için Smith'in önerdiği şekilde tasarruf anlayışından farklı olarak talebin artırılması gerektiğine inanılmaktadır. Keynesyen teorideki bu durum tüketici talebine göre ekonomik büyümenin gerçekleşmesindeki koşullarından birini oluşturmasıdır. Eğer ekonomide bir büyüme gerçekleşiyorsa ve istihdam edilen kişi sayısında artış gerçekleşiyorsa, hane halkı daha fazla gelire sahip olacak ve tüketim harcamalarında artış gerçekleşecektir. Tam tersi durumda ise daralan bir ekonomide işsizlik sayısının artmasıyla birlikte hane halkının gelirinin azalmasına sebep olacak ve tüketim harcamalarının azalmasına neden olarak ekonomik büyüme gerçekleşmesi üzerinde etkide bulunacaktır (Pietak, 2014: 49). Teori, genişletici maliye politikalarını savunarak altyapı, eğitim, sağlık ve işsizlik gibi konularda devlet harcamalarını temel araç olarak görmektedir. Keynes'e göre kamu harcamaları, ekonomik büyüme etkilemek ve kısa vadeli dalgalanmaları iyileştirmek için tasarlanmış bir politika aracı olarak kullanılabilir. Keynesyen iktisatçılara göre kamu harcamalarındaki artıştan kaynaklanan bütçe açıkları iç üretimi artırmış böylece ekonomiyi genişletmiş ve dolayısıyla özel sektör yatırımlarını teşvik etmiştir. Keynes, kamu harcamalarının ekonomik büyümenin bir sonucu olmadığını, kamu harcamalarının artmasının bir sonucu olarak ekonomik büyümenin bir sonucu olduğunu savunmaktadır (Karhan, 2018: 36). Ayrıca keynesyen politikadaki artışın enflasyonu artırdığı

gözlemlenmektedir. Keynesyen teorideki ekonomik büyüme sorunlarının araştırılmasında yararlanılan Harrod-Domar modeli aşağıdaki kısımda ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir.

2.9.2. Harrod-Domar Büyüme Modeli

Harrod-Domar büyüme modeli, sermaye ve gelir miktarının değişmeyen bir hipotez olması üzerine kurulmuştur. Keynesyen gelir ve istihdam analizini uzun vadede genişleterek yatırımları hem gelir hem de kapasite etkisi olarak değerlendirmekte ve Keynes'in modelinde bahsettiği gibi çalıştırılmayan sonsuz sayıda emeğin varlığı varsayımına dayanmaktadır. Yani artık oranı maliyeti etkilemeden artırılabilecektir. Ayrıca modelde yatırımların talep artışı ve kapasite artışı sağlamaya yarayan etkisi mevcuttur (Berg, 2012: 175-176).

Harrod-Domar modeli ekonominin büyüme oranını, tasarruf seviyesi ve sermayenin üretkenliği açısından açıklamaktadır. Dolayısıyla bir ekonomideki ekonomik büyüme oranının tasarruf seviyesine ve sermaye üretim oranına bağlı olduğunu belirtmektedir. Bu durum herhangi bir ekonominin büyümesi için tüm gelirin tüketilmemesi gerektiğini çünkü tasarrufların büyüme için gerekli bir şart olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca sermaye stoğuna net katkıları temsil eden yeni yatırımlar gereklidir. Böylece emek ve sermayenin niteliğine bağlı olan büyümede daha fazla yatırım ekonomik büyümeye neden olan sermaye birikimine yol açmaktadır. Yani Harrod-Domar ekonomik büyüme modeli sabit oranlı üretim işlevini kullanmaktadır (Nnamocha, Echeta ve Anyadike, 2017: 5-6).

Harrod-Domar ekonomide meydana gelen arz-talep dengesizliği veya yatırım ile tasarruflar arasında oluşan dengesizliklerin otomatik olarak dengeye gelmeyeceğini, aksine daha da denge noktasından uzaklaşılacağını söylemişlerdir. Modelde sermayenin

marjinal etkinliğinin değişmediği varsayılarak emeğin daima sermaye emek miktarını sabit kalmasına neden olacak ölçüde mevcut olması, oluşacak olan bir birim sermayenin artık oranını o ölçüde artırmasını sağlamaktadır (Pietak, 2014: 51-52).

Modelde tasarruf yatırım eşitliğini ve sermayenin tam kapasite kullanılmasını sağlayan çıktı, gerekli büyüme hızı olarak adlandırılmaktadır. Fiilen mevcut olan durum ise fiili büyüme hızı olarak adlandırılmaktadır. Böylece tam kapasite sermaye ve mal piyasası dengesi için fiili büyüme hızının gerekli büyüme hızına denk bulunması gerekmektedir (Ünsal, 2007: 91).

Harrod-Domar modelinde başka bir varsayım ise yatırımlar daima tasarruflara eşit olmaktadır. Bu varsayıma göre tasarrufların etkili bir biçimde yatırımlara dönüştürülmesini anlatarak analizi basitleştirmektedir. Böylece ekonomik büyümeyi tasarruflarda gerçekleşen artışlar ile bağdaştırmaktadır. Model ayrıca her bir ek sermaye biriminin üretimi sabit bir oranda arttırdığını ve doğrudan tasarruftaki her bir artışın yatırımı arttırdığını varsaydığından tasarruftaki bir artışın, üretimdeki büyüme oranını artırması gerekmektedir (Berg, 2012: 177). Modelin matematiksel olarak ifade edilif şekli ise aşağıdaki gibidir;

Milli gelir denklemi ekonominin üretim arzının (Y_t), iki mal kategorisinde olan tüketim malları (C) ve yatırım malları (I) arasında bölündüğu varsayılarak başlanılmaktadır.

$$Y_t = C + I \quad (2.5)$$

Sermaye stoğundaki değişim yatırımları temsil eder ve ΔK olarak gösterilmektedir.

$$Y_t = C + \Delta K \quad (2.6)$$

Harrod-Domar modelindeki sabit sermaye çıktı varsayımı y : böylece

$$K/Y_t = y \text{ ' şeklinde olmaktadır.} \quad (2.7)$$

Hem Y hem de y 'nin eşit işaretlerinin karşı taraflarına taşınması durumunda yeni denklemin $Y_t = \left(\frac{1}{y}\right) K = \Delta K$ oluşmasını sağlamaktadır. (2.8)

Denklem (2.8)'deki çıktıdaki büyüme oranının ekonominin tasarruf oranı ile tam olarak orantılı olduğu sonucuna varılarak sabit sermaye çıktı oranının, çıktı arzındaki değişimin doğrudan sermaye stoğundaki değişimle ilgili olduğu varsayılmaktadır.

$$\Delta Y_t = \left(\frac{1}{y}\right) \Delta K \quad (2.9)$$

Ekonominin sermayeye yatırım yapması için tasarruf etmesi gerekmektedir. Tüm tasarrufların S 'nin verimli bir şekilde yatırıldığı varsayımı altında tasarruflar denklem (2.8) uyarınca çıktı üretmektedir. Böylece bu değişim aşağıdaki denklemle gösterilmektedir.

$$\Delta K = I = S = \alpha Y_t \quad (2.10)$$

(2.9) ve (2.10) denklemleri birbirlerine eklendiğinde değişimi gösterecek kombinasyon $\Delta Y_t = (\alpha/y) Y_t$ şeklinde oluşacaktır. (2.11)

(2.11) numaralı denklemin Y ile bölümün de ekonomik büyüme denklemi olan gY formülüne ulaşılmaktadır.

$$\Delta Y_t/Y_t = gY_t = \alpha/y \quad (2.12)$$

Kısacası ekonomik büyüme oranı tasarruf oranının sabit bir fonksiyonudur. Tasarruf oranındaki bir artış ekonomik büyüme oranını arttırmaktadır.

Modelde tasarruf haddi, sermaye hasıla oranı ve gerekli büyüme hızı sabittir. Bu nedenle de fiili büyüme hızı gerekli büyüme hızına eşit olduğunda çıktı ve sermaye eşit hızda büyümektedirler. Böylece bu durum durağan durum büyüme olarak da adlandırılmaktadır. Harrod-Domar modelinde durağan durum büyüme ayrıca dengeli büyümedir ve model içerisinde dengeli büyüme de dahildir. Ayrıca planlanan tasarrufun çıktı miktarının değişmeyen oranı olduğu varsayılır (Ünsal, 2007: 90).

2.9.2.1. Modelin Eleştirisi

Eleştirilerin en başında modelde üretim faktörlerinden yalnızca sermayenin bulunması gelmektedir. Emeğin verimliliği, teknolojik ilerlemeler ve beceriler gibi faktörler dikkate alınmamıştır.

Modele yapılan başka bir eleştiri ise modelin sermaye-değer kuramına dayandırılmasıdır. Sabit sermaye çıktı hipoteziyle üretimin uzun periyotta sermaye miktarındaki çoğalış ölçüsünde büyümeye mecbur olması ciddi bir sorun olarak görünmektedir. Bu durum gelişmemiş ülkelerde çıktıdaki artmanın sermaye artış oranından fazla olması neticesinde, modelde büyümenin esas kaynağını artan sermaye birikimi sayan Harrod-Domar modelinin geçersiz olduğunu ortaya koymaktadır (Taban, 2016: 107).

Harrod-Domar modelindeki çalıştırılabilecek olan sonsuz sayıda emeğin mevcudiyeti doğru bir hipotez olmamakla birlikte, ekonomik büyüme yapı itibarıyla uzun dönemli vaka olduğundan emeğin mevcudiyeti de sonsuz olmamaktadır.

Model gelişmiş ülkelerin büyüme tecrübelerine uymamasıyla, gerçek yaşamı izah etmekte yetersiz kalmasıyla beraber, büyüme konusunu teorilere tekrardan dahil

ederek büyüme teorilerinin ilerlemesine büyük katkı sağlamıştır. Böylece yapılan bu eleştiriler süre gelen zaman içerisinde ekonomik büyüme modellerinden neoklasik büyüme modelini meydana getirmiştir.

2.9.3. Neoklasik Büyüme Modeli

Solow ve Swan tarafından geliştirilen neoklasik büyüme modeli, emek artışı ve teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini açıklamaktadır. Birbirlerinden ayrı olarak geliştirdikleri bu model Solow-Swan modeli olarak da isimlendirilse de Solow'un "Ekonomik Büyüme Teorisine Bir Katkı" isimli çalışmasıyla Nobel ödülü alması üzerine daha çok tanınan Solow modeli olarak tanımlanmaktadır.

Neoklasik büyüme modelinde, üç itici gücün uygun bir birleşimi ile istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanabileceği belirtilmiştir. Bunları ise emek, sermaye ve teknoloji olarak tanımlamaktadır. Teori, üretim fonksiyonundaki emek ve sermaye miktarını değiştirerek bir denge halinin ortaya çıkabileceğini belirtir. Aynı zamanda ekonomik büyümenin teknolojik gelişmeler olmadan gerçekleştirilemeyeceğini dolayısıyla da teknolojik değişikliklerin ekonomi üzerinde önemli bir etkisinin olacağını belirtmektedir. Solow modeli hipotezleri böylece ölçüğe göre sabit getiri, sermayenin marjinal verimliliğini azaltan sermaye ve emek arasındaki ikame edilebilirliği ve dışsal olarak belirlenen teknik ilerlemeyi varsaymaktadır (Solow, 1956: 65-69).

Solow büyüme modeli değişken oranlı üretim işlevini kullanmaktadır. Yani üretim sürecinde sermaye ve emek arasında sınırsız ikame olanakları olduğu düşünülmektedir. Böylece sermaye birikimi ele alınmaktadır (Nnamocha, Echeta ve Anyadike, 2017: 6-7). Model sermaye stoğundaki büyümenin, emekteki büyümenin ve teknolojideki ilerlemelerin bir ekonomiyle nasıl etkileşimde bulunduğunu ve bir ülkenin

toplam mal ve hizmet üretimini nasıl etkilediğini göstermek için tasarlanmıştır (Esener, 2019: 1053). Bu nedenle bir ülkenin ekonomik büyüme oranını belirlemek için sermaye ve teknoloji gibi arz yönlü faktörlere odaklanılmaktadır. Harrod-Domar büyüme modelinden farklı olarak ekonomik büyümeyi sınırlayan mallar için toplam talebi dikkate almamaktadır. Solow'a göre verimin artması kısa vadede daha yüksek tasarruf oranı ve dolayısıyla daha yüksek sermaye oluşumu oranı yoluyla sağlanmaktadır (Nnamocha, Echeta ve Anyadike, 2017: 6-7). Planlanan tasarruf, kişi başına düşen geliri sabit tutmak için gereken yatırımdan büyükse işçi başına düşen sermaye artacaktır. İşçi başına sermaye içindeki bu artış işçi verimliliğinde artışa neden olacaktır. Sonuç olarak ekonomi istikrarlı hal denge büyüme hızından daha yüksek bir oranda büyüyecektir (Devarajan, Swaroop ve Zou, 1996: 314-315).

Neoklasik büyüme modeli böylece 1950'li yıllardan 1980'li yılların yarısına dek egemen olarak uzun dönemli ve sürekli büyümenin ana kaynağını emektteki artış ile teknik gelişmelerin oluşumuna dayandırmaktadır (Acar, 2008: 125).

Robert Solow tarafından geliştirilen ekonomik büyüme modeli, bazı ekonomilerin diğerlerinden daha zengin olmasına rağmen, uzun vadede hepsinin aynı oranda büyümesi gerektiğini göstermektedir. Aslında ekonomilerin uzun zaman dilimlerinde önemli ölçüde farklı büyüme oranlarına sahip olmadıklarını, ülkelerdeki bu farklılık oranlarını koruyabileceğine inanmanın teorik nedenlerini ortaya koymaktadır. Bu sorun önemlidir, çünkü eğer ülkeler arasında uzun vadeli büyüme oranları aynıysa veya birbirlerine yaklaşıksa büyümeyi engelleyen ekonomik politikaların uzun vadeli sonuçları da daha az şiddetlenmektedir (Gwartney, Holcombe ve Lawson, 1998: 170).

Solow büyüme modeline dayanan uzun vadeli ekonomik büyüme belirleyicileri; yüksek tasarruf oranı, yüksek teknoloji düzeyi ve sermaye amortisman oranıdır. Böylelikle büyümeyi matematiksel olarak ifade etmek için denklem kurup ölçebiliriz (Barro ve Sala-i-Martin, 2004: 23-33).

$$\Delta Y_t = \frac{\partial Y}{\partial K} \Delta K_t + \frac{\partial Y}{\partial L} \Delta L_t + \frac{\partial Y}{\partial T} \Delta T_t \quad (2.13)$$

Denklem Y_t ile bölüldüğünde aşağıdaki denklem görülmektedir.

$$\frac{\Delta Y_t}{Y_t} = \frac{\partial Y}{\partial K} \frac{\Delta K_t}{Y_t} + \frac{\partial Y}{\partial L} \frac{\Delta L_t}{Y_t} + \frac{\partial Y}{\partial T} \frac{\Delta T_t}{Y_t} \quad (2.14)$$

Denklem (2.14), Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı emek, sermaye stoğu ve teknolojik büyümeye yüklenebilen parçalara bölmektedir.

$$\frac{\partial Y}{\partial K} \cdot \frac{\Delta K}{Y_t} = \frac{\partial Y}{\partial K} \cdot \frac{K_t}{Y_t} \cdot \frac{\Delta K}{K_t} = \beta k \frac{\Delta K}{K_t} = \beta k g k \quad (2.15)$$

Denklem (2.16)'nın oluşumu için kullanılan (2.15) numaralı denklem ve son aşaması

$$g y = \beta k g k + \beta l g l + \beta t g t \quad (2.16)$$

Neoklasik büyüme teorisine göre model tarafından üç önemli öngörüde bulunmaktadır. İlki, emek üzerindeki artan sermayenin ekonomik büyümeye yol açacağıdır. Çünkü daha fazla sermaye miktarı bireyleri daha üretken yapmaktadır. İkincisi daha hızlı bir büyüme söz konusu olduğunda, kişi başına daha az sermayeye sahip olan ülkeler yeterli sermayeye sahip olan ülkelere göre daha hızlı büyüme eğilimindedir. Çünkü sermayeye yapılan her yatırım daha yüksek getiri sağlamaktadır. Son olarak ise artan

sermaye getirileri nedeniyle ekonomilerin, sermaye artışının artık ekonomik büyüme yaratmadığı istikrarlı bir duruma ulaşmasıdır (Barro ve Sala-i-Martin, 2004: 23-33).

Solow, Harrod-Domar modelindeki hipotezlerden birçoğuna katılmasına rağmen belirli bir radde de ayrılmaktadır. Bu ayrım ise büyümeyi tayin eden tasarruf oranı ve sermaye hasıla katsayısının değişmeyen mecburi bir durum olmadığını belirtmektedir. Ayrıca Solow gerekli büyüme ve doğal büyüme arasındaki ayrımlaşmanın, değişkenlerin sabitlik durumundan ayrılıp değişebilen olduğunda ayrımın kalkacağını belirtmektedir (Merter, 2017: 149).

Harrod-Domar modelinin dengesiz bir büyüme oluşturması neticesinde istikrarlı bir büyüme sunmaya çalışan Solow yani Neoklasik büyüme modelinde işgücü ve sermaye etkenleri azalan marjinal verime bağımlı olmakla birlikte modelde ölçeğe göre sabit getiri varsayılmaktadır. Üretimde tek bir mal meydana getirilmektedir. İşgücü ve sermaye faktörleri birbirleri arasında ikame edilebilmektedir. Modelde üretim işlevi öne çıkarılmaktadır. Ayrıca ekonominin içe dönük olması nedeniyle yatırımlar ile tasarruflar arasında eşitsizlik mümkün olmamaktadır (Hiç, 1994: 121-122).

2.9.3.1. Modelin Eleştirisi

Modele eleştiri olarak en başta, ülkelerin teknoloji seviyelerinin benzer olduğu hipotezinin ifade edilmesidir. Fakat bu durum tarihsel süreç içerisinde doğruluk kazanmamakla birlikte teknolojik büyümenin dışsal varsayılması nedeniyle ekonomik büyüme için net bir izah da bulunulamamaktadır. Ayrıca sağlanan büyüme verilerinin periyotlar itibarıyla nasıl farklılaştığını belirtmek söz konusu olmamaktadır.

Modele yapılan diğer bir eleştiri ise tasarruf oranları, nüfus artış oranları ve beşeri sermaye gibi durağan durum belirleyicilerinin gelişmemiş ölkelerde daha fazla olacağı düşünce si durağan duruma gelişmemiş ölkelerin daha erken bir süreç içerisinde erişeceği düşünülmektedir. Halbuki bu durum az gelişmiş ve gelişmiş ölkeler arası gelir farklılaşmasını daha da genişleteceğini sadece aynı düzeydeki ölkeler de yakınsamanın oluşacağını belirtmektedir (Taban, 2016: 138).

Kısacası teknolojinin dışsal olarak alındığı bu modelde büyüme niceliklerine sebep olacak olumlu yardım araştırmalar neticesinde bulunamamıştır. Bu eleştiriler ve yetersizliklerle birlikte 1980 yılında yapılan çalışmalar sonucunda yeni bir teorem olan içsel büyüme modelini ortaya çıkarmıştır.

2.9.4. İçsel Büyüme Modeli

İçsel büyüme modeli, ekonomideki var olan potansiyel büyümenin ekonomik politikalar yürütölerek artırılması hususuna değinmektedir. Yani ekonomik büyüme ekonomi içindeki faktörlerin bir neticesinde oluşmaktadır (Merter, 2017: 170).

İçsel büyüme modelinde diğer modellerin aksine teknolojik ilerleme dışsal olarak varsayılmamakta, tam tersine model içinde bulunan bir parametre olarak kabul edilmektedir. Modelde ekonomik büyümeye tesirde bulunan kesimlerin ehemmiyeti net bir şekilde ortaya koyulmaktadır. İçsel büyüme modelinde, fiziksel sermayenin yanında beşeri sermayeyi de modelin içerisine katmışlardır. Ayriyeten içsel büyüme modeli düşünürleri, devletin yapmış olduğu politikalar ile ekonomik tutumlarının ekonomik büyümeyi uzun yıllar etkileyeceğini düşüncesinden yola çıkarak bu tutumun gerçekleşebilmesi için gerekli olguları incelemektedirler (Kar ve Taban, 2003: 149).

Modelin başlangıcı Romer'in ortaya attığı uzun dönemli ekonomik büyümenin ve teknolojik ilerleme gayretinin, teknik bilginin yükseltilmesi neticesinde artırılabilirliğini ifade etmektedir. Barro'nun ise içsel büyüme modelinde öne sürdüğü bahsedilen büyüme modellerinin tersine devletin kamusal neticeli yapmış olduğu eğitim politikalarının, sağlık politikalarının, ar-ge gibi politikaların ekonomik büyüme oluşumuna tesir edeceği yargısı çıkarımından, içsel büyüme modeline bakıldığında transfer harcamalarının büyüme üstünde pozitif etkide bulunarak ekonomik büyümeyi artırabileceğini söylemektedir (Cashin, 1995: 238).

Barro, kamu harcaması modeli olarak kamu katkısı ve genişletilmelerine odaklanmıştır. Ayrıca hükümet büyüklüğünün belirli bir değeri, verimsiz harcamalardaki artış, büyüme oranlarında ve tasarrufta azalma verimliliği doğrudan etkilememesine rağmen özel sektör, gelirdeki artış yatırımını engelleyen bir vergiye yol açmaktadır (Martins ve Veiga, 2014: 584-585). Barro, üretici harcamaları ile ekonomik büyüme arasında tersine çevrilmiş bir U eğrisi ilişkisinin olacağını öne sürmektedir. Böylelikle harcamaları finanse etmek için gereken çarpık vergilendirmenin artan maliyeti, üretim harcamalarının azalan faydalarını aşmaktadır (Semmlero, Greiner, Diallo, Rajaram ve Rezai, 2011: 51). Hükümet harcamalarından etkilenen değişkenlerdeki kalıcı değişiklikler bu modellerde sabit durum büyüme oranında kalıcı bir kaymaya neden olmaktadır. Tasarruf üzerindeki etkisi sayesinde, maliye politikası bir ekonominin uzun vadeli büyüme oranını etkileyebilmektedir (Singh ve Weber, 1997: 617).

Romer'in büyüme teorisi farklı bir çıkış noktasına sahiptir. Büyümeyi uzun vadeli dengenin doğal bir süreci olarak görmektedir. Her ne kadar içsel büyüme modeli neoklasik büyüme teorisine benzese de üretimde ölçeğe göre artan getiri fikrine sahiptir (Aghion ve Howitt, 2009: 47-48). İçsel büyüme teorisi aşağıdaki gibi özetlenebilir.

İçsel büyüme teorisinde, insan sermayesine ve yeniliklere yapılan yatırımların üretkenlikte daha fazla artışa yol açabileceğine inanılmaktadır. Bu nedenle devlet ve özel sektör, bireylerin ve işletmelerin daha yaratıcı olmaları için kaynak sağlarken yenilikleri de desteklemektedir. İçsel büyüme teorisi altında bilgi tabanlı endüstriler, özellikle telekomünikasyon, yazılım ve yüksek teknoloji firmalar geliştirmekte olan ve gelişmiş ülke ekonomilerinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Aghion ve Howitt, 2009: 47-48).

İçsel büyüme teorisinin ilk versiyonu AK teorisidir. AK modelleri sermaye birikimi ve teknolojik ilerleme arasında açık bir ayrım yapmamaktadır. Teori sermaye stoğunda homojen olan toplu üretim fonksiyonuyla başlamaktadır (Romer, 2019: 863-864).

$$Y = AK \quad (2.17)$$

A teknolojinin seviyesini etkileyen pozitif bir sabittir. Kişi başına çıktı $Y = AK$ 'tır ve sermayenin ortalama ve marjinal ürünleri $A > 0$ seviyesinde sabittir. Tasarruf oranı ekonominin gelecekteki büyümesini etkilemektedir.

$$K = sY - dK \quad (2.18)$$

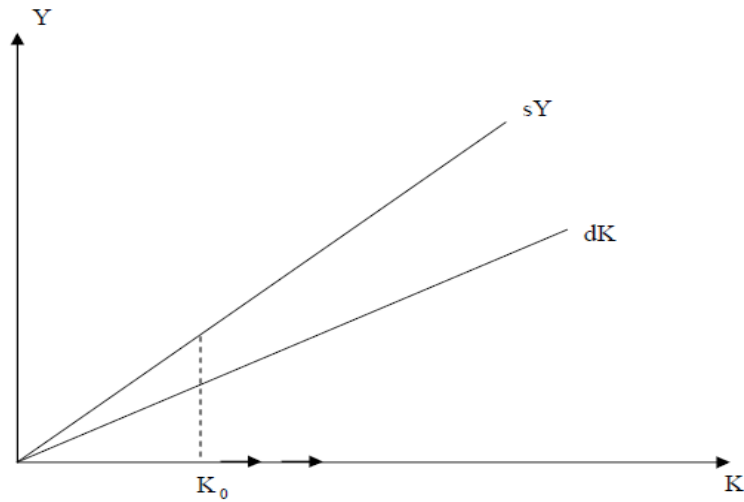
Denklem K ile sadeleştirildiğinde ekonomi de uzun vadeli ve kısa vadeli büyüme oranı bu tasarruf oranı (s) kadar artmaktadır.

$$\frac{K}{K} = s \frac{Y}{K} - d \rightarrow gK = sA - d \quad (2.19)$$

$$A = Y/K \quad (2.20)$$

gK sermaye artışı ve $A = Y/K$ kalıcı büyüme hızı tasarruf oranında bir artış olduğunda elde edilir.

Şekil- 1: Ak İçsel Büyüme Modeli

Kaynak: Jones, 2001: 152.

Şekil-1'deki dK doğrusu sermaye stoğu için yatırım miktarını, sY doğrusu ise sermaye stoğunun işlevi olan toplam yatırımın olduğunu göstermektedir. K_0 'ın okla gösterilmiş tarafında yatırımlar her zaman amortismandan yüksektir. Yatırımlar amortismanları aştığından sermaye stoku büyüme gerçekleştirmektedir. K_0 'ı başlangıç noktası olarak kabul edip ekonomi üzerinden düşünüldüğünde sY doğrusu dK doğrusunun üzerinde yer aldığı durumda işçi başına sermaye eğriler arasındaki büyüklük kadar artış gerçekleştirmektedir (Jones, 2001: 152).

Ak modeli uzun vadede sermayeye azalan getirilerden kaçınarak içsel büyüme sağlar. Bu özel üretim fonksiyonu aynı zamanda marjinal ve ortalama sermaye ürünlerinin her zaman sabit olduğu ve dolayısıyla büyüme oranlarının yakınsama özelliği göstermediği anlamına gelmektedir (Barro R. J., 1990: 104-106). Modelin toplam üretim fonksiyonu;

$$Y = K^\alpha (AL_y)^{1-\alpha} \quad A \text{ teknolojiyi } L_y \text{ işgücünün temsil etmektedir.} \quad (2.21)$$

İnsan gelişiminin sonucu olabilecek insan sermayesi fikri tezin önerisinde yatmakta ve insan sermayesinin yatırım ve istikrarlı bir ekonomik büyüme oranı ile geliştirilebileceğini önermektedir. Teori beşeri sermaye dahil olmak üzere çıktı ile sermaye arasındaki ilişkiyi gözden geçirmektedir. Ürün çeşitliliği ekonominin toplam verimlilik parametresidir. Ekonominin kişi başına düşen üretimi uzun vadeli büyüme oranıdır. Daha fazla ürün çeşitliliği ekonominin üretim potansiyelinin arttırmaktadır. Çünkü belirli bir sermaye stoğunun her biri azalan getirileri gösteren daha fazla sayıda kullanıma yayılmasına izin vermektedir. Dolayısıyla bu ürün çeşitliliği de büyümeyi sürdüren olgudur (Barro R. J., 1990: 104-106; Aghion ve Howitt, 2009: 14-15).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSFER HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ:

TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ülkelerin dönemler itibariyle yapmış oldukları kamu harcamaları, kamu aygıtının piyasa mekanizmasını doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkisi altına alarak harcama türlerinde çeşitliliğe ve harcamalarda artışlara neden olmaktadır. Bu nedenle zamanla artış ve değişkenlik gösteren bu kamu harcamaları, ülkeler nezdinde bulundukları ekonomik etkileri ve harcama türleri açısından çokça inceleme alanı bularak araştırılmaktadır. Bu tarz çokça alan bulan ve konu teşkil eden kamu harcamalarının, alt harcama kalemlerinin artan önemi nedeniyle detaylı olarak incelenmesine ve harcama çeşitleri içerisinde sürekli etki alanı genişleterek önemli bir paya sahip olan transfer harcamalarının ekonomiler üzerinde oluşturduğu etkilerin belirlenmesini gerekli kılmıştır. Böylece transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirlemek için öncelikle bir literatür araştırılması yapılmıştır. Sonra ise incelenecek olan transfer harcamaları ve ekonomik büyüme değişkenlerinin Türkiye nezdinde ele alınarak ekonometrik modelleme üzerinden etkisi değerlendirilecektir.

3.1. Literatür Araştırması

Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme konuları üzerine yapılan birçok çalışma alanı olmakla birlikte bu çalışma alanları kamu harcamaları nezdinde ele alınıp ekonomik büyüme üzerindeki etkisi tespit edilirken harcamaların etkilerinin Wagner kanununda mı yoksa Keynesyen teori üzerinden mi geçerli olduğu görüşü hakimdir. Ayrıca ele alınıp, transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalarda mevcut olmakla birlikte kamu harcamaların sınıflandırılmalarından

faydalanılarak değişkenlik gösteren kamu harcama çeşitlerinin ekonomik büyüme üzerinde bulunduğu etkiyi inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Yapılan bu çalışmalar neticesinde farklı sonuçlar tespit edilmiştir. Çalışmalardan elde edilen sonuçların oluşturduğu farklılaşma ise tercih edilen ülkeye, ülkelerdeki yapısal değişimlere, ele alınan değişkenlere ve değişkenlere uygulanan yöntemler nedeniyle farklı sonuçların bulunulmasına sebebiyet vermektedir.

Cashin (1995), çalışmada 23 gelişmiş devletin 1971-1988 dönemi transfer harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan panel veri seti sonucuna göre transfer harcamaları ile ekonomik büyümenin pozitif yönlü bir bağının olduğu tespit edilmiştir.

Devarajan, Swaroop ve Zou (1996), çalışmada 1970-1990 yılları arasındaki 43 ülkeye ilişkin kamu harcama bileşenleri (cari, yatırım ve transfer harcamaları) ve ekonomik büyüme panel veri setine uygulanan basit OLS regresyon analizi sonucuna göre, kamu harcamalarının bileşeni ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Salai Martin (1996), çalışmada 75 gelişmemiş ve gelişmiş devletin 1975-1985 dönemi transfer harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan panel veri seti sonucuna göre transfer harcamaları ile ekonomik büyümenin pozitif yönlü bir bağının olduğunu ayrıca transfer harcamalarının kişilerin suç miktarlarını düşürerek ekonomik büyümeye olumlu yönde katkıda bulunduğu tespit edilmiştir.

Terasawa (1998), çalışmada 1977-1986 dönemi OECD ülkelerinin transfer harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan korelasyon testi sonucuna göre transfer harcamaları ile ekonomik büyümenin negatif yönlü bir bağının olduğu tespit edilmiştir.

Keane ve Prasad (2000), çalışmada 1988-1997 yılları geçiş ekonomilerinin transfer harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan korelasyon testi sonucuna göre transfer harcamalarının gelir adaletsizliğini iyileştirerek ekonomik büyümeyi pozitif yönlü bir şekilde etkilediği tespiti bulunmuştur.

Özen (2003), çalışmada Türkiye'nin kamu harcama çeşitlerinden olan transfer harcamalarının genel boyutlu yaptığı ekonomik etkilerinin incelenmesi neticesinde, yapılan transfer harcamalarının uygun politikalar geliştirilerek gelir dağılımı, ekonomik büyüme, kalkınma ve bütçe üzerindeki etkilerini genişleterek daha yararlı hale getirilmesi için çalışmaların yapılması kanısı tespit edilmiştir.

Doğan (2003), çalışmada Türkiye'de 1990-2000 dönemi transfer harcamalarının bütçe içerisindeki gelişiminin incelenmesi sonucunda transfer harcamalarının cari harcamalardan fazla olması Türkiye'nin önemli ölçüde borç probleminin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kar ve Taban (2003), çalışmada 1971-2000 yıllarında Türkiye'nin kamu harcama türleri ile ekonomik büyüme verilerine uygulanan eş bütünleşme yaklaşımı sonucuna göre sosyal güvenlik giderleri ile eğitim giderlerinin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini fakat sağlık giderleri ile altyapı giderlerinin ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucu tespit edilmiştir.

Yılmaz ve Kaya (2005), çalışmada 1975-2003 yılları Türkiye kamu harcama türleri (cari harcama, yatırım harcaması, transfer harcaması) ve iktisadi büyüme verilerine uygulanan zaman serisi analizine göre iktisadi büyüme ve cari harcamaların manasız bir ilişkisinin olduğu, yatırım harcamalarının iktisadi büyüme üzerinde olumlu bir etki yarattığı, transfer harcamalarının ise olumsuz etkide bulunduğu tespit edilmiştir.

Arısoy (2005), çalışmada 1950-2003 yılları Türkiye kamu harcamaları ve iktisadi büyüme verilerine uygulanan engle-granger nedensellik ve eşbütünleşme testi sonucuna göre kamu harcamaları ile iktisadi büyümenin eşbütünleşik oldukları ayrıca iktisadi büyümenin kamu harcamalarının tek taraflı nedenseli olduğu ve Wagner kanunuyla eşleştiği sonucu bulunmuştur.

Çapan (2006), çalışmada Türkiye'nin 1995-2003 yılları transfer harcamaları değişkeni ile bütçe içerisinde Kamu İktisadi Teşebbüslere yönelik yapılan transfer harcamaları incelemesi sonucunda Kamu İktisadi Teşebbüslerine aktarılan transfer harcamalarının bütçede oluşturduğu olumsuz etkinin destek adı altında gerçekleştirilen transferlerin oluşturduğu bulunmuştur.

Taşkesti (2006), çalışmada 1995-2005 dönemi Türkiye transfer harcamaları, iç-dış borç faiz giderleri ve bütçe açığı verilerine uygulanan Granger nedensellik testi sonucuna göre hem transfer harcamalarından iç borç faiz giderine hem de bütçe açığına tek taraflı nedensellik bağı tespit edilmiştir.

Dedebek (2007), çalışmada Türkiye'nin 1980-2004 yılları arasındaki transfer harcamalarının bütçe üzerindeki etkisinin incelenmesi sonucunda bütçenin sürekli açık verdiğini ve yapılan sosyal amaçlı transfer harcamaları politikalarının düzeltilmesi gerektiğini ve kaynakların doğru yerlere harcanarak bütçe üzerindeki yükün hafifletilmesi sonucu tespit edilmiştir.

Rutkowski (2009), çalışmada sosyal transfer harcamalarının Polonya'daki bölgesel eşitsizliklere etkisini, zaman çizelgesi verileriyle parametrik olmayan tahminlere dayanarak incelemesi sonucu Polonya'daki sosyal transfer harcamalarının bölgesel istihdam eşitsizliğini arttırdığı sonucu bulunmuştur.

Arısoy, Ünlükaplan ve Ergen (2010), çalışmada Türkiye'nin 1960-2005 yıllarındaki sosyal harcama ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan Johansen Juselius eşbütünleşme testi sonucuna göre sosyal harcama ve ekonomik büyüme değişkenlerinde uzun dönemli bir ilişki bularak sosyal harcamaların ekonomik büyüme üstünde pozitif bir etkide bulunduğu sonucu tespit edilmiştir.

Simone, Ercolano ve Gaeta (2010), çalışmada 1980-2001 dönemi OECD ülkeleri için sosyal kamu harcamalarının tek değişkenli ve çok değişkenli yapılan yakınsama analizi sonucuna göre tek değişkenli yakınsama analizinde toplam refah harcamaları için yakınsamayı ortaya koyarak 1980-2001 dönemi boyunca hipotezi desteklemektedir. Çok değişkenli analiz sonucunda ise ülkelerin genellikle harcama seçimlerini koruduğu tespit edilmiştir.

Gül ve Yavuz (2010), çalışmada Türkiye ile AB'ye sonradan katılan ülkelerin 1996-2008 yılları kamu harcama çeşitleri olan cari harcamalar, yatırım harcamaları, transfer harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan Pedroni eş bütünleşme testi sonucuna göre kamu harcama çeşitleri ile ekonomik büyümenin eşbütünleşik olduğu bulunmuştur.

Sarısoy ve Koç (2010), çalışmada 2002-2007 dönemi Türkiye kamu sosyal transfer giderleri ve yoksulluk verileri regresyon analizi sonucuna göre kamu sosyal transfer giderlerinin yoksulluk büyüklüğünde azaltıcı etkide bulunduğu tespit edilmiştir.

Aytaç ve Güran (2010), 1987-2005 dönemi Türkiye kamu harcama çeşitleri ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan Granger nedensellik testi ve VAR analizi sonucuna göre ekonomik büyüme ile kamu harcama çeşitleri olan (yatırım harcaması ve

transfer harcaması) arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı fakat cari harcamalarla karşılıksız nedensel bir ilişkisinin olduğu bulunmuştur.

Gül ve Yavuz (2011), çalışmada 1963-2008 yılları Türkiye kamu harcamaları ve iktisadi büyüme verilerine uygulanan johansen eşbütünleşme ve granger nedensellik testi sonucuna göre kamu harcamaları ile iktisadi büyümenin eşbütünleşik oldukları ve yalnızca kamu harcamalarının iktisadi büyüme üstünde nedensel ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Yüksel ve Songur (2011), çalışmada 1980-2010 yılları Türkiye transfer harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan engle granger eşbütünleşme testi sonucuna göre ekonomik büyüme ile transfer harcamaları değişkenlerinin eşbütünleşik oldukları bulunmuştur.

Thewissen (2012), çalışmada 30 OECD ülkesi üzerine yapılan 1970-2009 dönemi panel veri seti sonucuna göre transfer harcamaları ile yeniden dağıtım ve ekonomik büyüme değişkenlerinin negatif düzeyde kalmaya devam eden negatif yönlü bir bağlantı bulunmuştur.

Kanca (2012), çalışmada 1987-2007 dönemi Türkiye transfer harcamaları verilerini seçim yılları çerçevesinde ele alarak uygulanan Geleneksel Oportünist Modeli sonucuna göre siyasetçiler tarafından transfer harcamalarının seçim zamanlarında serbest bırakılarak artışa geçtiği tespit edilmiştir.

Tekpınar (2013), çalışmada Türkiye'nin 1980-2012 yılları transfer harcamaları ve gelir dağılımı büyüklüklerinin incelenmesi neticesinde transfer harcamalarının bütçede sorun oluşturarak ağırlık meydana getirdiğini ancak gelir dağılımı bozukluğunun

giderilmesi için en çok katkı sağlayan harcama kalemlerinden biri olduğu sonucu bulunmuştur.

Akbulut (2013), çalışmada 27 gelişmemiş devletin 1990-2011 yılları transfer gideri ve iktisadi büyüme verileri panel veri testi sonucuna göre transfer giderlerinin iktisadi büyümeyi pozitif etkilediği ve transfer giderlerinin GSYH'daki oranı arttıkça iktisadi büyüme üstündeki pozitif etkisinin azalacağı bulunmuştur.

Çelikay ve Gümüş (2014), çalışmada 2004-2011 dönemindeki Türkiye'nin sosyal harcama ve yoksulluk oranı verilerine 26 bölge baz alınarak uygulanmış olan panel veri testi sonucuna göre Türkiye'deki sosyal harcamaların GSMH içerisindeki oranında yükselme oldukça, yoksulluk oranının düştüğü tespit edilmiştir.

Kanca ve Bayrak (2015), çalışmada 1980-2013 yılları Türkiye kamu harcama çeşitleri (cari harcama, yatırım harcaması, transfer harcaması) ve işsizlik seviyesi verilerine uygulanan Eşbütünleşme ve Granger nedensellik testi sonucuna göre kamu harcamaları ile işsizlik seviyesinin eşbütünleşik olmadıkları ayrıca transfer harcaması ile işsizlik seviyesinin karşılıklı nedensel ilişkisi tespit edilmiştir.

Akbulut ve Güran (2015), çalışmada 1990-2011 yılları 24 gelişmekteki ülkenin transfer harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uyguladıkları panel veri testi sonucuna göre gelişmekteki ülkelerde transfer harcamalarının ekonomik büyüme üstünde anlamsız bir etkide bulunduğu ve neoklasik büyüme modeliyle tutarlılık sağladığı sonucu tespit edilmiştir.

Akbulut ve Güran (2015), çalışmada 1990-2011 yılları 27 gelişmekteki ülkenin transfer harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan genelleştirilmiş hareketler

yöntemi testi sonucuna göre uzun dönemde transfer harcamalarının ekonomik büyüme üstünde anlamlı bir etkisinin olduğu bulunan yönün ise pozitif olduğu tespit edilmiştir.

Aysu ve Bakırtaş (2016), çalışmada Türkiye ile OECD ülkeleri sosyal kamu harcamalarının seçilen 2008, 2011 ve 2014 yılları etkisini incelemek için yapılan order-a ve serbest atılabilir zarf etkinlik testi sonucuna göre Türkiye ile 15 OECD ülkesi serbest atılabilir zarf testinde aktif. Avusturya, Finlandiya, Fransa, Portekiz ve Belçika'nın ise aktif olmadıkları bulunmuş. Order-a testinde de aynı şekilde sonuçlara ulaşılmıştır.

Szarowská (2016), çalışmada 1995-2013 yıllarında Çek Cumhuriyeti'nin kamu harcamalarının bileşimi ile kişi başına düşen GSYH verilerine uygulanan LS en küçük kareler yöntemi sonucuna göre toplam devlet harcamalarının, kişi başına düşen GSYH üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucu bulunmuştur.

Kalaycı (2016), çalışmada 1980-2014 yılları arası Türkiye transfer harcamaları ve ekonomik büyüme verileri incelenerek transfer harcamalarının ekonomik büyümeyi dolaysız bir şekilde etkilemediğini fakat transfer harcamalarını içeren kalemlerin etkisinin olabileceği bulunmuştur.

Bakkal (2016), çalışmada 1980-2013 yılları Türkiye kamu harcama çeşitleri olan (cari harcama, yatırım harcaması) ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan FMOLS testi sonucuna göre iki değişkeninde ekonomik büyüme üstünde pozitif etki yaptığı ancak yatırım harcamasının yaptığı etkinin anlamsız olduğu bulunmuştur.

Caymaz (2016), çalışmada Türkiye'nin 1995-2015 dönemi kamu harcamalarını iktisadi sınıflandırmaya göre inceleyerek Türkiye'de dönemler itibariyle gerçekleşen olaylara karşı kamu harcamalarının esnek olduğunu, eğer devlet politikaları verimli ise

kamu harcamalarında azalmanın olacağını tam tersi durumda ise kamu harcamalarında artış meydana geleceğini tespit etmiştir.

Uzuner, Bekun ve Akadiri (2017), çalışmada Türkiye'nin 1975-2014 yılları kamu harcamaları (cari, yatırım, transfer harcamaları) ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan Johansen ortak entegrasyon testi ve Granger nedensellik testini kullanarak Wagner'in cari, yatırım ve transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin teorisini incelemesi sonucu Wagner'in kanununun değişkenler arasında uzun süreli bir ilişki varlığını doğrulamakta ve kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki gösterdiği tespit edilmiştir.

Tülümce ve Zeren (2017), çalışmada 1975-2014 yılları Türkiye kamu harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan hacker-hatemi j ile asimetrik nedensellik testi sonucuna göre kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin olduğu ayrıca Wagner ve Keynes yaklaşımlarının Türkiye için uyduğu bulunmuştur.

Şit ve Karadağ (2017), çalışmada 1980-2016 yılları Türkiye kamu harcama çeşitleri ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan Toda-Yamamoto nedensellik testine göre kamu harcama çeşitleri ile ekonomik büyüme değişkenleri arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin olduğu ayrıca Wagner ve Keynes yaklaşımlarının Türkiye için uyduğu bulunmuştur.

Tülümce ve Yayla (2017), çalışmada 1988-2016 yılları Türkiye kamu harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan var ile granger nedensellik testi sonucuna göre cari giderlerden ekonomik büyüme yönüne, ekonomik büyüme yönünden eğitim giderlerine doğru nedensel bir ilişki tespit edilmiştir.

Ari ve Yıldız (2018), çalışmada 1988-2017 döneminde Türkiye'nin transfer harcamaları ile işgücüne katılım oranı yıllık verilerine uygulanan Granger nedensellik testi sonucuna göre transfer harcamalarından işgücüne katılım oranına tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Esener (2019), çalışmada 1985-2017 dönemi 22 gelişmekteki ve gelişmiş ülkenin kamu gelirleri, kamu harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uyguladığı bootstrap Granger nedensellik testi sonucuna göre kamu gelirleriyle kamu harcamalarının arasında ve kamu gelirleriyle ekonomik büyüme değişkenleri arasında bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucunu tespit etmiştir.

Tekbaş (2019), çalışmada Türkiye'nin 1990-2017 dönemi kamu harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uyguladığı Gregory Hansen eşbütünleşme testi ve ARDL sınır testi yaklaşımı sonucuna göre kamu harcamaları ile ekonomik büyüme değişkenleri arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğunu, kamu harcamalarının MG üstünde olumlu bir etki oluşturduğu sonucunu tespit etmiştir.

Tak (2020), çalışmada 2006-2019 yılları Türkiye üçer aylık kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırma kalemleri ile gayri safi yurtiçi hasıla verilerine uygulanan Todo-Yamamoto nedensellik testi sonucuna göre gayri safi yurtiçi hasıladan fonksiyonel sınıflandırma harcamalarına doğru tek taraflı nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Atgür (2020), çalışmada 2006-2019 yılları üçer aylık Türkiye kamu harcamaları ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan Phillips Ouliaris eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testi sonuçlarının Wagner kanunu ile Keynesyen varsayımında geçerliliğinin incelemesi sonucunda kamu harcamaları ile ekonomik büyümenin uzun dönemli bir ilişki içinde bulunarak çift yönlü nedensellik taşıdıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Altınöz ve Altuntaş (2021), çalışmada 1991-2016 yılları Türkiye transfer harcamaları (sosyal güvenlik harcamaları, iç ve dış borç faiz harcamaları) ve ekonomik büyüme verilerine uygulanan ARDL sınır testi sonucuna göre sosyal güvenlik harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönlü, iç ve dış borç faiz harcamalarının ise negatif yönlü etkilediği bulunmuştur.

Miftari, Kida ve Shala (2021), çalışmada kamu harcamalarının (cari harcamaların, transfer harcamalarının, sübvansiyonların ve sermaye harcamalarının) Kosova'nın ekonomik büyümesi ve kalkınmasında bulunacağı etkiyi ölçmek için uygulanan çoklu doğrusal regresyon modeli (OLS) ve Pearson testi sonucuna göre cari harcamalar, transfer harcamalarının ve sübvansiyonların gayri safi yurtiçi hasıla ile güçlü bir pozitif korelasyona sahip olduğu, sermaye harcamalarının ise zayıf bir pozitif korelasyona sahip olduğu bulunmuştur.

Literatürde görüldüğü üzere yapılan araştırma kanılarında genel itibariyle uygulanan panel veri seti kullanımı ve Türkiye bazlı alınan zaman serisi değişkenleri arasında kamu harcama çeşitleri üzerinden ekonomik büyüme üzerinde oluşturduğu etkiler incelenmiştir. Bizim çalışmamızda ise diğer çalışmalardan ayrılarak farklılık oluşturan nokta, kamu harcama çeşidinden biri olan ve harcamalar içinde önemli bir paya sahip olan transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerine oluşturacağı etkiyi incelemek olmuştur. İncelenen bu gözlem 1975 ile 2018 yılları arasını kapsayan geniş bazlı dönem ele alınmıştır. Ulaşılan kanı ise transfer harcamaları ile ekonomik büyüme değişkenlerinin eşbütünleşik oldukları, uzun dönemde sürekli bir denge içinde buldukları ve bulunulan bu dengede herhangi bir değişme meydana geldiğinde tekrar dengenin sağlanacağı sonucuna ulaşılmıştır. Böylece çalışmamız açısından inceleme noktası göz önüne alındığında çalışmamızın diğer çalışmalardan ayrıştığı noktalar olmasına rağmen Yüksel

ve Songur'un Engle Granger eşbütünleşme testi uygulaması ile Arısoy, Ünlükaplan ve Ergen'in uygulamış olduğu Johansen Juselius eşbütünleşme testiyle benzerlik göstererek bağdaştığı çalışmalar da mevcuttur.

3.2. Veri Seti-Yöntem ve Ekonometrik Analiz

Çalışmamızın bu kısmında çalışma için ele alınan veri seti, yöntem ve ekonometrik analiz açıklanmıştır. Aşağıda ilk olarak veri setinin tanımlanması ile başlanmıştır.

3.2.1. Veri Seti

Çalışmada kullanılacak olan 1975-2018 dönemine ilişkin zaman serileri, Kişi Başına Düşen GSYH (Sabit LCU) verileri Dünya Bankası (World Bank)'dan, Transfer Harcamaları/GSYH verileri de T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BUMKO) İstatistikler bölümünden alınmıştır. Veri setinin 1975 ile 2018 yıllarını kapsaması, kullanılacak olan değişkenlerin 2018 yılına kadar bulunabildiği için bu yılları kapsamaktadır. Veri seti içerisinde KBDG serisinin kullanılması ise transfer harcamalarının etkisini daha net bir şekilde ortaya koymaktır. Transfer harcamalarının ham verileri yerine transfer harcamaları verisinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla serisine bölümü kullanılmıştır. Bunun sebebi ise ham verilerdeki değişmelerin görünümde bir artma gerçekleştirmesine rağmen gerçekte oluşturacağı artışa karşılık nasıl bir etkide bulunacağına belli olmamasıdır. Ayrıca, incelenmiş olan diğer çalışmalara bakıldığında Yılmaz ve Kaya (2005), Akbulut ve Güran (2015), Tülümce ve Zeren (2017)'nin çalışmalarında kullandıkları veri setleri ile örtüşüp üzerinde çalışma yaptığımız konumuzu desteklemektedir. Dolayısıyla gerçek manada transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde bulunacağı etkinin net bir şekilde çıkarılabilmesi için Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

bölümünden elde edilen varyasyon incelenmiştir. Uygulamada kullanılacak olan değişkenler, veri seti ve kaynak Tablo-1’de gösterilmiştir.

Tablo-1: Verilerin Tanımlanması

Değişkenin Adı (Kısaltması)	Veri	Kaynak
Kişi Başına Düşen GSYH (KBDG)	GDP Per Capita (Constant LCU)	World Bank/Data
Transfer Harcamaları/GSYH (TH)	Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Bütçe Giderlerinin GSYH'YE Oranları (%)	BUMKO/İstatistikler

Çalışmanın analiz aşamasında serilerin durağanlıklarının incelenmesi için Augmented Dickey Fuller (ADF), Phillips Perron (PP) ve Kwiatkowski Phillips Schmidt ve Shin (KPSS) birim kök testleri kullanılmıştır. Üç farklı birim kök testinin kullanılmasının nedeni, ulaşılabilecek olan birim kök sonuçlarının varlığını daha net ortaya koymak ve bulunan sonuçların güvenilirliğini artırmak olmuştur. Ayrıca Kişi Başına Düşen GSYH verileri ve Transfer Harcamaları/GSYH verilerine uygulanan birim kök testlerinden sonra bu iki değişkenin uzun dönemli ilişkisini incelemek için Eş bütünleşme (Cointegration) testi uygulanmaktadır. Değişkenlerin analizi, Gauss19 programı vasıtasıyla test edilerek bulunmuştur.

3.2.2. Yöntem

Birçok ekonomik zaman serisi eğilimi olmakla birlikte bir zaman serisinin entegrasyon sırası, analiz için büyük önem taşıdığından araştırılması için çeşitli istatistiksel testler geliştirilmiştir. Bunun üzerine zaman serilerinde önemli iki durumu birbirinden ayırmak gerekmektedir. Bunlardan ilki deterministik bir eğilim ile durağan bir süreç içeren ve geçici şoklar taşıyan serilerin durağan olduğu durumdur. İkincisi ise stokastik trend ile birim kökü olan ve kalıcı şoklar içeren serilerin birim kök taşıdığı durumdur. Deterministik bir lineer eğilim ve normal değişken olan bir durağanlık alternatifine karşı bir birim kök olduğuna dair sıfır hipotezini kontrol eder. Stokastik kısım bir Ar süreci ile modellenir

veya alternatif olarak test grubunda olduğu gibi parametrik olmayan tekniklerle muhasebeleştirilir (Lütkepohl ve Kratzig, 2004: 53-54). Yani rassal sayıların zaman içerisinde aldığı hale stokastik süreç denilmektedir. Ortalaması ve varyansı zaman içerisinde sabitse buna durağan stokastik süreç denilmektedir. Serilerde deterministik trend olması ise seride birim kök olması anlamına gelmez yani herhangi bir sorun teşkil etmemektedir.

Durağan (I_0) zaman serilerinde, şoklar geçici olacak ve zamanla seri uzun vadeli ortalama değerlerine döndüğünde etkileri ortadan kalkacaktır. Öte yandan, durağan olmayan (I_1) yani birim kök içeren zaman serileri mutlaka kalıcı bileşenler içerecektir. Bu nedenle durağan olmayan bir zaman serisinin ortalaması ve varyansı zamana bağlı olacaktır. Bu durumda bir dizinin döndüğü uzun süreli ortalamaya sahip olmadığı durumlara yol açar ve varyansın zamana bağlı ve sonsuzluğa yaklaşmasına neden olmaktadır (Asteriou ve Hall, 2011: 335).

Durağanlık kavramı, rastgele veya stokastik sürecin zaman içinde sıralanan değişkenler topluluğudur. Mesela makroekonomik değişkenler teorik olarak stokastik süreçlerdir. Stokastik bir süreç, ortalama ve varyansının zaman içinde sabit olması ve kovaryansın gerçek zamana değil sadece iki zaman periyotları arasındaki mesafeye bağlı olması durumunda durağan stokastik bir süreçtir. Birim kök testlerinde $H_0: p=1$ hipotezine karşılık $H_1: p<1$ hipotezi test edilmektedir. Alternatif hipotez kabul edildiğinde serinin durağan olduğu söylenir. Fakat daha kullanışlı olması nedeniyle $p=1$ yerine $y = (p-1) = 0$ hipotezi test edilmektedir (Lütkepohl, 2005: 698-702). Kısacası birim kök testleri ekonomik serilerin birim kök içerip içermediğini analiz etmek amacıyla geliştirilmiş testlerdir.

3.2.2.1. Augmented Dickey Fuller (ADF) Testi

ADF testi sağ tarafa bağımlı değişkenin gecikme değerlerini koymaktadır. Dickey fuller testi sadece bir AR sürecini almaktadır. Ancak Augmented Dickey Fuller testi ise daha fazla AR süreçlerine yer vermektedir. Otokorelasyon (AC) taşıyan bir süreç olarak ifade edilen denkleme eklenen terimlerin ε_t 'deki otokorelasyonu yok edeceği düşünülmektedir (Geda, Ndung'u ve Zerfu, 2012: 35-36). Ayrıca ADF testinde maksimum gecikme sayısının belirlenmesi önemlidir. Bu gecikme sayısının belirlenmesinde kullanılacak olan bilgi kriterleri olan Akaike, Schwartz ve t istatistiğinin anlamlılığı kriterleri uygulanmaktadır.

Bu testlerdeki modeller için sabitsiz ve trendsiz, sabitli ve trendsiz son olarakda sabitli ve trendli olmak üzere üç farklı spesifikasyon vardır. Bu terimleri ekleyip eklememe kararı verinin niteliğine bağlı olmaktadır. Böylece verilerde herhangi bir kayma veya zaman eğilimini yakalamak için sabit veya bir eğilim eklemek gerekmektedir. Bir (y) zaman serisi için geliştirilen Dickey-Fuller testine ilişkin denklem aşağıdaki gibidir:

$$Y_t = pY_{t-1} + u_t \quad (3.1)$$

Birim kök durumunda denklem 3.1'in durağan olmayan bir süreç olduğunu bildiğimiz saf rastgele yürüyüş modeli haline gelmektedir. P değerimiz 1'e eşit olduğunda birim kökün varlığına ulaşmaktayız. Y_t 'yi Y_{t-1} 'den çıkarttığımızda denklem:

$$Y_t - Y_{t-1} = pY_{t-1} - Y_{t-1} + u_t \quad (3.2)$$

$$\Delta Y_t = (p - 1)Y_{t-1} + u_t \quad (3.3)$$

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t \quad (3.4)$$

$$\delta = \rho - 1$$

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.5)$$

Pratikte denklem 3.5'i tahmin ediyoruz ve $\delta = 0$ olan (boş) hipotezini, $\delta < 0$ alternatif hipoteze karşı test ediyoruz. Kısaca ADF testi gecikmeli fark terimlerini ekleyerek hata terimlerinde olası seri korelasyonlarla ilgilenmektedir. (durağanlık çünkü $\delta < 0 \Rightarrow \rho - 1 < 0 \Rightarrow \rho < 1$).

Hipotez: $H_0: \delta = 0$ durağan olmayan (birim kök)

$H_A: \delta < 0$ durağanlık

Sürecin H_0 kapsamında durağan olmadığından normal t dağılımı kullanılamaz. Y_t durağan olmadığından beri tahmini Y_{t-1} katsayısı büyük örneklerde bile t dağılımını takip etmemektedir. Başka bir deyişle asimptotik bir dağılıma sahip değildir. Boş hipotezi altında $\delta = 0$ olduğunda Y_t serisi durağan değildir yani birim kök taşımaktadır. Ters durum da ise $\delta < 0$ olduğunda seri durağandır. “ τ ” (tau) istatistiğinin kiritik değerleri Monte Carlo simülasyonları ile hesaplanmaktadır (Lütkepohl ve Kratzig, 2004: 54).

ADF testi modeli üç farklı spesifikasyon içermektedir. Bunlar;

Sabitli ve Trendsiz (Pure Random Walk- None) Model

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (3.6)$$

$$\Leftrightarrow \Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (3.7)$$

Sabitli ve Trendsiz (Random Walk With Drift- Constant) Model

$$Y_t = \alpha_0 + \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (3.8)$$

$$\Leftrightarrow \Delta Y_t = \alpha_0 + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (3.9)$$

Sabitli ve Trendli(Random Walk With Drift And Trend- Constant and Trend)

Model

$$Y_t = \alpha_0 + \rho Y_{t-1} + \alpha_2 t + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (3.10)$$

$$\Leftrightarrow \Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (3.11)$$

ADF testindeki bir problem önceden hangi AR sürecinin kullanılması gerektiğini bilmememizdir. Yani P'yi bilmiyoruz. Uygulamada takip edilen yaklaşım otokorele edilmemiş OLS artıkları üretmek için gereken kadar gecikmeyi içermektedir. Gecikmeli terimler artırma terimlerinin dahil edilmesinin temel amacı u_t için beyaz gürültü özelliğini koruma olduğundan, u_t dizisinin gerçekten bağımsız ve özdeş olarak dağıtılmış olmasını sağlamak için bir dizi test uygulamasına önem verilmektedir (Eruygur, 2013: 9-10).

3.2.2.2. Phillips Perron (PP) Testi

PP testinin ADF testinden en önemli avantajı otokorelasyonu (AC)'yi düzeltmek için gecikme uzunluğu koymadığından işlem sırasında gecikme koyulmamaktadır. PP testinde ADF varyantı bir testtir. AC'yi yani otokorelasyonu dirençli (robust) standart sapmalar kullanarak çözmektedir. Phillips Perron birim kök testi yaparken serideki korelasyonu kontrol etmek için alternatif (parametrik olmayan) bir yöntem önermektedir. PP testi ADF olmayan test yöntemini tahmin eder ve katsayı t oranını değiştirir, böylece seri korelasyon test istatistiğinin asimptotik dağılımını

etkilememektedir. PP testinin asimptotik dağılımı ADF test istatistiğiyle aynıdır (Gujarati, 2004: 818). Bir (y) zaman serisi için geliştirilen Phillips Perron testine ilişkin denklem aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + Z_t' \gamma + \varepsilon_t \quad (3.12)$$

$$Y_t = b_0 + b_1 Y_{t-1} + u_t \quad (3.13)$$

$$Y_t = b_0 + b_1 Y_{t-1} + b_2 \left(t - \frac{T}{2}\right) + u_t \quad (3.14)$$

Pratikte denklem 3.12'yi tahmin ediyoruz ve $\delta = 0$ olan (boş) hipotezini, $\delta < 0$ alternatif hipoteze karşı test ediyoruz. Boş hipotezi altında $\delta = 0$ olduğunda Y_t serisi durağan değildir yani birim kök taşımaktadır. Tersisi durum da ise $\delta < 0$ olduğunda seri durağandır (Lütkepohl ve Kratzig, 2004: 54).

Hipotez: $H_0: \delta = 0$ durağan olmayan (birim kök)

$H_A: \delta < 0$ durağanlık

PP testinde tıpkı ADF modelinde olduğu gibi üç farklı spesifikasyon içermektedir. Bunlar;

Sabitsiz ve Trendsiz (Pure Random Walk- None) Model

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.15)$$

Sabitli ve Trendsiz (Random Walk With Drift- Constant) Model

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \delta_0 + \varepsilon_t \quad (3.16)$$

Sabitli ve Trendli(Random Walk With Drift And Trend- Constant and Trend)

Model

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \delta_0 + \delta_1 + \varepsilon_t \quad (3.17)$$

PP testi otokorelasyonu belirlemek için modelde bağımlı değişkenin gecikmelerini koymak yerine düzeltme unsurunu koymaktadır. PP testinde ADF kritik değer tablosundaki kritik değerlere bakılarak karar verilmektedir. Ayrıca PP testinde bilgi kriterleri olan Akaike, Schwartz ve t istatistiğinin anlamlılığı kriterleri ADF testinde olduğu gibi zaman serisine uygun bir şekilde seçilerek uygulanmaktadır.

3.2.2.3. Kwiatkowski Phillips Schmidt ve Shin (KPSS) Testi

KPSS testinin boş hipotezi birim kök yok şeklindedir. Bu nedenle literatürde genelde bu testin raporlanması önerilmektedir. KPSS testi burada açıklanan diğer birim kök testlerinden farklıdır çünkü y_t dizisi sıfırın altında (trend) durağandır. Bir (y) zaman serisi için geliştirilen Kwiatkowski Phillips Schmidt ve Shin testine ilişkin denklem aşağıdaki gibidir:

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + r_t + \varepsilon_t \quad (3.18)$$

$$r_t = r_{t-1} + u_t \quad (3.19)$$

r_t 'nin başlangıç değeri r_0 'ı sabit bir sayı olarak ele aldığımızda regresyon sabiti olarak düşünebiliriz. Bir y_t dizisinin entegrasyon özelliklerini araştırmak için başka bir olasılık da $I(1)$ ($H_1: y_t \sim I(1)$)'e karşı ($H_0: y_t \sim I(0)$)'a karşı olduğu varsayımını sınamaktadır (Mills, 2019: 86). Kpss bu hipotez çifti için bir test yapmıştır. KPSS testi boş hipotezini reddetmemelidir. Testin durağanlık hipotezi aşağıdaki gibidir;

Hipotez: $H_0: \sigma_u^2 = 0$ durağanlık

$H_A: \sigma_u^2 > 0$ durağan olmayan (birim kök) içermektedir.

KPSS testi PP ve ADF modellerinden farklı olarak iki farklı spesifikasyon içermektedir. Bunlar;

Sabitli ve Trendsiz (Random Walk With Drift- Constant) Model

$$\Delta Y_t = \delta_0 + \varepsilon_t \quad (3.20)$$

Sabitli ve Trendli(Random Walk With Drift And Trend- Constant and Trend)

Model

$$\Delta Y_t = \delta_0 + \delta_1 t + \varepsilon_t \quad (3.21)$$

Böylece ε_t 'nin sıfır hipotezi altında bağımsız ve normal dağıldığı varsayılmasından ileri getirilmektedir. Hipotezi test etmek için LM istatistiği (statistic) kullanılmaktadır.

$$LM = \frac{1}{T^2} + \frac{\sum_{t=1}^T \hat{\varepsilon}_t^2}{\sigma_\varepsilon^2} \quad (3.22)$$

$$\hat{S}_t = \sum_{i=1}^t \varepsilon_i \quad (3.23)$$

$$\varepsilon_t \sim iid(0, \sigma^2) \quad \sigma_\varepsilon^2 = \lim_{T \rightarrow \infty} T^{-1} E(s_T^2) \quad (3.24)$$

KPSS istatistiğinin payındaki miktar stokastik limiti olan varyansının bir tahmincisidir. Paydadaki terim genel olarak sınırlayıcı dağılımın serbest kalmasını sağlar. ε_t sabit ve trendli model için y_t 'nin sabit ve trendli regresyon modelinden elde edilen

kalıntıları, yalnızca sabit terimli model içinse y_t 'nin sabit üzerine regresyonundan elde edilen kalıntılardır. Burada σ^2 ise bu regresyonlardan elde edilen tahminin varyansıdır. LM istatistiği eğer hatalar iid ise asimptotik dağılıma sahiptir. Bu durumda LM istatistiğinin paydasında yer alan, σ^2 'ye (uzun dönem varyans) olasılıkta yakınsamaktadır. Belirtmek gerekirse LM istatistiğinin paydasında yer alan σ^2 'ye olasılıkta yakınsamaktadır (Lüketpohl ve Kratzig, 2004: 63-64).

3.2.2.4. Cointegration (Eşbütünleşme) Testi

İki veya daha fazla serinin ortak (aynı stokastik eğilim) ile aynı stokastik trende sahip olmasıdır. Eşbütünleşme olarak adlandırılan bu özel durumda regresyon analizleri, zaman serisi değişkenleri arasındaki uzun süreli ilişkileri ortaya çıkarmaktadır. Eşbütünleşme, Y_t ve X_t 'nin benzer stokastik eğilimleri paylaştığını ve farkın durağan olması nedeniyle birbirlerinden çok uzakta ayrılmadıklarını ima eder. Eşbütünleşme I_1 değişkenleri arasındaki uzun vadeli bir ekonomik ilişkinin varlığının istatistiksel eşitleyicisidir. Y_t ve X_t 'nin birleşik olup olmadığını test etmenin doğal bir yolu regresyonların durağan olup olmadığını test etmektir. En küçük kareler artıklarının durağanlığı test edilmektedir (Hill, Griffiths ve Lim, 2011: 499-501). Eşbütünleşme iktisadi anlamda ortak trende sahip olmak demektir. Bu sebeple iktisattaki uzun dönemli ilişki kavramı (değişkenler arasındaki equilibrium varlığı) bu tarz ortak stokastik trend davranışının varlığı ile test edilebilir. Ortak stokastik trend olduğuna karar verilirse bu entegre serilerin coentegre (eşbütünleşik) olduğu söylenilmektedir. Kısaca coentegrasyon uzun dönem denge kavramıdır. İki değişkenli eşbütünleşme denklemini düşünelim:

$$Y_t = a_0 + a_1 X_t + u_t \quad (3.25)$$

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_t + u'_t \quad (3.26)$$

Birbirleriyle ilişkili Y_t ve X_t değişkenlerinde (α_0) ve (α_0) sabit katsayıları, (u_t) ve (u'_t) ise hata terimlerini göstermektedir.

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_t + u_t \quad (3.27)$$

$$u_t = Y_t - \beta_0 - \beta_1 X_t \quad (3.28)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 \Delta X_t + \lambda \quad (3.29)$$

Kalıntıların yani u_t 'nin durağan olması durumunda Y_t ve X_t 'nin eşbütünleşik olduğu söylenmektedir. Eğer artıklar durağan değilse Y_t ve X_t eşbütünleşik değildir. Böylece aralarındaki ilişkinin sahte olduğu söylenmektedir (Mills, 2015: 122-123).

Level model:

$$y_t = \alpha_1 + \beta_1 x_t + \varepsilon_t \quad (3.30)$$

Trend Model:

$$y_t = \alpha_1 + b_1 t + \beta_1 x_t + \varepsilon_t \quad (3.31)$$

$$\hat{\varepsilon}_t = \phi \hat{\varepsilon}_{t-1} + v_t \quad (3.32)$$

$H_0: \phi = 1$ Eşbütünleşme Yok (No-Cointegration)

$H_1: \phi < 1$ Eşbütünleşme Var (Cointegration)

Birim kök testlerinde olduğu gibi t değerleri kritik tau değerlerinden daha negatifse, eşbütünleşme olmaz H_0 'ı reddederiz. Böylece değişkenlerin durağan olmamasına dikkat etmek ve uzun vadeli bir denge ilişkisinin olup olmadığını doğrulamak için ampirik çalışmada bu ilişki eşbütünleşme analizi olarak ortaya çıkmaktadır.

Ekonometrik testlerimizle, serilerin durağanlık durumları birim kök testleri ile kontrol edilerek serilerin birim kök içeren bir süreç içerisinde oldukları doğrulanarak Cointegration (Eşbütünleşme) testi uygulanmıştır. Transfer harcaması ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek için uygulanan Cointegration (Eşbütünleşme) testinin nedeni ise serilerin birim kök bir süreç içermeleri ve aralarındaki bağıntının durumunun tespit edilmesi için kullanılmıştır.

3.2.3. Bulgular

Değişkenlerin birbirleriyle ilişkilendirilebilmesi için öncelikle durağanlık tespitlerinin yapılması gerekmektedir. Çalışmamızda transfer harcamaları ve ekonomik büyüme değişkenlerine uygulanan Augmented Dickey Fuller (ADF), Phillips Perron (PP) ve Kwiatkowski Phillips Schmidt ve Shin (KPSS) birim kök testleri sonuçları aşağıdaki Tablo-2 ve Tablo-3’de yer almaktadır.

Tablo- 2: KBDG Serisi Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Birim Kök Testleri	Sabit Terimli				Sabit ve Trendli Terim			
		TEST	TEST	TEST	TEST	TEST	TEST	TEST	TEST
		(Stat.)	cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)	(Stat.)	cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)
Y (KBDG)	ADF	2.172	-3.590	-2.930	-2.600	-0.667	-4.150	-3.500	-3.180
Y (KBDG)	PP(Zt)	2.315	-3.590	-2.930	-2.600	-0.616	-4.150	-3.500	-3.180
Y (KBDG)	PP(Za)	1.842	-18.940	-13.290	-10.750	-1.586	-22.650	-19.700	-16.840
Y (KBDG)	KPSS	5.544	0.739	0.463	0.347	0.107	0.216	0.146	0.119

Tablo-2’nin incelenmesi sonucu uygulanan birim kök testlerinde KBDG serisinin sabiti (constant) alınıp test istatistiği değerlerine bakıldığında ADF testine göre

H_0 hipotezi ADF testinde birim kök vardır olduğu için, H_0 yani boş hipotezi kritik değerler ölçüsünde red edilemediğinden KBDG serisi birim kök taşımaktadır.

İkinci birim kök testimiz olan PP testinin bize sunduğu Z'tau ve Z'alfa (Z_t ve Z_a 'ya) göre ise H_0 hipotezi PP testinde birim kök vardır olduğu için, H_0 yani boş hipotezi kritik değerler ölçüsünde red edilemediğinden KBDG serisi birim kök taşımaktadır.

Son olarak yapılan ve bu iki birim kök testinden farklı olan KPSS testine göre H_0 hipotezi KPSS testinde durağandır olduğu için, H_0 yani boş hipotezi kritik değerler ölçüsünde %1'de red edildiği için KBDG serisi birim kök taşımaktadır. Böylece sabit terim uygulayıp sınıadığımız KBDG serisinin üç birim kök testinde de durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayriyeten seriye trend terimi de eklenerek serinin hangi rassal yürüyüş formuna daha uygun olup olmadığı test edilerek bir sonraki test aşaması olan eşbütünleşme (cointegration) testine en uygun halinin belirlenerek serilerin entegre dereceleri kontrol edilmektedir.

Bunun üzerine KBDG serisinin birim kök testine sabit ve trendli (constant and trend) terim eklenip test istatistiği değerlerine bakıldığında ise ADF testinin H_0 hipotezi ADF testinde birim kök vardır olduğu için, H_0 yani boş hipotezi kritik değerler ölçüsünde red edilemediğinden KBDG serisi birim kök taşımaktadır.

PP testinin bize sunduğu Z'tau ve Z'alfa (Z_t ve Z_a 'ya) göre ise H_0 hipotezi PP testinde birim kök vardır olduğu için, H_0 yani boş hipotezi kritik değerler ölçüsünde red edilemediğinden KBDG serisi birim kök taşımaktadır.

KPSS testine göre H_0 hipotezi KPSS testinde durağandır olduğu için, H_0 yani boş hipotezi kritik değerler ölçüsünde red edilmediği için KBDG serisinin KPSS testinde durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç itibariyle yapılan birim kök testlerinde KBDG serisinin sabit terimli rassal yürüyüş formunda uygulanmış olan tüm birim kök testlerinde durağan olmadığı yani birim kök içerdiği, trendli terimin eklendiği rassal yürüyüş formundaki ADF ve PP testlerinde durağan olmadığı, KPSS testinde ise serinin durağan olduğu sonucu bulunmuştur.

Tablo- 3: Transfer Harcamaları/GSYH Serisi Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Birim Kök Testleri	Sabit Terimli				Sabit ve Trendli Terim			
		TEST	TEST	TEST	TEST	TEST	TEST	TEST	TEST
		(Stat.)	cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)	(Stat.)	cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)
T (Transfer Harcamaları/GSYH (%))	ADF	-1.223	-3.590	-2.930	-2.600	-1.566	-4.150	-3.500	-3.180
T (Transfer Harcamaları/GSYH (%))	PP(Zt)	-1.341	-3.590	-2.930	-2.600	-1.928	-4.150	-3.500	-3.180
T (Transfer Harcamaları/GSYH (%))	PP(Za)	-3.032	-18.940	-13.290	-10.750	-7.985	-22.650	-19.700	-16.840
T (Transfer Harcamaları/GSYH (%))	KPSS	0.684	0.739	0.463	0.347	0.025	0.216	0.146	0.119

Tablo-3'ün incelenmesi sonucu uygulanan birim kök testlerinde Transfer Harcamaları/GSYH serisinin sabiti (constant) alınıp test istatistiği değerlerine bakıldığında ADF testine göre H_0 hipotezi ADF testinde birim kök vardır olduğu için, H_0 yani boş hipotezi kritik değerler ölçüsünde red edilemediğinden Transfer Harcamaları/GSYH serisi birim kök taşımaktadır.

PP testinin bize sunduğu Z' tau ve Z' alfa (Z_t ve Z_a 'ya) göre ise H_0 hipotezi PP testinde birim kök vardır olduğu için, H_0 yani boş hipotezi kritik değerler ölçüsünde red edilemediğinden Transfer Harcamaları/GSYH serisi birim kök taşımaktadır.

KPSS testine göre H_0 hipotezi KPSS testinde durağandır olduğu için, H_0 yani boş hipotezi kritik değerler ölçüsünde %5'de red edildiği için Transfer Harcamaları/GSYH serisi birim kök taşımaktadır. Böylece sabit terim ekleyip sınıadığımız Transfer Harcamaları/GSYH serisi de KBDG serisi gibi üç birim kök testinde de durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Seriye eklenen sabit ve trendli (constant and trend) terim test istatistiği değerlerine göre ise ADF testinin H_0 hipotezi ADF testinde birim kök vardır olduğu için, H_0 yani boş hipotezi kritik değerler ölçüsünde red edilemediğinden Transfer Harcamaları/GSYH serisi birim kök taşımaktadır.

PP testinin bize sunduğu Z' tau ve Z' alfa (Z_t ve Z_a 'ya) göre ise H_0 hipotezi PP testinde birim kök vardır olduğu için, H_0 yani boş hipotezi kritik değerler ölçüsünde red edilemediğinden Transfer Harcamaları/GSYH serisi birim kök taşımaktadır.

KPSS testine göre H_0 hipotezi KPSS testinde durağandır olduğu için, H_0 yani boş hipotezi kritik değerler ölçüsünde red edilmediği için Transfer Harcamaları/GSYH serisi KPSS testinde durağan olduğu sonucu bulunmuştur.

Sonuç olarak yapılan birim kök testlerinde Transfer Harcamaları/GSYH serisinin sabit terimli rassal yürüyüş formunda uygulanmış olan tüm birim kök testlerinde durağan olmadığı yani birim kök içerdiği, trendli terimin eklendiği rassal yürüyüş formundaki ADF ve PP testlerinde durağan olmadığı, KPSS testinde ise serinin durağan

olduğu sonucu bulunmuştur. Aşağıda yer alan KBDG serisi ve Transfer Harcamaları/GSYH serisinin birim kök testleri kritik değerler tablosunda da görüldüğü üzere bulunan sonuçlarla tutarlı olduğu gözlemlenerek yapılan analizlerin sonucunun doğrulunu göstermektedir.

Tablo- 4: MacKinnon Kritik Değerler Tablosu

DF, ADF and Z_t Critical Values								
Model	Sourced ^a				Simulated ^b			
	T	TEST (Stat.)	TEST (Stat.)	TEST (Stat.)	T	TEST (Stat.)	TEST (Stat.)	TEST (Stat.)
		cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)		cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)
Constat: Z_t = $\{1\} \Delta Y_t$ = $\delta Y_{t-1} + \delta_0 + \varepsilon_t$	25	-3.75	-3.00	-2.62	25	-3.72	-3.00	-2.64
	50	-3.58	-2.93	-2.6	50	-3.61	-2.94	-2.61
	100	-3.51	-2.89	-2.58	100	-3.49	-2.89	-2.59
	250	-3.46	-2.88	-2.57	250	-3.46	-2.88	-2.58
	500	-3.44	-2.87	-2.57	500	-3.45	-2.85	-2.56
	>500	-3.43	-2.86	-2.57	>500			
Constat and Trend: $Z_t = \{1, t\}$ $\Delta Y_t = \delta Y_{t-1}$ + $\delta_0 + \delta_1 t + \varepsilon_t$	25	-4.38	-3.60	-3.24	25	-4.36	-3.61	-3.25
	50	-4.15	-3.50	-3.18	50	-4.13	-3.50	-3.18
	100	-4.04	-3.45	-3.15	100	-4.03	-3.45	-3.15
	250	-3.99	-3.43	-3.13	250	-4.00	-3.44	-3.14
	500	-3.98	-3.42	-3.13	500	-3.97	-3.41	-3.12
	>500	-3.96	-3.41	-3.12	>500			

Kaynak: Nazlıoğlu (2019: 23), Enders ve Lee (2012: 197). Simulated: Monte Carlo

kopyalarının sayısı 50000

Tablo- 5: KPSS Kritik Değer Tablosu

KPSS Critical Values			
Model	TEST (Stat.)	TEST (Stat.)	TEST (Stat.)
	cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)
Constat: $Z_t = \{1\}$ $Y_t = \delta_0 + \varepsilon_t$	0.739	0.463	0.347
Constat and Trend: $Z_t = \{1, t\}$ $Y_t = \delta_0$ $+ \delta_{1t} + \varepsilon_t$	0.216	0.146	0.119

Kaynak: Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (1992: 166).

Tablo-4 ve Tablo-5 üzerinden yapılan üç birim kök testiyle serilerin hem birim kök içerdiği hem de taşıdıkları birim kök sürecinin güvenilirliği bu testler sayesinde artırılarak KBDG ve Transfer Harcamaları/GSYH serilerinin aynı dereceden entegre yani I_1 oldukları bulunarak, eş bütünleşme analizi için serilerin uygunluğu kanıtlanmıştır.

Tablo- 6: Cointegration (Eşbütünleşme) Testi Sonuçları

Eşbütünleşme Testleri		Sabit Terimli				Sabit ve Trendli Terim			
		TEST	TEST	TEST	TEST	TEST	TEST	TEST	TEST
		(Stat.)	cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)	(Stat.)	cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)
Ho: no co-integration (EG, 1987 & P0, 1990)	EG_ADF	-0.321	-3.962	-3.365	-3.066	-1.255	-4.363	-3.800	-3.518
	PO_Zt	-1.057	-3.962	-3.365	-3.066	-1.140	-4.363	-3.800	-3.518
	PO_Za	-4.001	-28.322	-20.494	-17.039	-2.906	-35.419	-27.087	-23.192
Ho: co-integration (Shin, 1994)	KPSS (C1ols)	0.206	0.533	0.314	0.231	0.136	0.184	0.121	0.097
	KPSS (C1dols)	0.052	0.533	0.314	0.231	0.035	0.184	0.121	0.097

Tablo-6'nın incelenmesi sonucu uygulanan sabit terimli eşbütünleşme analizine göre birim kök testlerimizin eşbütünleşme versiyonlarının test istatistik değerleri verilmektedir. ADF testinin devamı niteliğinde olan Engle Granger'a göre H_0 hipotezi, kritik değerler ölçüsünde eş bütünleşme yoktur red edilemediğinden KBDG ve Transfer Harcamaları/GSYH değişkenleri arasında eş bütünleşme yoktur.

Phillips Perron'un devamı niteliğinde olan Philips Olaris'e göre H_0 hipotezi, kritik değerler ölçüsünde PO_Zt ve PO_Za da eş bütünleşme yoktur red edilemediğinden KBDG ve Transfer Harcamaları/GSYH değişkenleri arasında eş bütünleşme yoktur.

Kpss'in devamı niteliğinde olan Shin'nin önerdiği test CIols'a göre H_0 hipotezi, kritik değerler ölçüsünde eş bütünleşme vardır red edilemediğinden KBDG ve Transfer Harcamaları/GSYH değişkenleri arasında eş bütünleşme vardır. Shin' önerdiği diğer bir test olan CIDols'a göre ise H_0 hipotezi, kritik değerler ölçüsünde eş bütünleşme vardır red edilemediğinden KBDG ve Transfer Harcamaları/GSYH değişkenleri arasında eş bütünleşme vardır. KPSS testinin devamı niteliğinde olan ve Shin'in önerdiği CIols ve CIDols'un arasındaki fark ise CIols'un OLS kullanıyor olması yani EKK yöntemiyle hataları çekip tahmin etmesidir. CIDols'un ise dinamik OLS yöntemiyle hataları çekip tahmin etmesidir.

Tablo-6'daki sabit ve trend terimli eş bütünleşme analizi test istatistik değerleri sonucuna bakıldığında ise ADF testinin devamı niteliğinde olan Engle Granger'a göre H_0 hipotezi, kritik değerler ölçüsünde eş bütünleşme yoktur red edilemediğinden KBDG ve Transfer Harcamaları/GSYH değişkenleri arasında eş bütünleşme yoktur.

Phillips Perron'un devamı niteliğinde olan Philips Olaris'e göre H_0 hipotezi, kritik değerler ölçüsünde PO_Zt ve PO_Za da eş bütünleşme yoktur red edilemediğinden KBDG ve Transfer Harcamaları/GSYH değişkenleri arasında eş bütünleşme yoktur.

Kpss'in devamı niteliğinde olan Shin'nin önerdiği test CIols'a göre H_0 hipotezi, kritik değerler ölçüsünde eş bütünleşme vardır %5 de red edildiğinden KBDG ve Transfer Harcamaları/GSYH değişkenleri arasında eş bütünleşme yoktur. Shin' önerdiği diğer bir test olan CIDols'a göre ise H_0 hipotezi, kritik değerler ölçüsünde eş bütünleşme vardır red edilemediğinden KBDG ve Transfer Harcamaları/GSYH değişkenleri arasında eş bütünleşme vardır.

Aşağıda yer alan eş bütünleşme testleri kritik değer tablolarında da görüldüğü üzere bulunan sonuçların kuvvetli bir şekilde tutarlı olduğu gözlemlenerek yapılan analiz sonucunun doğrulunu kanıtlamaktadır.

Tablo- 7: Cointegration (Eşbütünleşme) Testi Kritik Değerler Tablosu

CRITICAL VALUES FOR THE Zt AND ADF STATISTICS						
n	(DEMEANED)			(DEMEANED AND DETRENDED)		
	cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)	cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)
1*	- 3.9618	- 3.3654	- 3.0657	- 4.3628	- 3.8000	- 3.5184
2	- 4.3078	- 3.7675	- 3.4494	- 4.6451	- 4.1567	- 3.8429
3	- 4.7325	- 4.1121	- 3.8329	- 5.0433	- 4.4895	- 4.1950
4	- 5.0728	- 4.4542	- 4.1565	- 5.3576	- 4.7423	- 4.4625
5	- 5.2812	- 4.7101	- 4.4309	- 5.5849	- 5.0282	- 4.7311

Kaynak: Phillips ve Ouliaris (1990: 189-192).

Tablo- 8: Cointegration (Eşbütünleşme) Testi Kritik Değerler Tablosu

CRITICAL VALUES FOR THE Z_a AND KPSS STATISTICS						
n	(DEMEANED)			(DEMEANED AND DETRENDED)		
	cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)	cv(%1)	cv(%5)	cv(%10)
1*	- 28.3218	- 20.4935	- 17.0390	- 35.4185	- 27.0866	- 23.1915
2	- 34.1686	- 26.0943	- 22.1948	- 40.3427	- 32.2231	- 27.7803
3	- 41.1348	- 32.0615	- 27.5846	- 47.3590	- 37.7304	- 33.1637
4	- 47.5118	- 37.1508	- 32.7382	- 53.6142	- 42.4593	- 37.7368
5	- 52.1723	- 41.9388	- 37.0074	- 58.1615	- 47.3830	- 42.3231
KPSS Cıols	0.533	0.314	0.231	0.184	0.121	0.097
KPSS Cıdols	0.533	0.314	0.231	0.184	0.121	0.097

Kaynak: Phillips ve Ouliaris (1990: 189-192).

Tablo-7 ve Tablo-8'deki kritik değerler neticesinde KBDG ve Transfer Harcamaları/GSYH değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin tespitine yönelik yapılan eş bütünleşme (cointegration) testi sonucunda KBDG ve Transfer Harcamaları/GSYH değişkenlerinin ortak bir trende sahip olarak eş bütünleşik oldukları tespit edilmiştir. Transfer harcamalarında gerçekleşen değişmelere duyarlı olan büyümenin, transfer harcamaları ile arasında uzun dönemli anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur.

SONUÇ

Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen türlü sorunlar ekonomi içerisindeki kamu kesiminde de ayrı bir değişikliğin yaşanmasına neden olmuştur. Sınıflandırılarak araştırdığımız kamu harcamaları çeşitlerinin, oluşan dönemler itibariyle toplumsal gelir eşitliğinin yerine getirilmesi veya sosyal faaliyetlere yönelik harcama kalemlerinden olan transfer harcamalarının ortaya çıkmasıyla yeni bir ivme kazanarak yükseliş içerisinde olmuştur.

Bu bağlamda kamu harcamaları Harrod-Domar büyüme modeli, neoklasik büyüme modeli ve içsel büyüme modeli çerçevesinde kamu harcamalarını ve uygulanan politikaları nasıl bir şekilde tabir ettikleri incelenmiştir. Toplumsal amaçlı faaliyetler için bir araç olarak icra edilen transfer harcamaları sadece içsel büyüme modelinde değinilerek kamu harcamaları için politika önermelerinin tesirlerine önem verdiği görülmüştür. Ayrıca kamu harcamalarının artışı ile ilgili görüşlerine bakılarak bu artış sebeplerinin ülkeler açısından değişkenlik gösterip göstermediği incelenmesi neticesinde Peacock ve Wiseman sosyal olguların kamu harcamalarında yükselişe sebebiyet verdiğini söylerken diğer iktisadi görüş sunanlar için ise bu durum farklı bir şekilde değişkenlik göstermektedir. Örneğin ülkeler için sosyal olgular, iktisadi durumlar ve olağan dışı gerçekleşen hususlar kamu harcamaları yükselişlerin de farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle kamu harcamaları yükselişleriyle ilgili olguların ülkeler bazında çeşitlilik göstermesinden ötürü ayrıntılı bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir.

Analize konu olan Kişi Başına Düşen GSYH (KBDG) verileri Dünya Bankası (World Bank)'dan, Transfer Harcamaları/GSYH verileri de T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BUMKO) İstatistikler bölümünden alınmıştır. Veri seti

1975 ile 2018 yıllarını kapsamaktadır. Uygulamada ele alınan Kişi Başına Düşen GSYH (KBDG) ve Transfer Harcamaları/GSYH (TH) değişkenlerinin durağanlıkları ADF, PP ve KPSS birim kök testleriyle bulunmuştur. Durağanlıkları tespit edilerek aynı derecede entegre yani birinci seviyesinde I_1 oldukları bulunan Kişi Başına Düşen GSYH (KBDG) ve Transfer Harcamaları/GSYH (TH) değişkenlerinin aralarındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemek için Cointegration (Eş bütünleşme) testi uygulanmıştır. Uygulama sonucunda Kişi Başına Düşen GSYH (KBDG) ve Transfer Harcamaları/GSYH (TH) değişkenleri arasında Eş bütünleşmenin varlığı tespit edilerek uzun dönemde bir dengenin mevcut olduğu, oluşan bu dengede herhangi bir dışsal değişiklik meydana geldiğinde iki değişkenin tekrar dengeye gelerek uzun dönemli denge kalıcılığını sürdüreceği bulunmuştur. Ayriyeten Transfer harcamaları, toplumda refahı ve satın alma gücünü artırdığından ekonomik büyümeyi etkilemekte böylelikle transfer harcamaları oranında ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Bu da transfer harcamalarının büyüme için yadsınamaz ölçüde cari ve yatırım harcamaları kadar gerekli olduğunu, görünüşte bakıldığında etkisinin ve ayırımının yapılamaması nedeniyle arka plana atılmamasını ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemeye daha çok teşvik ederek politikaların o alanlara doğru kaydırılması gerektiğini zorunlu kılmıştır.

Kısacası sonuç itibarıyla ekonominin işleyişi ve toplumsal ihtiyaçların olması nedeniyle kamu kesiminin toplumun ihtiyaçlarına ve isteklerine karşılık vermesi yönünden kamu kesiminin belirli durumlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu durumlar neticesinde kamunun yapmış olduğu parasal harcamalar toplumun tüketime yönelmesine sebebiyet vermekte ve devletin daha fazla harcama yaparak daha çok etki alanı yaratmasına neden olmaktadır. Böylelikle çalışmada uzun dönemli bir analiz gerçekleştirerek ve kamu harcamalarının bir çeşidi olan transfer harcamaları ile ekonomik

büyüme ilişkisinin incelenmesi sonucuyla serilerin yıl bazlı olması, zaman serisi içermesi ve uygulanan Cointegration (Eş bütünleşme) testiyle yapılan çalışmalardan ayrılarak çalışmanın farklılaşmasına katkıda bulunulmuştur. Diğer bir yönüyle de Yüksel ve Songur ile Arısoy, Ünlükaplan ve Ergen'in yapmış olduğu çalışmalarla benzerlik göstererek, bulunan sonucu destekler nitelikte olmasıyla literatüre ayrıca bir katkı sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2008). *İktisadi büyüme ve büyüme modelleri* (5.Basım). Bursa: Dora Yayın Dağıtım Ltd.Şti.
- Aghion, P. ve Howitt, P. (2009). *The economics of growth*. London: The MIT Press.
- Ağcakaya, S. (2003). *Kamu maliyesine giriş*. Karaman: Dizgi Ofset Matbaacılık.
- Ağırman, E. ve Yılmaz, Ö. (2018). Government expenditures and economic growth: an analysis of developed, developing and underdeveloped countries. *Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University*, 6(4), 519-529.
- Akalın, G. (1986). *Kamu ekonomisi* (2.Basım). Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.
- Akbey, F. (2014). A drawback in Turkish budget classification: where have public investments gone?. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 43, 175-202.
- Akbulut, E. Y. (1993). Harcamaların sıçramalı artışı tezi: askeri darbelerin kamu harcamalarının artış trendi üzerindeki etkileri. *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*, 35, 245-259.
- Akbulut, H. (2013). *Transfer harcamaları ve büyüme ilişkisi: gelişmekte olan ülkeler için dinamik panel veri analizi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Akbulut, H. ve Güran, M.C. (2015). Gelişmekte olan ülkelerde kamu transfer harcamaları ve büyüme ilişkisi: dinamik panel veri yöntemi ile uzun dönem analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(1), 1-18.

- Akbulut, H. ve Güran, M.C. (2015). Transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi: gelişmekte olan ülkelerde 1990-2011 dönemi için bir panel veri analizi. *Maliye Dergisi*, 168, 134-153.
- Akdoğan, A. (2014). *Kamu maliyesi* (16.Basım). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akıncı, A. (2019). Kamu ve özel tüketim harcamalarının hızlandırıcı etkisi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 1-8.
- Akkaya, H. (2016). *Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke karşılaştırması*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aksoy, Ş. (2011). *Kamu maliyesi, kamu harcamaları - kamu gelirleri - devlet borçları - bütçe - maliye politikası* (4.basım). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Al-Abedallat, A. Z., -Hiyasat, H. M. ve Aburuman, N. M. (2019). Impact of qualitative classification of public budget expenditure on the efficiency of the external control units in Jordan: field study. *European Journal of Scientific Research*, 151(4), 410-421.
- Alkan, H. I. ve Ümit, A. Ö. (2015). Türkiye’de kamu açıkları: 1980-2012 dönem analizi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 247-274.
- Allen, R. ve Tommasi, D. (2001). *Managing public expenditure a reference book for transition countries*. Paris: OECD Publications Service.

- Alper, F. Ö. (2016). Politika analizlerinde kullanılan makroekonomik modeller ve yeni neoklasik sentez. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 89-102.
- Altınöz, B. ve Altuntaş, M. (2021). Türlerine göre transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye için bir uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 22(1), 103-117.
- Anowor, O. F. ve Nwanji, M. O. (2018). Are there nexus between public expenditures and economic growth in Nigeria? - a reexamination. *International Journal of Applied Economics Finance and Accounting*, 2(2), 40-46.
- Arestis, P., Filho, F. F. ve Terra, F. H. (2018). Keynesian macroeconomic policy: theoretical analysis and empirical evidence. *Panoeconomicus*, 65(1), 1-20.
- Arısoy, İ. (2005). Türkiye'de kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: (1950-2003). *Türkiye Ekonomi Birliği*, 15, 1-17.
- Arısoy, İ. Ünlükaplan, İ. ve Ergen, Z. (2010). Sosyal harcamalar ve iktisadi büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisinde 1960 – 2005 dönemine yönelik bir dinamik analiz. *Maliye Dergisi*, 158, 398-421.
- Ari, Y. O. ve Yıldız, Ü. (2018). Causality relationship between transfer expenditures and labor force participation rate in Turkey. *Eastern European Journal Of Regional Studies*, 4(2), 58-72.
- Arslan, N. T. (2010). Klasik - neo klasik dönüşüm süreci: “yeni kamu yönetimi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(2), 21-38.

- Asteriou, D. ve Hall, S. G. (2011). *Applied econometrics* (2.basım). New York: Palgrave Macmillan.
- Atgür, M. (2020). Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: wagner yasası'nın ve keynesyen hipotez'in Türkiye'de geçerliliği üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(3), 895-915.
- Aydın, M. S., Kaya, H. ve Sezer, O. (2017). Transfer harcamalarının gelir dağılımında adaleti sağlamadaki rolü. *International Journal of Social Science*, 61, 475-487.
- Aysu, A. ve Bakırtaş, D. (2016). Eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarının etkinlik analizi: Türkiye ve diğer OECD ülkeleri değerlendirmesi. *Maliye Dergisi*, 171, 81-107.
- Aytaç, D. ve Güran, M. C. (2010). Kamu harcamalarının bileşimi ekonomik büyümeyi etkiler mi? Türkiye ekonomisi için bir analiz. *Sosyoekonomi Dergisi*, 13(13), 129-152.
- Ayyıldız, E. (2005). Konsolide bütçeden kamu iktisadi teşebbüslerine yapılan transferler (1995-2004). *Sayıştay Dergisi*, 59, 89-118.
- Azodo, C. C. (2014). Impact of public sector expenditure on the economic growth of Nigeria. *Academia Journal*, 1-69.
- Bakkal, H. (2016). Türkiye'de kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ve yeni kamu mali yönetiminin rolü. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10), 125-138.

- Baltatescu, S. (2015). Uncertainty in neoclassical and keynesian theoretical approaches: a behavioural perspective. *Center for European Studies Working Papers*, 7(3), 682-688.
- Barro, R. J. (1990). Government spending in a simple model of endogenous growth. *Journal of Political Economy*, 98(5), 103-125.
- Barro, R. J. ve Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic growth* (2.basım). Cambridge: The MIT Press.
- Baumol, W. J. (1967). Macroeconomics of unbalanced growth: the anatomy of urban crisis. *American Economic Review*, 57(3), 415-426.
- Bedir, S. (2001). Transfer harcamaları ve enflasyon ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1-2), 21-29.
- Berber, M. ve Bocutoğlu, E. (2010). *Makro iktisada giriş* (1.basım). Trabzon: Derya Kitabevi.
- Berg, H. V. (2012). *Economic growth and development* (2.basım). New York: McGraw-Hill International Edition.
- Berisha, I. T., Fetahu, X., Shala, Y., Mazrekaj, I., Bajrami, E., Krapı, F. ve Mehmeti, B. (2014). Gross domestic product by expenditure approach (2008-2013). *Kosovo Agency of Statistics*, 1-14.
- Biplab, R. (2013). Public finance: effects of public expenditure. *Stamford University Department of Business Administration*, 1-10.

- Birol, Ö. H. ve Gencer, A. H. (2014). Neo-klasik iktisat ve neo-klasik sentez. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 259-280.
- Bohner, M., Gelles, G. ve Heim, J. (2010). Multiplier-accelerator models on time scales. *International Journal of Statistics and Economics*, 4(10), 1-12.
- Bos, F. (2013). Meaning and measurement of national accounts statistics. *MPRA (Munich Personal Repec Archive)*, 1-40.
- Bögenhold, D., Bonnet, J., Dejardin, M. ve D.Garcia, P. d. (2016). *Contemporary entrepreneurship multidisciplinary perspectives on innovation and growth*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Bölükbaş, M. T. (2017). *Türkiye’de kamu harcamaları ve dış borçlanma ilişkisi: ekonometrik bir analiz*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Broadberry, S. (2016). The characteristics of modern economic growth revisited. *Nuffield College Universty Of Oxford*, 1-36.
- BUMKO (2004). *Analitik bütçe sınıflandırması el kitabı* (3.Basım). Ankara: Maliye Bakanlığı.
- Burduli, T. (2012). Economic growth \neq sustainable development. *Academia*, https://www.researchgate.net/publication/271076673_Economic_Growth_Sustainable_Development.
- Bütçe Hazırlama Rehberi*. (2021, Haziran 22). Erişim tarihi: 22 Haziran 2021, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/04/1021620172019butcehazirlamarehberi.pdf>

- Cannan, E. (2000). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. (1.basım). London: Methuen Publishing Yayınları.
- Carboni, O. A. ve Russu, P. (2013). A model of economic growth with public finance: dynamics and analytic solution. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 3(1), 1-13.
- Cashin, P. (1995). Government expenditures, taxes and economic growth. *IMF Staff Documents*, 42(2), 237-269.
- Caymaz, N. (2016). *Türkiye’de kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırmaya göre incelenmesi: 1995 – 2015*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Chen, L. B. (2006). Economic growth with an optimal public spending composition. *Oxford Economic Papers*, 58, 123-136.
- Corchón, L. C. (2009). *The keynesian multiplier and the pigou effect under substitution between private and public consumption*. Madrid: Universidad Carlos III de Madrid.
- Cournede, B., Garda, P. ve Ziemann, V. (2015). *Effects of economic policies on microeconomic stability*. Paris: OECD Economics Department Working Papers.
- Çakkeri, L., Petanaj, M. ve Muharremi, O. (2014). The effect of government expenditures on economic growth. The case of Albania. *European Journal of Social Sciences Education and Research*, 1(2), 242-254.

- Çapan, G. (2006). *Türkiye’de transfer harcamaları ve kitlelere bütçeden yapılan transferler*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çaşkurlu, E., Arslan, B. C. (2017). *Kamu maliyesine giriş* (2.Basım). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çelikay, F. ve Gümüş, E. (2014). Sosyal harcamaların yoksulluk üzerine etkileri: ampirik bir inceleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 127-138.
- Dağ, M. ve Tüğen, K. (2018). Türkiye’de bütçe açıklarının nedenleri ve finansman yöntemleri: dönemsel bir değerlendirme. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 217-240.
- Daniel, J. (2011). The monetarism. *Munich Personal Repec Archive*, 1-10.
- Dayar, H. ve Bakırtaş, İ. (2004). Analitik bütçe sınıflandırmasının yapısı ve bir uygulama örneği: dumlupınar üniversitesi bütçesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 101-114.
- Dedebek, E. (2007). *1980 sonrası Türkiye’de konsolide bütçe transfer harcamalarının bütçe açıkları üzerindeki etkisi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demir, M. ve Sever, E. (2005). Kamu harcamalarının gayri safi yurtiçi hasıla ve faiz oranları üzerindeki etkileri. *Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 8(1-2), 145-170.

- Demir, O. (2001). Türkiye'de kamu açıkları ve artış sebepleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 11-30.
- Devarajan, S., Swaroop, V. ve Zou, H. (1996). The composition of public expenditure and economic growth. *Journal of Monetary Economics*, 37, 313-344.
- Devrim, F. (1999). *Kamu maliyesine giriş* (3.basım). İzmir: Anadalo Matbaacılık Ltd. Şti.
- Doğan, G. (2003). *Türk bütçe sisteminde transfer harcamalarının yeri ve gelişimi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Doğan, S. (2006). Keynesyen teori'ye bir tepki: arz yanlı iktisat. *Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(12), 252-272.
- Doğruyol, C. (2010). *Kamu maliyesi bütçe ve borçlanma* (4.basım). Ankara: Savaş Yayınları.
- Dornbusch, R. ve Fischer, S. (1984). *Macroeconomics*. New York: McGraw-Hill.
- Durmuş, M. (2006). Kamu harcamalarının artışını açıklayan makro ve mikro modellere ilişkin bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 251-299.
- Easterly, W. R. ve Wetzel, D. L. (1989). Policy determinants of growth: survey of theory and evidence. *The World Bank PPR Working Paper Series*, 343, 1-36.
- Edizdoğan, N. (2008). *Kamu maliyesi* (10.basım). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Eker, A., Bülbül, D. (2017). *Kamu maliyesi* (3.Basım). Ankara: Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

- Eker, A., Tüğen, K. (1993). *Kamu maliyesine giriş* (2.basım). İzmir: Takav Matbaası.
- Emmanuel, O. G. ve Prosper, E. O. (2018). Auto regressive distributed lag analysis of the impact of public expenditure and economic growth in Nigeria . *Journal of Applied Business and Economics*, 20(9), 52-62.
- Enders, W. ve Lee, J. (2012). The flexible fourier form and dickey-fuller type unit root tests. *Economics Letters*, 196-199.
- Erdem, M., Şenyüz, D. ve Tatlıoğu, İ. (2016). *Kamu maliyesi* (13.basım). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Erginay, A. (1994). *Kamu maliyesi, kamu gelirleri - kamu giderleri - devlet bütçesi - kamu borçları - maliye politikası* (15.Basım). Ankara: Savaş Yayınları.
- Eruygur, O. (2013). Ekonometriye giriş II. metü - department of economics, *Handout*, 4, 9-10.
- Esener, S. C. (2019). Gelişmiş ve gelişmekte olan ölkelerde iktisadi büyüme, kamu gelirleri ve harcamalarının çift yönlü nedenselliğine dair ampirik bir analiz. *Business and Economics Research Journal*, 10(5), 1051-1070.
- Facchini, F. (2014). The determinants of public spending: a survey in a methodological perspective. *Munich Personal RePEc Archive*, 1-64.
- Gali, J. (2009). The new keynesian approach to monetary policy analysis: lessons and new directions. *Paper Presented At The Center For Financial Studies Symposium On The Science And Practice Of Monetary Policy Today*. Frankfurt: Universitat Pompeu Fabra.

- Geda, A., Ndung'u, N. ve Zerfu, D. (2012). *Applied time series econometrics*. Nairobi: University of Nairobi Press.
- Goodfried, M. ve King, R. G. (1997). *The New Neoclassical Synthesis and the Role of Monetary Policy*. Federal Reserve Bank. Cambridge: MIT Press The National Bureau of Economic Research. www.nber.org/books/bern97-1 , (Erişim Tarihi: 10.08.2019).
- Gujarati, D. N. (2004). *Basic econometrics* (4.basım). New York: McGraw-Hill.
- Gül, E. ve Yavuz, H. (2010). AB'nin yeni üyeleri ile Türkiye'de kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1996-2008 dönemi. *Maliye Dergisi*, 158, 164-178.
- Gül, E. ve Yavuz, H. (2011). Türkiye'de kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi:1963-2008 dönemi. *Maliye Dergisi*, 160, 72-85.
- Gürak, H. (2006). *Ekonomik büyüme ve küresel ekonomi* (1.basım). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gwartney, J., Holcombe, R. ve Lawson, R. (1998). The scope of government and the wealth of nations. *Cato Journal*, 18, 163-190.
- Haralambie, A. G. (2010). State budget and fiscal policy instruments to achieve its universitatea petrol-gaze ploieşti, *Faculty Economic Science Revistă*, 2(1), 564.
- Hatıplı, M. ve Keskin, N. (2019). Refah devlet kapsamında türkiye'de transfer harcamalarının gelişimi (ss.579-585). XI. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series Tekirdağ / Turkey .

- Havi, E. D. ve Enu, P. (2014). The effect of fiscal policy and monetary policy on Ghana's economic growth: which policy is more potent?. *International Finance Journal of Empirical*, 3(2), 61-75.
- Heald, D. ve McLeod, A. (2002). Public Expenditure' Chapter İn The 2002 'Constitutional Law' Volume Of The Laws Of Scotland: Stair Memorial Encyclopaedia. Edinburgh: Butterworths, <http://www.davidheald.com/publications/stair-publicexpenditure.pdf> , (Erişim Tarihi: 13.10.2019).
- Herrera, S. (2007). Public expenditure and growth. *Policy ResearCh WoRking PaPeR*, 1-65.
- Hiç, M. (1994). *Büyüme ve gelişme ekonomisi* (3.Basım). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Hill, R., Griffiths, W. E. ve Lim, G. C. (2011). *Principles of econometrics* (4.basım). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- International Monetary Fund (2001), Government Finance Statistics Manual www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/pdf/all.pdf , (Erişim Tarihi: 19.10.2019).
- Irena, S. (2016). Quality of public finance and economic growth in the Czech republic. *Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendeliana Brunensis*, 64(4), 1373.
- Işık, A. (2014). *Kamu maliyesi* (3.basım). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Jacobs, D., Hélis, J.-L. ve Bouley, D. (2009). Budget classification. *International Monetary Fund Fiscal Affairs Department*, 1-18.

- Jittungsakul, W. (2014). *Elements of expenditure policy and expenditure forecasting*. Bangkok: Imf Institute.
- Johnson, C. (2018). Supply-side economics and the 2017 tax act. *Journal of Economics and Political Economy*, 5(1), 27-37.
- Jones, C. (2001). *Introduction to economic growth* (2.basım). New York: W. W. Norton.
- K.Mukui, G., Awiti, J. ve Onjala, J. (2018). Effect of public spending on economic growth in Kenya. *Researchjournali's Journal of Economics* , 6(2), 1-19.
- Kalaycı, C. (2016). *Türkiye'de transfer harcamalarının gelişimi ve ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi*. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kanca, C.O. (2012). Türkiye'de transfer harcamalarının salınımı ve politik gelişmeler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0(46), 25-59.
- Kanca, C.O. ve Bayrak, M. (2015). Kamu harcamaları bileşenleri ile işsizlik arasındaki ilişki (Türkiye örneği). *Gazi Ekonomi ve İşletme Dergisi*, 1(2), 55-74.
- Kar, M., Taban, S. (2003). Kamu harcama çeşitlerinin ekonomik büyüme üzerine etkileri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(3), 146-169.
- Karhan, G. (2018). The relationship between public expenditures and economic growth: a panel var approach. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 35-43.

- Kaya, D., Kaygısız, A., ve Altuntepe, N. (2015). Türkiye’de kamu harcamalarının toplam istihdama etkisi üzerine bir değerlendirme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 83-96.
- Keane, M. P. ve Prasad, E. S. (2000). Inequality, transfers and growth: new evidence from the economic transition in Poland. *IZA Discussion Paper*, 448, 1-28.
- Kızıler, N. (2017). Türkiye’de yoksullukla mücadele ve sosyal transfer harcamaları. *Journal of Life Economics*, 4(1), 77-100.
- Kilpatrick, W. (1936). Classification and measurement of public expenditures. *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, 183, 19-26.
- Kolçak, M., Kalabak, A. Y. ve Boran, H. (2017). Kamu harcamaları büyüme üzerinde bir politika aracı olarak kullanılmalı mı? VECM analizi ve yapısal kırılma testleri ile ampirik bir analiz: 1984-2014 Türkiye örneği. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 72(2), 467-486.
- Köktürk, G. (2002). Ekonomi-çevre-yönetim ilişkisi bağlamında bir 21.yüzyıl fenomeni: sürdürülebilir kalkınma. *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 4(2), <http://www.isguc.org/?p=article&id=60&cilt=4&sayi=2&yil=2002>.
- Kraan, D.-J., Bergvall, D. ve Hawkesworth, I. (2007). Budgeting in Turkey . *OECD Journal on Budgeting*, 7(2), 7-58.
- Kurihara, K. K. (2012). *National income and economic growth* (1.basım). New York: Routledge Revivals .

- Kuruca, Z. (1971). Türkiye'de nüfus artışı ve kamu harcamaları. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 0(21), 307-326.
- Kutbay, H. ve Gerede, C. (2019). Sıçrama tezinin Türkiye'de geçerliliği: darbeler bakımından bir analiz. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 1975-1990.
- Küçüköğlü, M., Taş, H. Y. ve Ercan, H. (2018). Türkiye'de sosyal devlet anlayışı içerisinde transfer harcamalarının yeri ve önemi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(19), 446-466.
- Kwiatkowski, D., Phillips, P. C., Schmidt, P. ve Shin, Y. (1992). Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root. *Journal of Econometrics*, 159-178.
- Lee, Robert D. ve Johnson, Ronald W. (1973). *Public budgeting systems* (3. basım). Baltimore: University Park Press.
- Loizides, J. ve Vamvoukas, G. (2005). Government expenditure and economic growth: evidence from trivariate causality testing. *Journal of Applied Economics*, 8(1), 125-152.
- Lütkepohl, H. (2005). *New introduction to multiple time series analysis*. Berlin: Springer Verlag.
- Lütkepohl, H. ve Kratzig, M. (2004). *Applied time series econometrics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Magazzino, C. (2010). Wagner's law and italian disaggregated public spending: some empirical evidences. *Munich Personal RePEc Archive*, 1-23.

- Martins, S. ve Veiga, F. J. (2014). Government size, composition of public expenditure, and economic development. *Published in International Tax and Public Finance*, 21(4), 578-597.
- Merter, M. (2017). *Kalkınma ve büyüme iktisadı* (1.Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd Şti.
- Miftari, F., Kida, N. ve Shala, N. (2021). The effect of public expenditures on economic growth of Kosovo: an econometric analysis. *Economics Management And Sustainability*, 6(1), 61-69.
- Mills, T. C. (2015). *Time series econometrics* (1.basım). New York: Palgrave Macmillan.
- Mills, T. C. (2019). *Applied time series analysis* (1.basım). Cambridge: Academic Press.
- Moğol, T. (2002). Analitik bütçe sınıflaması içerisinde kamu harcamalarının ekonomik sınıflaması. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 125-137.
- Moindze, M. (2009). Budget expenditure classification and the new fiscal governance. *Ecole Nationale d'Administration De Madagascar Public Financial Management Course*, 1-32.
- Mondıru, G., Predescu, A., Nuta, M., Andreescu, V., Negru, D., Topuzaru, C. ve Velicu, G. (2016). *National accounts 2012 - 2013*. Bucharest: National Institute of Statistics.
- Nazlıoğlu, Ş. (2019). *Unit root and stationarity tests*. (2019, Ekim 16). Erişim Tarihi: 16 Ekim 2019, www.24.07.2019/ppt.TS1-Unit%20Root.pdf

- Njoki, K. Y. (2016). Effect of public expenditure on the gdp. *Academia Journal*, 1-8.
- Nnamocha, P., Echeta, D. ve Anyadike, K. (2017). Spending and economic growth in Nigeria (1981 – 2014). *Copernican International Journal Of Metascience Science And Technology*, 1(1), 1-22.
- Nyasha, S. ve Odhiambo, N. M. (2019). Government size and economic growth: a review of international literature. *SAGE Journals*, 1(12), 1-12.
- Ohachenu, N. (2016). Public expenditure and economic growth. *Academia Journal*, 1-7.
- Olukayode, M. ve Oyelade, A. O. (2018). The dynamic relationship between oil revenue, government spending and economic growth in Nigeria. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 2(4), 36-46.
- Öner, E. (1993). Türkiye’de bütçe harcamalarının genel bir değerlendirilmesi. IX. Türkiye (ss. 237-255). Maliye Sempozyumu Türkiye’de Bütçe Harcamaları. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Adana.
- Öner, E. (2015). Comparative interpretation of classical and keynesian fiscal policies (assumptions, principles and primary opinions). *International Journal of Finance Banking Studies*, 4(2), 11-20.
- Özbaran, H. M. (2004). Türkiye’de kamu harcamalarının son beş yılının harcama türlerine göre incelenmesi. *Sayıştay Dergisi*, 53, 115-138.
- Özen, A. (2003). Türkiye’de transfer harcamalarının gelişimi ve ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 205-228.

- Özmen, İ. (2010). *Kamu Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1980-2008)*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Öztürk, N. (2010). Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(24), 59-89.
- Öztürk, N. (2018). *Kamu maliyesi* (4.basım). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Parasız, İ. (1996). *Makro ekonomi: teori ve politika* (6.basım). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Pehlivan, O. (2018). *Kamu maliyesi* (1.basım). Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Phillips, P. C. ve Ouliaris, S. (1990). Asymptotic properties of residual based tests for cointegration. *The Econometric Society*, 58(1), 165-193.
- Pietak, L. (2014). Review of theories and models of economic growth. *Comparative Economic Research*, 17(1), 45-60.
- Pincus, J. (2014). Public choice theory had negligible effect on Australian microeconomic policy, 1970s to 2000s. *School of Economics Working Papers University of Adelaide, School of Economics*, 82-93.
- Plehn, C. C. (1902). *Introduction to public finance*. New York: The Macmillan Company.
- Richard, K., Michael, B. F. ve Norman, G. (1999). Fiscal policy and growth: evidence from OECD. *Journal of Public Economics*, 173-174.
- Romer, P. (2019). Ideas, nonrivalry, and endogenous growth. *The scandinavian Journal of economics*, 121(3), 859-883.

- Rutkowski, A. (2009). Impact of social expenditure on regional disparities in Poland. *ECFIN Country Focus*, 6(3), 1-6.
- Salai Martin, X. (1996). Transfers, social safety nets and economic growth. *Economics Working Paper*, 139, 1-36.
- Samudram, M., Nair, M. ve Vaithilingam, S. (2009). Keynes and wagner on government expenditures and economic development: the case of a developing economy. *Empirical Economics*, 36(3), 697-712.
- Sarısoy, İ. ve Koç, S. (2010). Türkiye’de kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluğu azaltmadaki etkilerinin ekonometrik analizi. *Maliye Dergisi*, 158, 326-348.
- Semmlero, W., Greiner, A., Diallo, B., Rajaram, A. ve Rezai, A. (2011). Fiscal policy, public expenditure composition and growth. theory and empirics. *IEB International Finance Journal*, 2, 48-88.
- Shoup, C. S. (2017). *Public finance*. New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- Singh, R. J. ve Weber, R. (1997). The composition of public expenditure and economic growth: can anything be learned from swiss data?. *Swiss Journal of Economics and Statistics*, 133(3), 617-634.
- Simone, E., Ercolano, S. ve Gaeta, G.L. (2010). Exploring convergence in some OECD public social expenditure trends. *Munich Personal RePEc Archive*, 1-23.
- Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.
- Sönmez, S. (1987). *Kamu ekonomisi teorisi* (1.Basım). Ankara: Teori Yayınları Verso A.Ş.

- Suiçmez, H. ve Ekinçi, A. (2008). İktisadi dalgalanmalar olgusu çerçevesinde Türkiye’de sürdürülebilir büyüme. *Verimlilik Dergisi*, 2008(1), 7-24.
- Sunday, N. (2019). Analysis of the impact of fiscal policy on the real sector in Nigeria. *Academia Journal*, 1-59.
- Susam, N. (2009). *Türkiye’de uygulanan maliye politikaları* (1.basım). İstanbul: Derin Yayınları.
- Szarowská, I. (2016). Quality of public finance and economic growth in the Czech republic. *Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 64(4), 1373-1381.
- Şener, O. (1996). *Kamu ekonomisi* (5.Basım). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Şit, M. ve Karadağ, H. (2017). Türkiye ekonomisinde kamu harcamaları ekonomik büyüme ilişkisi: toda yamamoto nedensellik testi. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 33-41.
- Taban, S. (2016). *İktisadi büyüme kavram ve modeller* (4.basım). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tak, S. (2020). *Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasından hareketle türkiye’de kamu harcamaları ekonomik büyüme ilişkisinin keynesyen görüş ve wagner kanunu perspektifinden açıklanması*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Taner, T. (2008). Maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: bir literatür incelemesi. *Sayıştay Dergisi*, 69, 17-22.

- Taşkesti, R. (2006). *Türkiye’de kamu transfer harcamalarının ekonomi içindeki yeri ve önemi:1995-2005*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tekbaş, M. (2019). Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi: 1990-2017 Türkiye örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 2412-2424.
- Tekpınar, T. (2013). *Transfer harcamaları ve gelir dağılımı ilişkisi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Terasawa, K.L. (1998). Relationships between government size and economic growth: japan’s government reforms and evidence from OECD. *International Public Management Journal*, 1(2), 195-223.
- Thewissen, S.H. (2012). Is it the income distribution or redistribution that affects growth?. *Department of Economics Research Memorandum*, 1-22.
- Tokatlıoğlu, M. ve Selen, U. (2019). *Maliye politikası* (2.basım). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tonus, Ö. (2015). *Temel Göstergelerle Türkiye Ekonomisi* (2.Basım). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tülümce, Y. S. ve Yayla, N. (2017). Türkiye’de kamu harcamalarının bileşenleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: wagner ya da keynes?. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), 163-184.

- Tülümce, Y.S. ve Zeren, F. (2017). Türkiye’de kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin asimetrik nedensellik testi ile analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(2), 299-310.
- Türk, İ. (1999). *Kamu maliyesi* (3.basım). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Uluatam, Ö. (2005). *Kamu maliyesi* (9.basım). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Ulutürk, S. (2001). Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 131-139.
- Uzuner, G., Bekun, F.V. ve Akadiri, S.S. (2017). Public expenditures and economic growth: was wagner right?. *Evidence from Turkey Academic Journal of Economic Studies*, 3(2), 36-40.
- Ünsal, E. (2007). *İktisadi büyüme* (1.Basım). Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Văn, L. (2008). Maintain rapid and sustainable economic growth rate. *Academia Journal*, 3-15.
- Vito, T. ve Howell, Z. H. (1997). Fiscal policy and long-run growth. *IMF Staff Papers*, 179-180.
- Victor, O. (2011). Impact of public expenditure on economic growth in Nigeria (1970 – 2011). *Academia Journal*, 1-17.
- Westerhoff, F. H. (2006). Samuelson’s multiplier–accelerator model revisited. *Applied Economics Letters*, 13(2), 89-92.

- Yılmaz, Ö. ve Kaya, V. (2005). Kamu harcama çeşitleri ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(9), 257-271.
- Yüksel, C. ve Songur, M. (2011). Kamu harcamalarının bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: ampirik bir analiz (1980-2010). *Maliye Dergisi*, 161, 365-380.
- Zhang, J. (1995). Social security and endogenous growth. *Journal of Public Economics*, 58(2), 185-213.